Programma Schoolmaaltijden

Implementatie en ervaren effecten

Marjolein Muskens | Daniëlle van Helvoirt | Tessa Jenniskens | Bianca Leest
Sanne Djojosoeparto | Hilje van der Horst | Harm Veling

KBA Nijmegen

WAGENINGEN UNIVERSITY & RESEARCH

Projectnummer: K2023045

© 2023 KBA Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van KBA Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting 1

1 Inleiding 5
1.1 Aanleiding 5
1.2 Doel van het huidige onderzoek en onderzoeksvragen 7
1.3 Onderzoeksopzet 8

2 Analyse deelnemende en niet-deelnemende scholen 11
2.1 Doelgroep 11
2.2 Deelnemende scholen 12
2.3 Kenmerken van (niet-)deelnemers 13
2.4 Type programma en schoolkenmerken 19

3 Maaltijden op school 21
3.1 Enquête onder scholen 21
3.1.1 Implementatie, organiseerbaarheid en randvoorwaarden 22
3.1.2 Doel 1: Schoolgaande kinderen in Nederland worden geholpen bij het krijgen van een maaltijd op school of thuis tijdens schooldagen 28
3.1.3 Doel 2: Kinderen in het primair en voortgezet onderwijs in Nederland zitten met meer energie op school 34
3.1.4 Doel 3: Tijdelijke financiële verlichting voor gezinnen met extra ondersteuning, zodat zij minder stress ervaren rondom voedselnood 35
3.1.5 Neveneffecten van het programma Schoolmaaltijden 35
3.1.6 Knelpunten 37
3.1.7 Toekomst 40
3.2 Enquête onder ouders 41
3.2.1 Kenmerken van de ouders 42
3.2.2 Implementatie, organiseerbaarheid en randvoorwaarden 44
3.2.3 Doel 1: Schoolgaande kinderen in Nederland worden geholpen bij het krijgen van een maaltijd op school of thuis tijdens schooldagen 45
3.2.4 Doel 3: Tijdelijk financiële verlichting voor gezinnen met extra ondersteuning, zodat zij minder stress ervaren rondom voedselnood 48
3.2.5 Nevenefffecten 49

4 Boodschappenkaart 51
4.1 Enquête onder scholen 51
4.1.1 Implementatie, organiseerbaarheid en randvoorwaarden 52
4.1.2 Doel 1: Schoolgaande kinderen in Nederland worden geholpen bij het krijgen van een maaltijd op school 55
4.1.3 Doel 2: Kinderen in het primair en voortgezet onderwijs in Nederland zitten met meer energie op school 60
4.1.4 Doel 3: Tijdelijk financiële verlichting voor gezinnen met extra ondersteuning, zodat zij minder stress ervaren rondom voedselnood 60
4.1.5 Neveneffecten 61

4.1.6 Knelpunten 62
4.1.7 Toekomst 64
4.2 Enquête onder ouders 65
4.2.1 Kenmerken van de ouders 66
4.2.2 Implementatie, organiseerbaarheid en randvoorwaarden 67
4.2.3 Doel 1: Schoolgaande kinderen in Nederland worden geholpen bij het krijgen van een maaltijd op school of thuis tijdens schooldagen 69
4.2.4 Doel 3: Tijdelijk financiële verlichting voor gezinnen met extra ondersteuning, zodat zij minder stress ervaren rondom voedselnood 72
4.2.5 Neveneffecten 74

5 Niet-deelnemende scholen 76

6 Casebeschrijvingen van zes scholen 80

7 Conclusies en aanbevelingen 88
7.1 Conclusies 88
7.2 Aanbevelingen 92

Managementsamenvatting

Op 28 maart 2023 werd het programma Schoolmaaltijden gelanceerd door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Scholen voor primair en voortgezet onderwijs konden zich via www.schoolmaaltijden.nl aanmelden voor één van de twee opties van de 'menukaart':

1. het organiseren van maaltijden op school, of
2. het ondersteunen van leerlingen via een boodschappenkaart.

Scholen die kiezen voor maaltijden op school hebben zelf de vrijheid om te bepalen in welke vorm zij de schoolmaaltijden willen organiseren. De scholen dienen maandelijks een budgetaanvraag en declaraties in bij het Jeugdeducatiefonds (JEF) dat de scholen ook ondersteunt met behulp van schoolcontactpersonen. Met de boodschappenkaart, waar ouders zelf eten mee kunnen kopen, worden individuele leerlingen van een school ondersteund. Het Rode Kruis organiseert dit onderdeel van het programma. Ouders kunnen zich online aanmelden voor de boodschappenkaart. De deelnemende scholen zijn verantwoordelijk voor het verzorgen van de maaltijden op school of het verstrekken van informatie over de boodschappenkaart aan ouders.

De drie hoofddoelen van het programma zijn:

1) Schoolgaande kinderen (po en vo) worden geholpen bij het krijgen van een maaltijd op school of thuis tijdens schooldagen
2) Leerlingen zitten met meer energie in de klas
3) Gezinnen ervaren minder stress rondom voedselnood

Het doel van het onderzoek is inzicht krijgen in het behalen van de doelstellingen en overige opbrengsten rondom het programma Schoolmaaltijden. Met het onderzoek wordt een actueel en accuraat beeld verkregen van de uitvoering van het programma, de gekozen interventies, het proces dat scholen doorlopen, de succesfactoren en knelpunten en de ervaren opbrengsten. De centrale onderzoeksvraag is:

'Hoe verloopt de implementatie van het programma schoolmaaltijden en welke effecten zien scholen en ouders bij de leerlingen?'

De onderzoeksaanpak bestond uit een combinatie van een analyse op openbare DUO Open onderwijsdata, het uitzetten en analyseren van een vragenlijst en verdiepende interviews.

Uit de analyse blijkt dat van de 2.603 scholen die (vermoedelijk) behoren tot de doelgroep van het programma Schoolmaaltijden momenteel 57 procent (1.475) daadwerkelijk meedoet. We vinden geen duidelijke verschillen in kenmerken tussen wel en niet-deelnemende scholen, behalve dat in voortgezet onderwijs de achterstandsscore onder deelnemende scholen wat hoger is dan onder niet-deelnemende scholen. Uit de analyse blijkt dat van de scholen die zich hebben aangemeld voor het programma Schoolmaaltijden (1.475) zo'n driekwart kiest (73%) voor maaltijden op school, en ongeveer een kwart (27%) voor de boodschappenkaart.

De uitvoerbaarheid en belasting van het programma wordt door de meeste scholen positief beoordeeld, zowel voor maaltijden op school als voor de boodschappenkaart. Hoewel er in het algemeen door scholen weinig knelpunten worden ervaren, lijkt de onzekerheid van de duur van het budget het vaakst voor knelpunten te zorgen.

Zo'n driekwart van de deelnemende scholen aan maaltijden op school is al begonnen in schooljaar 2022-2023, de overige scholen in 2023-2024. Veruit de meeste scholen (91%) die deelnemen aan de boodschappenkaart doen dit al sinds schooljaar 2022-2023

Op een grote meerderheid van de scholen die deelnemen aan maaltijden op school (94%) worden de maaltijden aangeboden aan alle leerlingen van de school. Op een klein deel van deze scholen (5%) kunnen ouders hun kinderen aanmelden voor een maaltijd. De personen die bijdragen aan de uitvoering van maaltijden op school binnen de school zijn het vaakst (onderwijs)ondersteunend personeel (74%). Ook docenten (48%) en de directie (38%) van de school zijn vaak betrokken. Op scholen die de boodschappenkaart uitdelen dragen het vaakst de directie van een school (64%) bij aan de uitvoering, gevolgd door het (onderwijs)ondersteunend personeel (34%).
Volgens een ruime meerderheid van de scholen (89%) zijn zowel docenten als ouders/verzorgers positief tot zeer positief over de deelname aan maaltijden op school. Inderdaad is ook in de vragenlijst die is afgenomen onder ouders een meerderheid van de ouders positief en vinden zij het goed dat de school van hun kind(eren) meedoet aan het programma Schoolmaaltijden. Zo'n tachtig procent van de deelnemende scholen staat positief tegenover het uitdelen van de boodschappenkaart door het Rode Kruis. Ook denkt een meerderheid van de scholen (80%) dat ouders dit een goede zaak vinden.

Van de deelnemende scholen wordt door een meerderheid (84%) aangegeven dat het lukt om alle leerlingen te bereiken. Een meerderheid (58%) van de scholen geeft aan dat er minder leerlingen met honger in de klas zitten door de maaltijden op school. Slechts 1 procent denkt dat dit niet het geval is en de overige scholen staan er neutraal in. Meer dan de helft van de scholen (66%) vermoedt positieve effecten op de leefstijl en gezond eetgedrag bij leerlingen thuis, en op voedselvaardigheid van leerlingen (67%). Voor de boodschappenkaart is het lastiger om alle leerlingen te bereiken: slechts 53 procent van de scholen geeft aan dat dit lukt, en zestien procent geeft aan dat dit zeker niet lukt. Van de deelnemende scholen geeft 44 procent aan dat minder leerlingen met honger in de klas zitten vanwege de boodschappenkaart, en negen procent denkt dat dit niet het geval is. Ongeveer een derde ziet positieve effecten op leefstijl en gezond eetgedrag bij leerlingen thuis, terwijl ook 19 procent hier helemaal geen positief effect ziet. Daarnaast vinden scholen het lastig om in te schatten waarvoor de boodschappenkaart wordt ingezet. Ze hebben hier geen zicht op, omdat de ouders van de leerlingen deze zelf naar wens kunnen gebruiken, maar weten daardoor ook niet of hij gebruikt wordt voor gezonde voeding voor de leerlingen.

Van de deelnemende scholen ziet 71% dat leerlingen met meer energie in de klas zitten door de maaltijden op school, slechts 1% ziet dit (helemaal) niet. Voor de boodschappenkaart zijn de waargenomen effecten door scholen neutraler: ongeveer de helft reageert neutraal op de vraag of er positieve effecten worden gezien op energie, concentratie, motivatie en inzet, sfeer in de klas en cognitief functioneren van leerlingen. Zo'n twintig tot dertig procent van de scholen ziet hier wel positieve resultaten, terwijl een kleine minderheid (tot tien procent) de positieve effecten zeker niet ziet.

Een meerderheid van de scholen (79%) denkt dat het programma zorgt voor financiële verlichting voor gezinnen. Ouders geven daarnaast aan dat kinderen zich door maaltijden op school gelijker voelen aan elkaar, omdat ze allen hetzelfde eten. En grote meerderheid van de scholen (85%) denkt dat de boodschappenkaart voor financiële verlichting in gezinnen zorgt, en 78 procent van de ouders geeft dit zelf ook aan.

In dit onderzoek worden daarnaast aanbevelingen gedaan voor het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, het Jeugdeducatiefonds, het Rode Kruis en voor deelnemende scholen.

Een belangrijke aanbeveling voor het ministerie van OCW is om de onzekerheid over de duur van het programma weg te nemen door er een structurele regeling van te maken. Dit leidt tot rust bij zowel scholen als ouders en geeft scholen de mogelijkheid om lange termijnplannen en -afspraken te maken. Daarnaast is het raadzaam om (nog) meer aandacht te besteden aan de bekendheid van het programma, zodat meer scholen weten dat ze in aanmerking komen. Ook blijkt dat scholen in hun keuzes soms het gemak van een bepaalde maaltijd zwaarder laten wegen dan het gezondheidsaspect. Er zou meer aandacht kunnen komen voor de gezondheid van de maaltijden op school, door het betrekken van het Ministerie van Volksgezondheid en het Voedingscentrum. Wat betreft de boodschappenkaart is het soms onduidelijk waarvoor deze gebruikt wordt door ouders. Een mogelijke manier om ervoor te zorgen dat deze gebruikt wordt voor het kopen van gezonde voeding is door het combineren van het verstrekken van de boodschappenkaart met informatie voor ouders.

Voor zowel het Jeugdeducatiefonds als voor het Rode Kruis is het belangrijk om rekening te houden met eventuele schaamte bij ouders en leerlingen om gebruik te maken van het programma. Dit kan voor hen een reden om niet mee te doen. In de communicatie over het programma en de aanpakken zelf zou de vrees voor stigma zo veel mogelijk weggenomen moeten worden. Er zijn ook ouders die laaggeletterd zijn, of de Nederlandse taal niet goed beheersen en daardoor de communicatie over het programma niet goed begrijpen of meekrijgen. Het is belangrijk om de communicatie richting ouders toegankelijk te houden, vanuit de aanbiedende partijen alsook de deelnemende scholen.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De laatste jaren is het leven veel duurder geworden. Als gevolg van ontwikkelingen als de coronapandemie en bijbehorende lockdowns en de Russische invasie in Oekraïne is er sprake van stijgende energiekosten en hoge inflatie (DNB, 2 maart 2023[1]). Bij hoge inflatie komt een toenemend aantal gezinnen in een lastige financiële situatie terecht. Dit heeft ook zijn weerslag op de kinderen die in de gezinnen leven. Het percentage kinderen in Nederland dat in armoede leeft, steeg recent van 7,2% in 2021 naar 9,2% in 2022 (CPB, 2022[2]).

Door deze omstandigheden hebben momenteel meer ouders dan voorheen te kampen met geldstress en voedselonzekerheid (NJI, 2022[3]). Een korte periode van geldzorgen in een gezin zorgt niet meteen voor grote problemen voor kinderen, maar hoe langer een gezin in armoede leeft, hoe nadeliger de gevolgen zijn (o.a. NJI, 2022). Zo kan armoede voor kinderen leiden tot een verminderd welbevinden en tot sociale uitsluiting (SER, 2017[4]). Kinderen kunnen door de armoede slechter gaan presteren op school of probleemgedrag vertonen. Opgroeien in armoede leidt ook tot negatieve gevolgen op de langere termijn, zoals een verhoogde kans op armoede en gezondheidsproblemen in de volwassenheid (SER, 2017).

Kinderen kunnen alleen alles uit zichzelf halen op school als ze in staat zijn zich volledig op school te focussen. Als gevolg van honger of stress in het gezin vanwege geldzorgen kunnen zij niet optimaal presteren op school (Wiersma, 2023). Uit recent onderzoek (2023[5]) blijkt dat ongeveer een derde van de kinderen in groep 5 thuis (financiële) stress ervaart. Op scholen waar kinderen minder (financiële) stress ervaren behalen leerlingen betere prestaties (SEO, 2023). Ook kan financiële stress leiden tot voedselonzekerheid. Deze voedselonzekerheid en het gebrek aan gezonde voeding beïnvloedt de schoolresultaten van kinderen op een negatieve manier. In oktober 2022 hebben de toenmalige minister voor Primair en Voortgezet onderwijs en de minister voor Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen 5 miljoen euro vrijgemaakt voor een traject van het Jeugdeducatiefonds aan vijfhonderd scholen in het primair onderwijs, waar de noodzaak voor voedselhulp groot was (Wiersma, 2023[6]). Deze vijfhonderd scholen konden gebruik maken van een budget voor ontbijt, lunch of een andere vorm van eten (JEF, 2023[7]).

1 https://www.dnb.nl/algemeen-nieuws/dnbulletin-2023/hoe-de-inflatie-in-twee-jaar-historisch-hoog-werd/
2 https://www.cpb.nl/augustusraming-2022
3 https://www.nji.nl/nieuws/cpb-meer-kinderen-groeien-op-in-armoede
4 https://www.ser.nl/nl/publicaties/opgroeien-zonder-armoede
5 SEO (2023). Kansen ongelijkheid in Nederland. Onderzoek in opdracht van de ABN Amro Foundation. https://www.jeugdeducatiefonds.nl/files/1955/seo+onderzoek+2023.pdf
6 Kamerbrief Stand van zaken Programma schoolmaaltijden https://open.overheid.nl/documenten/ronl-d93816d829e95a264ea45cde613b9e033a243056/pdf
7 https://www.jeugdeducatiefonds.nl/files/1845/evaluatieonderzoek+boterhammenbar.pdf

Op 28 maart 2023 werd het programma Schoolmaaltijden gelanceerd. Scholen voor primair en voortgezet onderwijs konden zich via www.schoolmaaltijden.nl aanmelden voor één van de twee opties van de 'menukaart':

3. het organiseren van een maaltijd op school, of
4. het ondersteunen van leerlingen via een boodschappenkaart.

De drie hoofddoelen van het programma zijn:

1) Schoolgaande kinderen (po en vo) worden geholpen bij het krijgen van een maaltijd op school of thuis tijdens schooldagen
2) Leerlingen zitten met meer energie in de klas
3) Gezinnen ervaren minder stress rondom voedselnood

Maaltijden op school

Scholen die voor de maaltijden op school kiezen hebben zelf de vrijheid om te bepalen in welke vorm zij de maaltijd willen organiseren. Scholen kunnen een ontbijt of lunch organiseren, maar ook het aanbieden van een extra tussendoortje of een extra stuk fruit is mogelijk (Wiersma, 2023). Het jeugdeducatiefonds (JEF) ondersteunt de scholen door de inzet van schoolcontactpersonen. Deze contactpersonen van JEF kunnen meedenken over het aanbod dat het beste bij de school past (schoolmaaltijden.nl). Scholen die de maaltijd op school aanbieden kunnen de gemaakte kosten maandelijks achteraf declareren, waarbij er een maximumbedrag van €9 per leerling per week wordt gehanteerd. Het JEF controleert de declaraties en verzorgt de betaling.

Boodschappenkaart

Individuele leerlingen van een school worden ondersteund met de boodschappenkaart, waar ouder zelf eten mee kunnen kopen. Ouders van de leerlingen die dit het hardst nodig hebben, ontvangen een (digitale ofwel fysieke) kaart waarop een vast wekelijks budget van €11 per kind staat. Dit budget is bedoeld om eten voor de leerling te kopen. Scholen die kiezen voor de boodschappenkaarten, benaderen ouders/verzorgers met communicatieberichten (bijvoorbeeld brief of e-mail) over het programma Schoolmaaltijden. De ouders/verzorgers vullen een online registratieformulier van het Rode Kruis in, waarin enkele aanvullende vragen worden gesteld (schoolmaaltijden.nl). Een voorbeeld daarvan is: "Er is genoeg geld om iedere dag groente en fruit te eten", waarop ouders/verzorgers aan dienen te geven in welke mate dit voor hen geldt (Rode Kruis, 2023). Door de school wordt geverifieerd of de ouders/verzorgers bij de school bekend zijn en of het aantal kinderen van het gezin klopt. Ouders/verzorgers die aan de voorwaarden voldoen ontvangen van het Rode Kruis bericht dat ze worden opgenomen in het programma. Ouders/verzorgers in het programma krijgen eenmalig een boodschappenkaart opgestuurd. Het betreft een VISA kaart, waarop het bedrag per kind in het gezin (met een maximum van drie) staat. Elke twee weken wordt op deze kaart een 'top-up' geplaatst. De ouders/verzorgers kunnen zelf kiezen wat er gekocht wordt met de boodschappenkaart. Het Rode Kruis heeft de ervaring dat mensen het geld van boodschappenkaarten goed gebruiken. Daarom wordt erop vertrouwt dat er met de boodschappenkaart dingen worden gekocht die goed en gezond zijn voor hun kinderen (Schoolmaaltijden.nl).

Het huidige programma Schoolmaaltijden liep oorspronkelijk tot het einde van 2023. Inmiddels is door het ministerie van OCW besloten het programma met minimaal een jaar te verlengen[8].

1.2 Doel van het huidige onderzoek en onderzoeksvragen

Het doel van het onderzoek is inzicht krijgen in het behalen van de doelstellingen en overige opbrengsten rondom het programma Schoolmaaltijden op verschillende deelgebieden. Met het onderzoek wordt een actueel en accuraat beeld verkregen van de uitvoering van het programma, de gekozen interventies, het proces dat scholen doorlopen, de succesfactoren en knelpunten en de ervaren opbrengsten. De centrale onderzoeksvraag is:

'Hoe verloopt de implementatie van het programma schoolmaaltijden en welke effecten zien scholen en ouders bij de leerlingen?'

Doelen van dit onderzoek zijn om 1) inzicht te verkrijgen in het verloop van de implementatie van het programma schoolmaaltijden en 2) inzicht te verkrijgen in of de doelen van het programma worden bereikt en wat eventuele positieve en negatieve neveneffecten zijn.

We hebben de onderzoeksvragen ingedeeld langs de lijnen van de drie hoofddoelen het programma.

Onderzoeksvragen

Implementatie, organiseerbaarheid en randvoorwaarden

- Welke interventie kiezen scholen (maaltijd op school of boodschappenkaart) en waarom?
- Hoe richten zij de interventie in en waarom?
  - Op welke manier speelt de gezondheid van maaltijden een rol?
- Hoe organiseert de school de uitvoering van het programma?
- Is er draagvlak binnen de school?
- Is er ondersteuning en draagvlak vanuit de omgeving van de school?
- Is de interventie uitvoerbaar binnen de school?
- Hoe ziet de (administratieve) belasting van het personeel eruit? In hoeverre is dit een obstakel in de uitvoerbaarheid?
- Hoe ervaart de school de ondersteuning vanuit JEF en RK?

Doel 1: Schoolgaande kinderen in Nederland wordt geholpen bij het krijgen van een maaltijd op school of thuis tijdens schooldagen

- Worden met het programma leerlingen bereikt bij het krijgen van een maaltijd?
- Hoe groot is deze groep? Is dit de juiste groep?
- Zitten minder leerlingen met honger in de klas door deze maaltijden?
- Wie wordt er niet bereikt en om welke reden?
  - Organisatorische redenen
  - Psychosociale redenen (waardigheid, stigma)

8 https://www.nieuwsbrievenminocw.nl/actueel/nieuws/2023/10/13/programma-schoolmaaltijden-gaat-door-in-2024

- Zorgt de maaltijd ook voor een verandering in leefstijl en gezond eetgedrag thuis?
  - Komt dit door de leerlingen die zelf andere keuzes maken door het programma?
  - Komt dit door ouders die andere keuzes maken door het programma (hogere voedselvaardigheid?)?
  - Is een voorwaarde voor dit effect dat ouders actief betrokken zijn bij het programma?

Doel 2: Kinderen in het primair en voortgezet onderwijs in Nederland zitten met meer energie op school

- Worden met het programma leerlingen bereikt bij het krijgen van een maaltijd?
- Is de sfeer in de klas beter en rustiger omdat leerlingen met meer energie in de klas zitten?
- Is de werkhouding (motivatie, concentratie, leerprestatie) van leerlingen beter omdat leerlingen met meer energie in de klas zitten?
- Is het aannemelijk dat het programma invloed heeft op de executieve functies van leerlingen, waardoor zowel de sfeer in de klas als de werkhouding van leerlingen verbetert?

Doel 3: Tijdelijk financiële verlichting voor gezinnen met extra ondersteuning, zodat zij minder stress ervaren rondom voedselnood.

- Zorgt het programma voor tijdelijke financiële verlichting voor gezinnen, zodat zij minder stress ervaren rondom voedsel?
- In hoeverre is het een obstakel dat het momenteel om een tijdelijke verlichting gaat? M.a.w. zou dit effect er wel zijn / groter zijn als het om een structurele regeling ging?

Overkoepelende doelen:

- Is het aannemelijk dat het programma invloed heeft op de brede ontwikkeling van leerlingen?
- Is het aannemelijk dat het programma sociale ongelijkheid verkleint?

Neveneffecten

- Versterkt het programma de relatie tussen ouders en school, en ook ouderbetrokkenheid?
- Komt door het programma andere of bredere hulpvraag van ouders sneller boven water?
- Zijn er andere ervaren neveneffecten?

1.3 Onderzoeksopzet

Voor het onderzoek maakten we gebruik van een combinatie van kwantitatief en kwalitatief onderzoek, waarbij we diverse soorten informatie bij verschillende bronnen en respondenten verzamelden. Allereerst werden op basis van DUO Open onderwijsdata kenmerken van scholen die deelnemen aan het programma vergeleken met kenmerken van scholen die wel tot de doelgroep behoren maar (nog) niet deelnemen (hoofdstuk 2).

Vervolgens zijn in het najaar van 2023 vragenlijsten afgenomen onder scholen (deelnemend en niet-deelnemend) en onder ouders op deelnemende scholen (hoofdstuk 3, 4 en 5). De vragenlijsten bieden informatie over de implementatie van de deelnemende scholen, en de motieven voor niet-deelnemende scholen om (nog) niet deel te nemen. Ook geven de vragenlijsten zicht op ervaren effecten, succesfactoren en knelpunten. De vragenlijst onder ouders gaat daarnaast ook in op de bijdrage die het programma levert aan betrokkenheid van de ouder en keuzes die in het gezin gemaakt worden rondom gezond eetgedrag.

De diepte-interviews met schoolleiders en leraren op zes scholen (hoofdstuk 6) bieden meer kwalitatieve (context)informatie over het beslissingsproces, de uitvoering van de interventie en de ondersteuning van het Rode Kruis en het Jeugdeducatiefonds, de ervaren opbrengsten, en succesfactoren en knelpunten. Omdat we scholen tweemaal hebben gesproken in (september/oktober en november 2023) voor een diepte-interview, krijgen we in dit eindrapport ook zicht op de ontwikkeling die scholen door hebben gemaakt en de ervaren effecten.

De conclusies (hoofdstuk zeven) zijn gebaseerd op zowel de beschrijvende resultaten, als ook diepgaandere analyses en de opbrengst van de twee interviewrondes. Ook worden in dit hoofdstuk aanbevelingen gedaan voor de toekomst.

2 Analyse deelnemende en niet-deelnemende scholen

2.1 Doelgroep

Doelgroep van het programma Schoolmaaltijden

Het programma Schoolmaaltijden richt zich op de leerlingen van scholen in het primair en voortgezet onderwijs die in hun NCO[9]-rapportage een percentage van 30 procent of meer leerlingen uit gezinnen met lage inkomens hebben.[10] Voor het speciaal basisonderwijs, (voortgezet) speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs is een uitzondering gemaakt: deze vallen altijd binnen de selectiecriteria voor het programma Schoolmaaltijden. Ook aparte vestigingen van nieuwkomersvoorzieningen (denk hierbij aan Internationale Schakelklassen, taalscholen, etc.) komen hiervoor in aanmerking. Dat komt omdat er voor deze onderwijsvormen geen NCO-rapportages beschikbaar zijn en/of bekend is dat relatief veel leerlingen binnen de totale leerlingpopulatie in de doelgroep vallen.

Omdat alleen scholen zelf beschikking hebben over de eigen NCO-rapportages, weten we voor scholen in het regulier primair en voortgezet onderwijs niet zeker welke scholen tot de doelgroep behoren. Om de grootte van de doelgroep alsnog (met enige onzekerheid) te kunnen bepalen, hebben we gebruik gemaakt van de openbare DUO-gegevens.

In het regulier basisonderwijs hebben we de doelgroep bepaald door te kijken naar de schoolweging[11] van de schoolvestigingen. Scholen met een schoolgewicht groter dan 33 worden tot de doelgroep gerekend. Uit gegevens van NCO blijkt namelijk dat zo'n 94,5 procent van deze groep scholen in het NCO-rapport een percentage van 30 procent of meer leerlingen uit gezinnen met lage inkomens hebben.

Voor het voorgezet onderwijs is het nog lastiger om een inschatting te maken van de doelgroep. We kijken hierbij naar de achterstandsscore[12] (zonder drempel) van de schoolvestigingen. Van de scholen die de onderwijsniveau vmbo-b en/of vmbo-k aanbieden met een achterstandsscore tussen 124,2 en 206,51 (4e t/m 6e deciel), heeft 89 procent van de scholen meer dan 30 procent leerlingen uit gezinnen met een laag inkomen in de NCO-rapportages.

9 Nationaal Cohortonderzoek Onderwijs

10 De NCO-rapportage is de jaarlijkse reguliere rapportage van het Nationaal Cohortonderzoek Onderwijs. De rapportage wordt per school opgesteld en kan door de school ieder najaar worden gedownload. Deze rapportages zijn niet openbaar, de school uploadt de eigen rapportage tijdens de aanmeldprocedure van het programma Schoolmaaltijden. Meer informatie over de NCO-rapportages is te vinden op Rapportages | Nationaal Cohortonderzoek Onderwijs.

11 Een maat voor de leerlingenpopulatie gehanteerd door de Inspectie van het Onderwijs in het onderwijsresultatenmodel. De maat wordt gebaseerd op onder andere het opleidingsniveau van de ouders, het gemiddelde opleidingsniveau van alle moeders op school, het land van herkomst van de ouders, de verblijfsduur van de moeder in Nederland en of ouders in de schuldsanering zitten.

12 De achterstandsscore drukt de verachte onderwijsachterstand op scholen uit, op basis waarvan OCW het onderwijsachterstandenbudget over scholen verdeeld. De schoolweging is een rekenkundig afgeleide van de achterstandsscore.

Volgens deze schattingen behoren 1.076 van de 6.168 vestigingen in po en 314 van de 1.625 vestigingen in vo tot de doelgroep. Een deel van de scholen dat daadwerkelijk deelneemt aan het programma (en dus tot de doelgroep behoort) behoort volgens deze berekening niet tot de doelgroep. Het gaat hierbij om 178 po-scholen en 148 vo-scholen. De gebruikte methode geeft daarmee waarschijnlijk een onderschatting van de daadwerkelijk omvang van de doelgroep. In onderstaande tabel worden deze deelnemende scholen ook tot de doelgroep gerekend.

In de volgende tabel presenteren we het aantal scholen per onderwijstype dat wel en niet tot de doelgroep wordt gerekend. In de tabel wordt duidelijk dat zo'n 20 procent van de scholen voor primair onderwijs en zo'n 28 procent van de scholen voor voortgezet onderwijs tot de doelgroep behoort. Van de vo-vestigingen die tot de doelgroep behoren, biedt een aanzienlijk deel ook (of alleen) praktijkonderwijs aan. Vestigingen die praktijkonderwijs aanbieden behoren sowieso tot de doelgroep.

Tabel 2.1 – Aantal scholen al dan niet behorend tot doelgroep programma Schoolmaaltijden, naar onderwijstype

Onderwijstype	Doelgroep N scholen	%	Buiten doelgroep N scholen	%	Totaal N scholen
So	111	100%	-	0%	111
(V)so	421	100%	-	0%	421
Vso	85	100%	-	0%	85
Sbo	270	100%	-	0%	270
Po	1254	20%	4914	80%	6168
Vo (incl. pro)	462	28%	1163	72%	1625
Pro (vo)	174	100%	-	0%	174
Totaal vestigingen (excl. pro)	**2603**	**30%**	**6077**	**70%**	**8680**

Bron: DUO-gegevens gecombineerd met deelnamegegevens Jeugdeducatiefonds en Rode Kruis

2.2 Deelnemende scholen

Op 29 maart 2023 is het programma Schoolmaaltijden gestart. Scholen kunnen bij aanmelding van het programma kiezen voor een maaltijd op school of een boodschappenkaart. Het ministerie van OCW heeft twee partijen aangesteld die de uitvoering van het programma verzorgen. Het Jeugdeducatiefonds (hierna: JEF) richt zich op het organiseren van een maaltijd op school, het Rode Kruis richt zich op het ondersteunen van leerlingen via een boodschappenkaart.

Maaltijden op school

Volgens het JEF hebben tot 13 september 2023 1.127 schoolvestigingen zich aangemeld voor het programma Schoolmaaltijden. Onder deze aanmeldingen is een aantal schoolvestigingen dat vaker voorkomt. Volgens het JEF zijn dit verschillende onderwijslocaties, die onder hetzelfde brinvestigingsnummer geregistreerd staan. In totaal zijn er 58 locaties waarvan het brinvestigingsnummer vaker voorkomt. Scholen hebben zich aangemeld tussen 24-02-2017 en 13-09-2023. Een deel van de scholen (N=11) heeft zich in het verleden aangemeld, maar heeft inmiddels de status 'inactief'. Hier wordt het programma (tijdelijk) niet meer aangeboden.

Boodschappenkaart

Volgens het Rode Kruis zijn er 413 aangemelde scholen met deelnemende leerlingen voor de boodschappenkaart. Ook voor de boodschappenkaart staat er een aantal schoolvestigingen vaker geregistreerd (om dezelfde reden als hierboven genoemd).

In totaal zijn er 13 schoolvestigingen die zich zowel voor de boodschappenkaart als voor de maaltijden op school hebben aangemeld. Waarschijnlijk gaat het hier ook om verschillende onderwijslocaties, met eenzelfde brinvestigingsnummer.

Tabel 2.2 – Aantal aanmeldingen per interventie programma Schoolmaaltijden

	N	%
Maaltijden op school	1071	73%
Boodschappenkaart	391	27%
Beide	13	1%
Totaal	1475	100%

Bron: DUO Open onderwijsdata

In bovenstaande tabel presenteren we nogmaals het aantal aanmeldingen per interventie. In bovenstaande tabel en in het vervolg van dit hoofdstuk spreken we niet van 1527[13] deelnemende scholen, maar van 1475 deelnemende schoolvestigingen. We presenteren in het vervolg van het hoofdstuk namelijk gegevens van de scholen op het niveau van de vestiging. Op de voorgaande pagina constateerden we al dat er verschillende onderwijslocaties behorende tot dezelfde onderwijsvestiging deelnemen aan het programma. De gegevens die we van (niet-)deelnemende scholen zullen presenteren, zijn alleen beschikbaar op het niveau van de schoolvestigingen.

2.3 Kenmerken van (niet-)deelnemers

In deze paragraaf gaan we na welke scholen behorende tot de doelgroep van het programma (zie paragraaf 2.1), al dan niet deelnemen aan het programma Schoolmaaltijden. We gaan daarbij na of er duidelijke verschillen bestaan op bepaalde kenmerken van deelnemende en niet-deelnemende scholen.

13 Volgens de deelnamegegevens van JEF en RK zijn er in totaal 1527 schoolvestigingen (1127+413, waarvan 13 zowel maaltijden op school als boodschappenkaart) die deelnemen aan het Programma Schoolmaaltijden.

Tabel 2.3 – Onderwijstype deelnemende en niet-deelnemende scholen (rijpercentages)

Onderwijstype	Niet-Deelnemers		Deelnemers		Totaal Doelgroep
	N	%	N	%	N
So	69	62%	42	38%	111
(V)so[14]	282	67%	139	33%	421
Vso	46	54%	39	46%	85
Sbo	136	50%	134	50%	270
Po	414	33%	840	67%	1254
Vo (incl. pro)	181	39%	281	61%	462
Totaal	**1128**	43%	**1475**	57%	**2603**

Bron: DUO Open onderwijsdata

In tabel 2.3 laten we per onderwijstype zien welk deel van de scholen behorende tot de doelgroep al dan niet deelneemt aan het programma. In deze tabel komt naar voren dat het percentage deelnemende scholen het hoogst is in het onderwijs po en vo: respectievelijk 67 procent en 61 procent van de scholen behorende tot de doelgroep neemt deel aan het programma. Hierbij moeten we stellen dat deze percentages mogelijk wat aan de hoge kant zijn, doordat we te maken hebben met beperkte mogelijkheden tot het vaststellen van de doelgroep wat leidt tot een onderschatting van de omvang van deze groep (zie paragraaf 2.1). Zeer waarschijnlijk zijn er meer scholen die tot de doelgroep behoren maar niet deelnemen aan het programma.

In het so, vso en sbo behoren alle scholen tot de doelgroep van het programma. Het percentage deelnemende scholen varieert voor deze groepen van 33 procent voor (v)so tot 50 procent voor sbo.

Uit de tabel blijkt ook dat toch een aanzienlijk deel van de scholen die tot de doelgroep behoort niet deelneemt aan het programma. Met een enquête onder deze groep scholen zijn we nagegaan waarom deze scholen niet deelnemen. In hoofdstuk 5 presenteren we de resultaten van deze enquête onder niet-deelnemende scholen.

De totaalaantallen van de tabellen in deze paragraaf wijken licht af van de aantallen in tabel 2.3 omdat niet alle gepresenteerde kenmerken bekend/beschikbaar zijn voor alle vestigingen.

14 De schoolvestigingen behorende tot onderwijstype (v)so bieden zowel speciaal onderwijs als voortgezet speciaal onderwijs aan.

Tabel 2.4 – Kenmerken leerling populatie van (niet-)deelnemers

	Niet-deelnemers	%	Deelnemers		Doelgroep Totaal	
	N	%	N	%	N	%
Achterstandsscore zonder drempel (vo)						
Tot 109,9	25	14%	66	24%	91	20%
110 t/m 149,3	48	27%	44	16%	92	20%
149,4 t/m 184,6	60	33%	31	11%	91	20%
184,7 t/m 262,4	38	21%	54	20%	92	20%
262,5 t/m 950,64	10	6%	81	29%	91	20%
Totaal[15]	**181**	**100%**	**276**	**100%**	**457**	**20%**
Schoolweging (po)						
Laagste tot 33,26	49	12%	202	24%	251	20%
33,27 - 34,15	159	38%	92	11%	251	20%
34,16 – 35,29	76	18%	172	21%	248	20%
35,29 – 36,5	74	18%	177	21%	251	20%
36,5 – 41,6	56	14%	194	23%	250	20%
Totaal[16]	**414**	**100%**	**837**	**100%**	**1251**	**20%**

Bron: DUO Open onderwijsdata

In tabel 2.4 kijken we naar de achterstandsscore van vo-scholen en de schoolweging van po-scholen. Deze kenmerken zijn indicatoren voor de leerlingpopulatie van de scholen. De achterstandsscore van scholen is een door CBS ontwikkelde onderwijsachterstandenindicator. De score drukt de verwachte onderwijsachterstand op scholen uit. Op basis van deze scores wordt het onderwijsachterstandenbudget verdeeld over scholen. De schoolweging is een rekenkundig afgeleide van de achterstandsscore en wordt door de Inspectie van het Onderwijs gebruikt als correctievariabele binnen het Opbrengstenmodel po. Omdat deze twee indicatoren zijn gebruikt om de doelgroep te bepalen, brengen we in tabel 2.4 in kaart in hoeverre er verschil bestaat in de verdeling over deze indicator (in kwintielen) tussen deelnemende en niet-deelnemende scholen.

In de tabel komt naar voren dat scholen die deelnemen over het algemeen wat hogere achterstandsscores hebben dan niet-deelnemende scholen. Dat blijkt ook in tabel 2.5 waar de gemiddelde achterstandsscore voor de twee groepen van scholen wordt gepresenteerd. De gemiddelde achterstandsscore van deelnemers bedraagt 233,6, tegenover gemiddeld 160,9 van niet-deelnemers. Het verschil in gemiddelde tussen deze twee groepen scholen is significant. Ook in het po zien we een vergelijkbaar (doch minder sterk) verschil. Het aandeel scholen in de twee hoogste

15 Totaal wijkt iets af van voorgaande tabel omdat niet voor alle scholen achterstandsscore beschikbaar is.
16 Zie bovenstaande voetnoot.

categorieën van schoolweging ligt wat hoger onder de groep deelnemers dan de groep niet-deelnemers (44 procent tegenover 32%, zie tabel 2.4). Desalniettemin blijkt in tabel 2.5 dat de gemiddelde schoolweging van de twee groepen scholen nagenoeg gelijk is. Het verschil is dan ook niet significant.

Tabel 2.5 – Kenmerken leerling populatie van (niet-)deelnemers, gemiddelden

	Niet-deelnemers			Deelnemers			Doelgroep Totaal		
	Gemiddelde (sd)	Minimum-maximum	N	Gemiddelde (sd)	Minimum-maximum	N	Totaal Gemiddelde (sd)	Minimum-maximum	N
Achterstandsscore zonder drempel (VO)	160,9 (64,8)	23,3 – 480,2	181	233,6 (174,2)	220,7- 950,6	276	204,8 (145,7)	20,7- 950,6	457
Schoolweging (PO)	34,7 (1,4)	33,0 - 39,1	414	34,7 (2,3)	24,7 – 41,6	837	34,7 (2,1)	24,7 – 41,6	1251
Aandeel leerlingen CUMI (so, (v)so en sbo)									
Categorie 1: Nederlandse culturele achtergrond	78,7 (16,7)	16,9 – 99,7	372	74,0 (18,9)	18,5 – 99,3	298	76,6 (17,8)	16,9 – 99,7	670
Categorie 2: niet-Nederlandse culturele achtergrond[17]	21,3 (16,7)	0,3 – 83,1	372	26,0 (18,9)	0,8 – 81,5	298	23,4 (17,8)	0,3 – 83,1	670

Bron: DUO Open onderwijsdata

Voor scholen in het speciaal onderwijs (so, vso, sbo) wordt er geen achterstandsscore of schoolweging berekend. Voor deze groep scholen presenteren we het gemiddelde aandeel leerlingen met een Nederlandse culturele achtergrond en het gemiddelde aandeel leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond. In Tabel 2.5 wordt duidelijk dat zowel bij de deelnemende als niet-deelnemende scholen ongeveer driekwart van de leerlingen een Nederlandse culturele achtergrond heeft. Het aandeel leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond is wat hoger onder de deelnemende scholen (significant verschil).

In tabel 2.6 presenteren we enkele geografisch en organisatorische kenmerken van de scholen. In de tabel komt naar voren dat zo'n twee derde van de scholen is gelegen in (zeer) sterk stedelijk gebied. Scholen die aan het Programma Schoolmaaltijden deelnemen zijn vaker gelegen in (zeer) sterk stedelijk gebied dan scholen die niet-deelnemen (79% tegenover 52%).

Waar iets minder dan de helft (46%) van de scholen behorende tot de doelgroep gelegen is in de regio midden (Provincies Utrecht, Noord-Holland en Zuid-Holland), is iets meer dan de helft (52%)

17 Definitie: De leerling heeft een niet-Nederlandse culturele achtergrond. Gebruik deze code als: de ouders aangeven dat de leerling tot de Molukse bevolkingsgroep behoort, of ten minste een van de ouders geboren is in Suriname, Aruba of de voormalige Nederlandse Antillen, of ten minste een van de ouders is geboren in Griekenland, Italië, voormalig Joegoslavië, Kaapverdië, Marokko, Portugal, Spanje, Tunesië of Turkije, of ten minste een van de ouders geboren is in een ander niet-Engelstalig land buiten Europa, met uitzondering van Indonesië, of ten minste een van de ouders als vreemdeling in Nederland verblijft op grond van een verblijfsvergunning (als bedoeld in artikel 8, onder c of d van de Vreemdelingenwet 2000). (bron: DUO).

van de deelnemende scholen gevestigd in deze regio. Van de niet-deelnemende scholen is 39% gevestigd in regio Midden.

Tabel 2.6 – Geografische en organisatorische kenmerken van (niet-)deelnemers

	Niet-Deel-nemers		Deel-nemers		Doel-groep Totaal	
	N	%	N	%	N	%
Stedelijkheid[18]*						
Zeer sterk stedelijk	246	22%	636	43%	882	34%
Sterk stedelijk	343	30%	529	36%	872	34%
Matig stedelijk	209	19%	132	9%	341	13%
Weinig stedelijk	260	23%	153	10%	413	16%
Niet stedelijk	70	6%	25	2%	95	4%
Totaal	**1128**	**100%**	**1475**	**100%**	**2603**	**100%**
Regio*						
Noord (Drenthe, Groningen, Friesland)	141	13%	168	11%	309	12%
Oost (Overijssel, Gelderland, Flevoland)	293	26%	273	19%	566	22%
Midden (Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland)	435	39%	771	52%	1206	46%
Zuid (Zeeland, Noord-Brabant, Limburg)	259	23%	263	18%	522	20%
Totaal	**1128**	**100%**	**1475**	**100%**	**2603**	**100%**
Schoolgrootte*						
Klein (t/m 120 leerlingen)	473	43%	364	25%	837	33%
Midden (120 tot 220 leerlingen)	337	31%	530	36%	867	34%
Groot (meer dan 220 leerlingen)	282	26%	576	39%	858	33%
Totaal	**1092**	**100%**	**1470**	**100%**	**2562**	**100%**
Denominatie*						
Openbaar	305	27%	550	37%	855	33%
Bijzonder	823	73%	925	63%	1748	67%
Totaal	**1128**	**100%**	**147**	**100%**	**2603**	**100%**
Onderwijsaanbod (vo)*						
Beroepsgericht (pro t/m vmbo-t)	71	41%	118	45%	189	43%
Algemeen vormend (vmbo-t/havo t/m vwo)	0	0%	26	10%	26	6%
Breed (pro t/m vwo)	103	59%	119	45%	222	51%
Totaal	**174**	**100%**	**263**	**100%**	**437**	**100%**

Bron: DUO Open onderwijsdata

18 Stedelijkheid van de postcode waarin de school gelegen is. De stedelijkheid wordt gebaseerd op de gemiddelde omgevingsadressendichtheid per km2. Zie: https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/begrippen/stedelijkheid--van-een-gebied--

Kijken we naar de grootte van de school, dan wordt duidelijk dat een meerderheid (39%) van de deelnemende scholen gerekend wordt tot de categorie groot (meer dan 220 leerlingen). De meerderheid van de niet-deelnemende scholen (43%) heeft maximaal 120 leerlingen (categorie klein). Daarbij dient de kanttekening geplaatst te worden dat veel scholen voor speciaal onderwijs lage leerlingenaantallen hebben.

Twee derde van de scholen behorende tot de doelgroep biedt bijzonder onderwijs[19]. Binnen de groep deelnemende scholen is dit aandeel iets lager (63%), onder de niet-deelnemende scholen wat hoger (73%).

Kijken we naar het onderwijsaanbod van de vo-scholen, dan valt op dat 45 procent van de deelnemende scholen beroepsgericht onderwijs aanbiedt en eveneens 45 procent gerekend kan worden tot een brede school (pro t/m vwo). Onder de niet-deelnemers zijn deze verhouding iets anders: 41 procent biedt beroepsgericht onderwijs aan, terwijl 59 procent pro t/m vwo aanbiedt.

Onderwijsprestaties

Tot slot kijken we naar de onderwijsprestaties van de leerlingen op de scholen die tot de doelgroep van het programma Schoolmaaltijden behoren. In tabel 2.7 presenteren we hoe de gemiddelde percentages leerlingen op de referentieniveaus[20] <1F, 1F en 2F (1S bij rekenen) voor de vaardigheden lezen, taalverzorging en rekenen. Deze gegevens zijn alleen voor po-scholen beschikbaar. In de tabel wordt duidelijk dat er nauwelijks verschillen zijn in de gemiddelde percentages op de verschillende referentieniveaus tussen de groepen niet-deelnemende en deelnemende scholen. Enkel de verschillen in gemiddeld percentage <1F en 2F op leesvaardigheid zijn significant. Voor vo-scholen wordt het gemiddelde cijfer voor het schoolexamen en het centraal examen meegenomen als indicatie van onderwijsresultaten.

19 Tot bijzonder worden alle denominaties buiten openbaar gerekend.

20 De referentieniveaus schrijven voor wat leerlinge moeten kennen en kunnen op het gebied van taal en rekenen. Het fundamentele niveau (1F-niveau) geeft aan waar de leerling aan moet voldoen (voor groep 8). Het hoger streefniveau (1S of 2F) geeft aan waar de leerling naar toe kan werken. Zie ook: https://www.centraleeindtoetspo.nl/voor-leerlingen-en-ouders/referentieniveaus

Tabel 2.7 – Prestatie indicatoren scholen (niet-)deelnemers

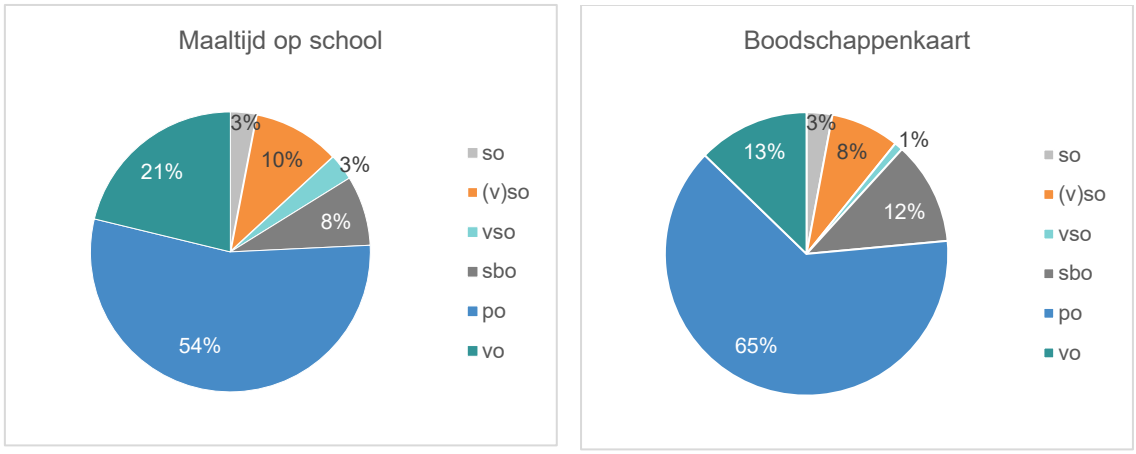
	Niet-deelnemers			Deelnemers			Doelgroep Totaal		
	Gemiddelde (sd)	Minimum-maximum	N	Gemiddelde (sd)	Minimum-maximum	N	Totaal Gemiddelde (sd)	Minimum-maximum	N
Referentieniveau Lezen									
<1F *	3,3 (5,3)	0,0 - 50,0	391	4,2 (5,4)	0,0 - 5,4	827	3,9 (5,3)	0,0- 50,0	1218
1F	35,8 (14,7)	0,0 - 88,9	391	36,6 (14,5)	0,0 – 14,5	827	36,3 (14,5)	0,0 – 89,5	1218
2F *	60,9 (16,1)	8,3 – 100,0	391	59,2 (16,0)	7,1 – 16,0	827	59,8 (16,0)	7,1 – 100,0	1218
Referentieniveau Taalverzorging									
<1F	3,7 (33,3)	0,0 - 33,3	391	4,2 (5,5)	0,0- 41,7	827	4,1 (5,5)	0,0- 41,7	1218
1F	41,2 (17,1)	0,0 – 100,0	391	41,4 (16,1)	0,0 -100,0	827	41,4 (16,4)	0,0 – 100	1218
2F	55,0 (18,4)	0,0 – 100,0	391	54,4 (18,0)	0,0 – 100,0	827	54,6 (18,1)	0,0 - 100	1218
Referentieniveau Rekenen									
<1F	11,7 (11,1)	0 - 66,7	391	12,4 (10,5)	0 - 77,8	827	12,1 (10,7)	0 - 77,8	1218
1F	56,0 (14,0)	17,4 - 100	391	55,5 (13,6)	5,3 - 100	827	55,6 (13,7)	5,3 - 100	1218
1S	32,4 (15,6)	0 - 82,6	391	32,2 (15,8)	0 - 87,5	827	32,2 (15,7)	0 - 87,5	1218

Bron: DUO Open onderwijsdata

2.4 Type programma en schoolkenmerken

In figuur 2.1 en tabel 2.8 is te zien dat er een verschil is tussen de keuze die basisscholen en middelbare scholen maken wat betreft de keuze voor het aanbieden van de maaltijd op school of de boodschappenkaart. Er doen in het algemeen meer basisscholen dan andere scholen mee aan het programma. Dit is niet verrassend aangezien er meer locaties voor basisonderwijs zijn dan voor andere schooltypen. Onder deelnemers aan de boodschappenkaart zijn er procentueel nog meer basisholen (65% basisschool) dan bij de maaltijden op school (54% basisschool).

Figuur 2.1 – Onderwijstype aanbieders interventie

Bron: DUO Open onderwijsdata

Tabel 2.8 – Keuze interventie per onderwijstype (kolompercentages)

	so	(v)so	vso	sbo	po	vo	Totaal N
Boodschappenkaart	24%	22%	8%	34%	30%	18%	391
Schoolmaaltijd	76%	78%	92%	66%	69%	82%	1071
Beide	0%	1%	0%	0%	1%	8%	13
Totaal	42	139	39	134	840	281	1475

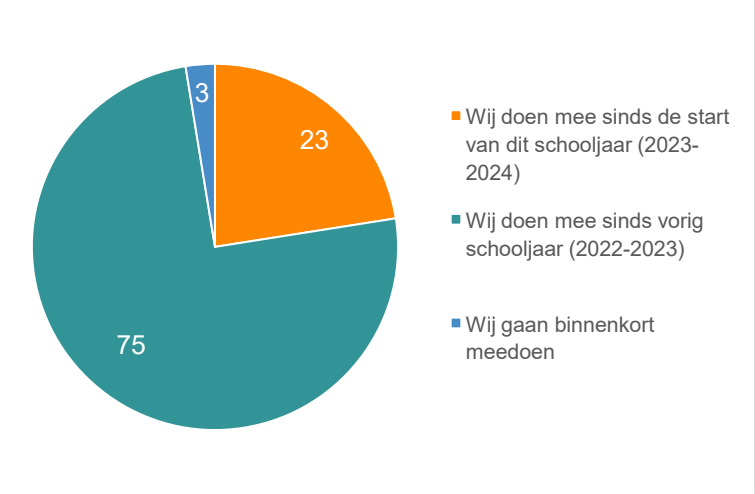
Bron: DUO Open onderwijsdata

3 Maaltijden op school

3.1 Enquête onder scholen

In totaal hebben 311 scholen die deelnemen aan het programma Schoolmaaltijden, onderdeel maaltijden op school, de vragenlijst (deels) ingevuld[21]. De uitnodiging was gericht aan degene die bij JEF bekend staat als de contactpersoon. Dit kan de schoolleiders zijn, maar ook een andere persoon betrokken bij de school (bijvoorbeeld een docent). Van deze 311 scholen is driekwart (75%) vorig schooljaar al gestart met het aanbieden van maaltijden op school. 23 procent van de scholen is dit jaar gestart en enkele scholen (3%) starten binnenkort.

Figuur 3.1 – Start deelnemende scholen programma Schoolmaaltijden- onderdeel maaltijden op school (N=311)

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

Van deze 311 deelnemende scholen is gekeken naar de schoolsoort. Tabel 3.1 laat zien dat een groot deel van de scholen die deelnemen aan de enquête bestaat uit scholen in het primair onderwijs (54%). Daarnaast is er van 13 procent van de responderende scholen niet bekend om wat voor soort school het gaat. Scholen konden zelf hun vestigingsnummer invoeren. Dit is niet altijd goed gegaan, waardoor een koppeling met DUO gegevens niet mogelijk was en het onbekend is om wat voor soort school het gaat.

21 In totaal hebben 311 scholen de vragenlijst over maaltijden op school ingevuld. Uit analyses naar de achtergrondkenmerken (o.a. regio, schoolgrootte, onderwijstype en denominatie) blijkt niet dat er sprake zou zijn van selectieve non-respons.

Tabel 3.1 – Soort scholen dat deelneemt aan het programma Schoolmaaltijden, onderdeel maaltijden op school

	N	%
(v)so	16	5%
Po	167	54%
Sbao	29	9%
So	6	2%
Vo	45	14%
Vso	8	3%
Onbekend	40	13%
Totaal	**311**	**100%**

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

Deze paragraaf wordt opgebouwd langs de lijnen van de onderzoeksvragen. Eerst zal de implementatie, organiseerbaarheid en de randvoorwaarden besproken worden. Vervolgens wordt gekeken naar de drie doelen van het programma. Tijdens de analyse is er gekeken naar de verschillen tussen scholen in het primair onderwijs (inclusief het speciaal basisonderwijs en het speciaal onderwijs) en het voortgezet onderwijs (inclusief voortgezet speciaal onderwijs).

3.1.1 Implementatie, organiseerbaarheid en randvoorwaarden

Organisatie van de uitvoering

Aan de scholen is gevraagd hoe zij de maaltijden op school op school organiseren. Ze konden daarop meerdere antwoorden geven. Het aanbieden van een lunch (35% + 20%) komt veel voor, net als het aanbieden van een ontbijt (32% + 9%). In beide gevallen komt het iets vaker voor dat de school dit zelf organiseert dan dat er een andere (vrijwilligers)organisatie de maaltijd regelt. Iets meer dan de helft (51%) van de scholen biedt ook een tussendoortje aan. Verder stelt ongeveer een kwart van de scholen eten beschikbaar dat (anoniem) gepakt kan worden door leerlingen en/of ouders en verzorgers. Het zelf organiseren van deze maaltijden komt meer voor dan het uitbesteden aan een andere (vrijwilligers) organisatie.

Tabel 3.2 – Organisatievorm maaltijden op school op de school (meer antwoorden mogelijk).

	Aantal	Percentage
We organiseren zelf ontbijt op school	99	32%
We organiseren zelf lunch op school	108	35%
We organiseren zelf een tussendoortje op school	158	51%
We laten een andere (vrijwilligers)organisatie ontbijt verzorgen	28	9%
We laten een andere (vrijwilligers)organisatie lunch verzorgen	61	20%
We laten een andere (vrijwilligers)organisatie een tussendoortje verzorgen	32	10%
We stellen eten (bijvoorbeeld fruit of langer houdbare producten) beschikbaar dat ouders/verzorgers/leerlingen (anoniem) kunnen pakken	73	23%
Anders namelijk ……	35	11%
Totaal	**311**	**100%**

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

Er zijn 35 scholen die aangeven (ook) voor een andere organisatievorm dan genoemd te kiezen. Ander vormen die benoemd zijn, zijn onder andere schoolfruit, kooklessen of koken op school (met of zonder het doen van boodschappen) en dat ouders/verzorgers eten mee naar huis krijgen of ergens (bijvoorbeeld in de buurtwinkel) voedsel kunnen halen.

De personen die bijdragen aan de uitvoering van het programma binnen de school zijn het vaakst (74%) (onderwijs)ondersteunend personeel. Ook zijn docenten (48%) en de directie (38%) van de school vaak betrokken.

Tabel 3.3 – Personen die bijdragen aan de (administratieve) uitvoering van het programma binnen de school (meer antwoorden mogelijk).

	Aantal	Percentage
Docenten van school	150	48%
(Onderwijs)ondersteunend personeel	229	74%
Ouders/verzorgers	100	32%
Andere vrijwilligers (niet ouders)	38	12%
Leerlingen	71	23%
Directie	118	38%
Anders, namelijk:	44	14%
Totaal	**311**	**100%**

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

In de toelichting worden ook vaak de brugfunctionarissen, administratief medewerkers en conciërges genoemd als betrokken personen. Ook noemen scholen personen als een intern begeleider en een schoolmaatschappelijk werker en externe organisatoren, zoals welzijnsorganisaties of een cateringbedrijf.

Ook wanneer voor het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs apart gekeken wordt welke personen een bijdrage leveren aan de (administratieve) uitvoering van het programma, is te zien dat (onderwijs)ondersteunend personeel het vaakst benoemd worden (respectievelijk 69% en 90%). Opvallend is dat binnen het voortgezet onderwijs docenten van school vaker benoemd worden dan in het primair onderwijs, net zoals leerlingen. In het primair onderwijs worden ouders/verzorgers en de directie vaker ingezet dan in het voortgezet onderwijs. Dit kan ook verklaard worden doordat ouders/verzorgers in het primair onderwijs vaker betrokken zijn bij wat er op school gebeurd dan in het voortgezet onderwijs.

Tabel 3.4 – Personen die een bijdrage leveren aan de (administratieve) uitvoering, uitgesplitst naar schoolsoort

	% po (inclusies so en sbo)	% vo (inclusief vso)
Docenten van school	42%	68%
(Onderwijs)ondersteunend personeel	69%	90%
Ouders/verzorgers	43%	1%
Andere vrijwilligers (niet ouders)	12%	10%
Leerlingen	13%	51%
Directie	44%	30%
Anders, namelijk:	14%	13%

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

Ongeveer twee derde van de scholen organiseert lesactiviteiten rondom de maaltijden op school. In tabel 3.5 komt naar voren dat een derde (33%) zelf eten klaarmaakt samen met de leerlingen en een iets groter deel van de scholen (38%) organiseert (korte) lesactiviteiten rondom eten. 43 scholen geven aan dat ze lesactiviteiten organiseren, anders dan genoemd in de tabel. Uit de toelichting blijkt dat het veelal toch gaat om lesactiviteiten rondom voeding en gezondheid. Er worden ook themaweken en workshops rondom gezond eten en voedsel georganiseerd. 38 procent van de scholen organiseert géén lesactiviteiten rondom de maaltijden op school.

Tabel 3.5 – Organiseert de school lesactiviteiten rondom maaltijden op school? (meer antwoorden mogelijk)

	Aantal	Percentage
Ja, zelf eten klaarmaken, samen met de leerlingen	102	33%
Ja, (korte) lesactiviteit rondom eten	117	38%
Ja, anders namelijk…	43	14%
Nee	116	38%
Totaal	**309**	**100%**

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

Tussen scholen in het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs is te zien dat het grootste deel van de scholen in het voortgezet onderwijs samen met de leerlingen het eten klaarmaakt. Op scholen in het primair onderwijs gebeuren vaker lesactiviteiten rondom eten (al gebeurt dit ook op het voortgezet onderwijs).

Tabel 3.6 – Lesactiviteiten rondom maaltijden op school, uitgesplitst naar schoolsoort

	% po scholen (inclusief sbo en so)	% vo scholen (inclusief vso)
Ja, zelf eten klaarmaken, samen met de leerlingen	22%	62%
Ja, (korte) lesactiviteit rondom eten	38%	41%
Ja, anders namelijk…	13%	19%
Nee	44%	19%

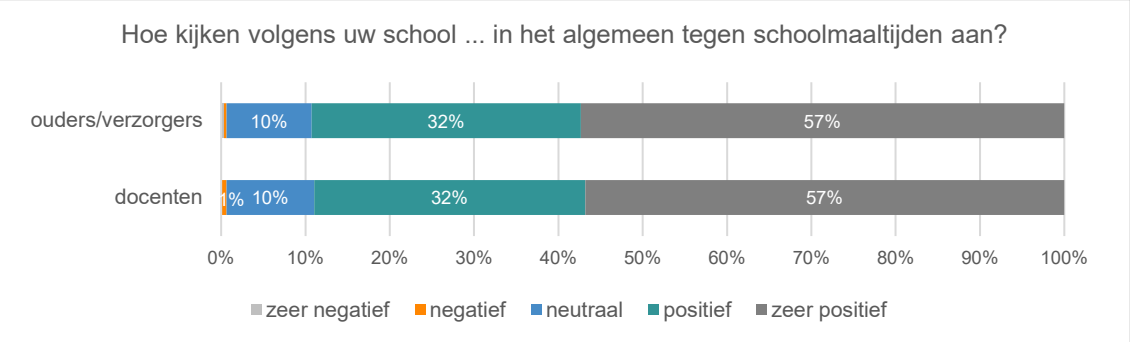
Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

Draagvlak binnen en buiten de school

De scholen is gevraagd hoe ouders/verzorgers en docenten in het algemeen tegen de maaltijden op school aankijken. In figuur 3.2 worden de antwoorden op deze vragen gepresenteerd. In het figuur komt naar voren dat de ouders/verzorgers en docenten volgens een meerderheid van de scholen (zeer) positief tegen de maaltijden op school aankijkt. Gekeken naar het verschil tussen scholen in het primair onderwijs en scholen in het voortgezet onderwijs, is te zien dat scholen in het voortgezet onderwijs gemiddeld significant positiever zijn richting het programma dan scholen in het primair onderwijs (gemiddelde voortgezet onderwijs (inclusief vso) is 4,67, in het primair onderwijs (inclusief sbo en so) is dat 4,39). Op basis van de verzamelde gegevens kunnen we hier geen verklaring voor geven.

Slechts enkele scholen geven aan dat de ouders/verzorgers en docenten (zeer) negatief tegen de maaltijden op school aankijken. Uit hun toelichting komt naar voren dat sommige ouders liever bonnen willen krijgen en geen ontbijt. Volgens de school waar ouders en/of docenten negatief zijn, maakt het programma inbreuk op de dagstructuur (leerlingen moeten bijvoorbeeld eerder op school zijn vanwege een ontbijt dat wordt georganiseerd). Verder geven deze scholen aan dat het voor docenten veel tijd kost en het ten koste gaat van de onderwijstijd.

Figuur 3.2 – Visie ouders/verzorgers en docenten op maaltijden op school volgens de scholen (N=308, 307)

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

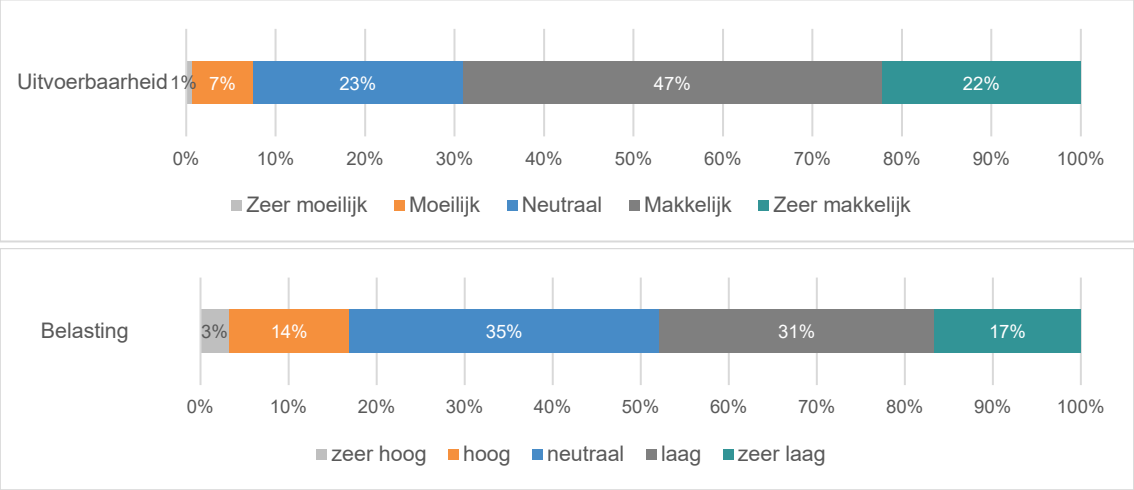
Uitvoerbaarheid en belasting

Aan scholen is gevraagd naar zowel de uitvoerbaarheid als de belasting van het programma. Wanneer het gaat over de uitvoerbaarheid van het programma, wordt gekeken naar of scholen het voor elkaar krijgen om het programma op te zetten. Wanneer het gaat over de belasting van

het programma, wordt gekeken naar de (administratieve) belasting die een school ervaart door het programma.

De uitvoerbaarheid van het programma is volgens het merendeel van de scholen makkelijk tot zeer makkelijk. Slechts enkele scholen vinden het programma (zeer) moeilijk uitvoerbaar. Gaat het om de belasting van het programma voor de scholen, dan vindt iets meer dan een derde (35%) de belasting niet hoog maar ook niet laag. 48 procent vindt de belasting laag tot zeer laag, terwijl 17 procent de belasting als hoog tot zeer beoordeelt. Scholen in het primair onderwijs (inclusief sbo en so) vinden de belasting daarnaast gemiddeld genomen significant lager dan scholen in het voortgezet onderwijs (inclusief vso). Dit is een duidelijk verschil tussen het primair en voortgezet onderwijs wat betreft de belasting van personeel. Op grotere vo-scholen zal onder andere de administratieve afhandeling eerder uitbesteed kunnen worden dan op een kleine po-school. Dit geldt ook voor zaken als inkopen doen.

Figuur 3.3 – Uitvoerbaarheid en belasting van het programma voor scholen (N=307)

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

Scholen hebben kunnen kiezen wat voor organisatievorm zij willen gebruiken bij de maaltijden op school. Scholen die ervoor kiezen om maaltijden op school zelf te organiseren, lijken opvallend genoeg de belasting lager in te schatten dan scholen die kiezen voor een andere (vrijwilligers)organisatie. Wellicht is hier sprake van een selectie-effect: scholen die de belasting hoog inschatten zijn eerder geneigd taken uit te besteden. Tabel 3.7 laat daarnaast zien dat de uitvoerbaarheid door scholen de maaltijden op school laten organiseren door een andere (vrijwilligers)organisatie vaker als (zeer) makkelijk wordt bestempeld dan door scholen die zelf de maaltijden op school organiseren.

Tabel 3.7 – Uitvoerbaarheid en belasting van scholen, uitgesplist naar organisatievorm

	% scholen uitvoerbaarheid (zeer) moeilijk	% scholen uitvoerbaarheid (zeer) makkelijk		% scholen belasting (zeer) hoog	% scholen belasting (zeer) laag
We organiseren zelf ontbijt op school	8%	70%		19%	41%
We organiseren zelf lunch op school	8%	70%		20%	45%
We organiseren zelf een tussendoortje op school	7%	66%		16%	43%
We laten een andere (vrijwilligers) organisatie ontbijt verzorgen	7%	75%		11%	57%
We laten een andere (vrijwilligers) organisatie lunch verzorgen	8%	76%		13%	60%
We laten een andere (vrijwilligers) organisatie een tussendoortje verzorgen	3%	84%		13%	63%
We stellen eten (bijvoorbeeld fruit of langer houdbare producten) beschikbaar dat ouders/verzorgers/leerlingen (anoniem) kunnen pakken	11%	64%		24%	39%
Anders	11%	69%		19%	47%

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

Er zijn geen grote verschillen tussen scholen naar type personen die zij inzetten voor het programma, in de mate waarin zij het programma uitvoerbaar of belastend vinden (zie tabel 3.8).

Tabel 3.8 – Uitvoerbaarheid en belasting van scholen, uitgesplitst naar personen die bijdragen aan de (administratieve) uitvoering van het programma

	% scholen uitvoerbaarheid (zeer) moeilijk	% scholen uitvoerbaarheid (zeer) makkelijk		% scholen belasting (zeer) hoog	% scholen belasting (zeer) laag
Docenten van school	5%	71%		17%	41%
(Onderwijs)ondersteunend personeel	8%	67%		18%	43%
Ouders/verzorgers	6%	66%		16%	51%
Andere vrijwilligers (niet ouders)	18%	71%		16%	61%
Leerlingen	7%	74%		15%	38%
Directie	11%	65%		18%	50%
Anders, namelijk:	7%	80%		16%	64%

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

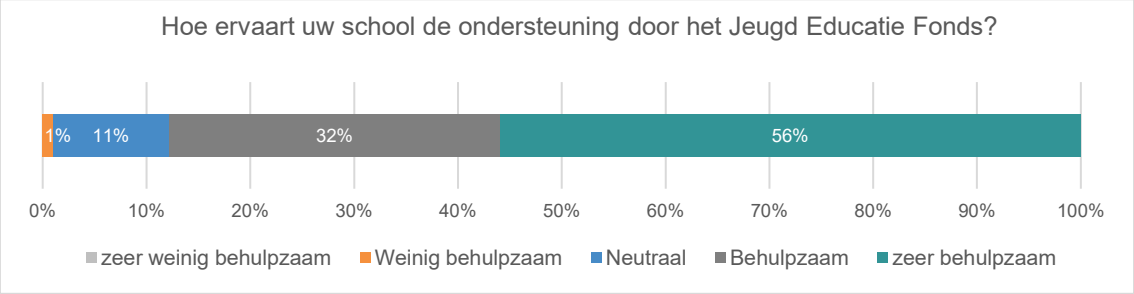
Aan de scholen die de administratieve belasting van het schoolpersoneel door de maaltijden op school hoog tot zeer hoog vinden (N=52), is gevraagd welk onderdeel het meest belastend is. Meer dan de helft (54%) geeft aan dat de organisatie van de maaltijden zelf het meest belastend

is, terwijl het voor iets minder dan een derde (31%) van de scholen de administratieve afhandeling is. Het doen van inkopen is slechts voor enkele (4%) scholen het meest belastend.
Enkele scholen (12%) geven aan dat andere onderdelen het meest belastend zijn. Uit de toelichting in de vragenlijst blijkt dat deze onderdelen veelal betrekking hebben op (eerdergenoemde categorieën zoals) de organisatie van de maaltijd (bijv. het uitdelen en ophalen van de borden) of op het uitvoeren gedurende de onderwijstijd.

Ondersteuning vanuit het Jeugd Educatie Fonds

Het merendeel van de scholen (56%) ervaart de hulp van het Jeugd Educatie Fonds (JEF) als zeer behulpzaam. Enkele scholen (1%) geven aan dat ze de ondersteuning door JEF weinig behulpzaam vinden. Deze scholen lichten toe dat ze het JEF niet altijd goed bereikbaar vinden.

Figuur 3.4 – Ervaring ondersteuning JEF (N=311)

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

3.1.2 Doel 1: Schoolgaande kinderen in Nederland worden geholpen bij het krijgen van een maaltijd op school of thuis tijdens schooldagen

Bereiken van leerlingen

Op een grote meerderheid van de deelnemende scholen (94%) worden de maaltijden op school aangeboden aan alle leerlingen van de school. Op een klein deel van de scholen (5%) kunnen ouders hun kinderen aanmelden voor een maaltijd. Enkele scholen (1,3%, N=4) kiezen ervoor om de maaltijden aan enkele klassen aan te bieden, bijvoorbeeld de ISK[22] of groep 1 t/m 5. Wanneer er wordt gekeken naar een eventueel verschil tussen primair onderwijs en voortgezet onderwijs, is te zien dat voor beide groepen voornamelijk gekozen wordt om de maaltijden op school aan te bieden voor alle leerlingen.

Aan de scholen is gevraagd of het de school lukt om alle leerlingen te bereiken die ze met de maaltijden op school wil bereiken. 84 procent van de scholen is het hier (helemaal) mee eens. 13 procent van de scholen antwoord ‘neutraal’ en 4 procent van de scholen is het er niet mee eens. Deze scholen die het niet lukt om alle leerlingen te bereiken geven voornamelijk aan dat hier psychosociale redenen (waardigheid, stigma) (70%, N=7) aan ten grondslag liggen. De overige school (N=1) weet niet zo goed waarom het niet lukt.

22 Internationale Schakelklas

Daarnaast is te zien dat scholen die een andere (vrijwilligers)organisatie het ontbijt laat verzorgen het minste helemaal eens is met de stelling of zij alle leerlingen bereiken die ze met de maaltijden op school willen bereiken. Tegelijkertijd is niemand het van deze scholen (helemaal) niet eens met de stelling.

Tabel 3.9 – Bereiken van de juiste leerlingen, uitgesplitst naar organisatievorm

	(Helemaal) niet mee eens	Neutraal	(Helemaal) mee eens
We organiseren zelf ontbijt op school	10%	20%	70%
We organiseren zelf lunch op school	6%	13%	81%
We organiseren zelf een tussendoortje op school	5%	11%	84%
We laten een andere (vrijwilligers)organisatie ontbijt verzorgen	0%	32%	68%
We laten een andere (vrijwilligers)organisatie lunch verzorgen	2%	13%	85%
We laten een andere (vrijwilligers)organisatie een tussendoortje verzorgen	0%	19%	81%
We stellen eten (bijvoorbeeld fruit of langer houdbare producten) beschikbaar dat ouders/verzorgers/leerlingen (anoniem) kunnen pakken	1%	22%	77%
Anders	0%	8%	92%
Totaal	**11**	**39**	**262**

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

Een uitsplitsing naar personen die een bijdrage leveren aan de (administratieve) uitvoering van het programma laat geen duidelijke verschillen zien tussen scholen in de mate waarin de juiste leerlingen bereikt worden.

Tabel 3.10 – Bereiken van de juiste leerlingen, uitgesplitst naar personen die een bijdrage leveren aan de (administratieve) uitvoering

	(Helemaal) niet	Neutraal	(Helemaal) mee eens
Docenten van school	3%	11%	87%
(Onderwijs)ondersteunend personeel	3%	12%	85%
Ouders/verzorgers	7%	15%	78%
Andere vrijwilligers (niet ouders)	5%	16%	79%
Leerlingen	3%	10%	88%
Directie	4%	12%	84%
Anders, namelijk:	0%	18%	82%
Totaal	**11**	**39**	**261**

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

Aan de scholen is gevraagd om een inschatting te geven van het percentage leerlingen van de school dat wordt bereikt met de maaltijden op school. Gemiddeld bereiken de scholen 81 procent van de leerlingen (min 8%, max 100%, standaarddeviatie 25,7).

Tabel 3.11 – Inschatting bereikt percentage leerlingen (gecategoriseerd)

	N	%
0 tot 20 %	17	6%
21 tot 40%	22	7%
41 tot 60%	20	6%
61 tot 80%	49	16%
81 tot 100%	201	65%
Totaal	**309**	**100%**

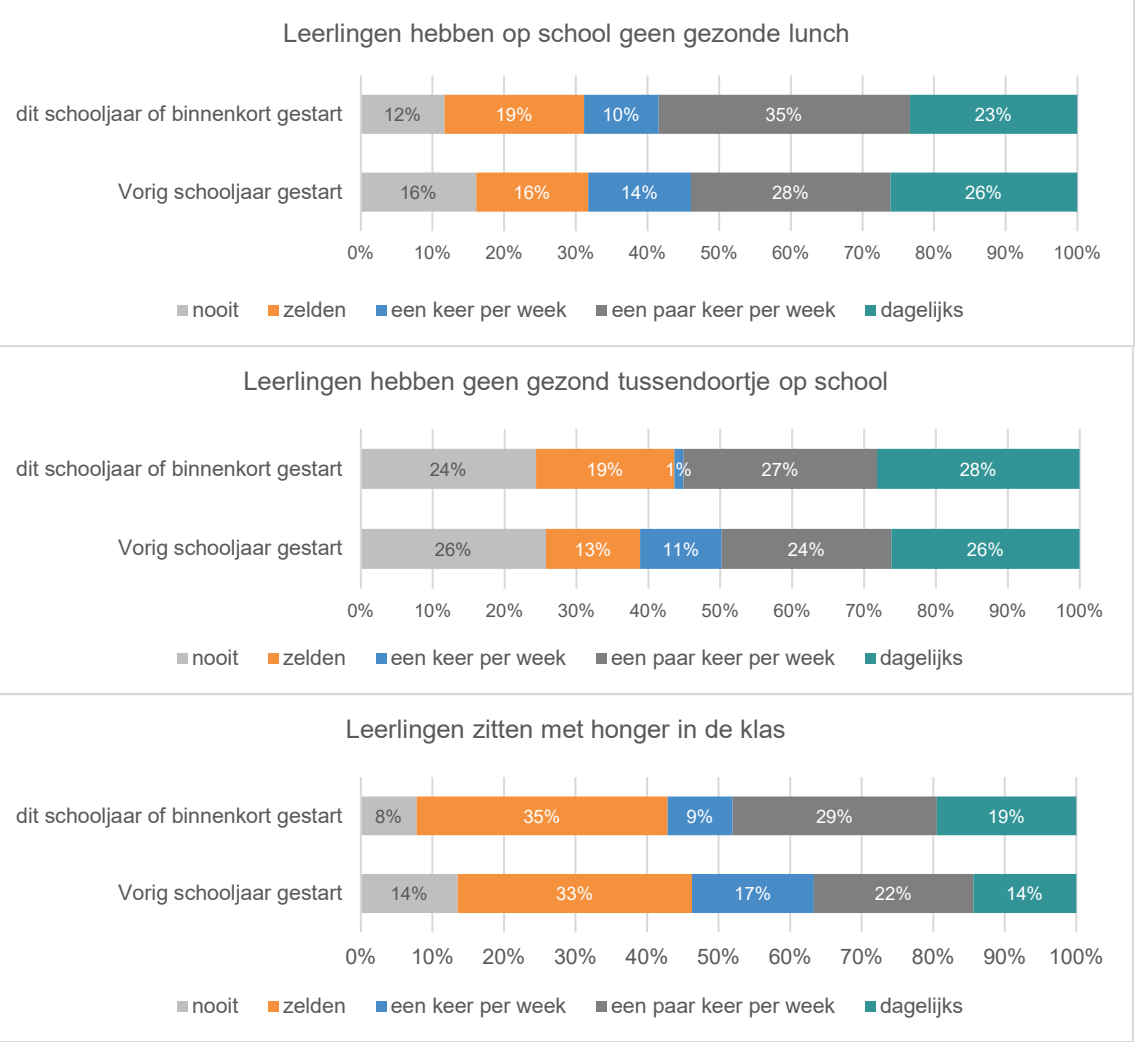
Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

Problematiek scholen

Om zicht te krijgen op de populatie en problematiek waarmee scholen te maken hebben, hebben we de scholen enkele situaties voorgelegd en gevraagd hoe vaak deze situaties voorkomen[23]. In figuur 3.5 presenteren we de resultaten. Ongeveer een kwart van de scholen geeft aan dat leerlingen dagelijks geen gezonde lunch hebben op school. Ook komt het volgens een kwart van de scholen dagelijks voor dat leerlingen geen gezond tussendoortje hebben. Op meer dan de helft van de scholen zitten leerlingen ten minste een paar keer per week met honger in de klas. Volgens zo'n 16 procent van de scholen is dit zelfs dagelijks. Er zijn slechts kleine verschillen tussen de antwoorden van scholen die vorig schooljaar al zijn gestart met de maaltijden op school en scholen die dit schooljaar zijn gestart of nog moeten starten. We zien geen verschillen tussen po en vo.

23 In een gewone schoolweek (bijvoorbeeld: afgelopen week).

Figuur 3.5 – Stellingen problematiek scholen (N=307, 307, 306)

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

Ook is er bij de scholen nagegaan welk deel van de leerlingen deze situaties naar schatting wel eens treft[24]. In tabel 3.12 wordt het gemiddeld percentage leerlingen op de scholen gepresenteerd dat wel eens geen gezonde lunch heeft, geen gezond tussendoortje heeft en het percentage leerlingen dat wel eens met honger in de klas zit. Gemiddeld 42 procent van de leerlingen heeft wel eens geen gezonde lunch op school en gemiddeld 44 procent heeft wel een geen gezond tussendoortje op school. Gemiddeld ongeveer een kwart (27%) van de leerlingen zit wel eens met honger in de klas. Aan de minima en maxima en de standaarddeviatie in de tabel is te zien dat deze percentages flink kunnen variëren tussen scholen.

24 Wanneer een school heeft geantwoord dat deze situatie 'nooit' voorkomt, is er niet gevraagd naar een percentage.

Tabel 3.12 – Deel van de leerlingen waarvoor bepaalde situaties wel eens voorkomen.

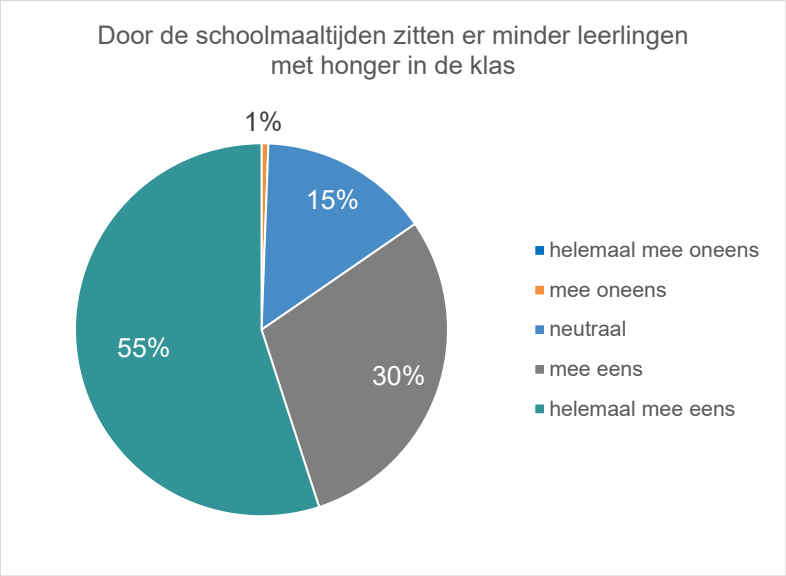
	Gemiddelde	sd	Minimum	Maximum	N
Leerlingen hebben op school geen gezonde lunch	42	23	0	100	206
Leerlingen hebben geen gezond tussendoortje op school	44	26	0	100	200
Leerlingen zitten met honger in de klas	27	22	0	98	204

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

Honger in de klas

Een belangrijke onderzoeksvraag is of er door het programma Schoolmaaltijden minder leerlingen met honger in de klas zitten. In figuur 3.6 komt naar voren dat de meerderheid van de scholen (55%) het helemaal eens is met de stelling: *Door de schoolmaaltijden zitten er minder leerlingen met honger in de klas.* Maar één procent van de scholen is het (helemaal) oneens met de stelling.

Figuur 3.6 – Stelling gevolg maaltijden op school honger

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

Veranderingen in leefstijl en gezond eetgedrag thuis

In de enquête zijn stellingen voorgelegd aan de scholen, waarbij specifiek naar het effect bij de leerlingen in de thuissituatie wordt gevraagd. Scholen worden hier gevraagd om een inschatting te maken, voor zover zij daartoe in staat zijn.

Zo'n 16 tot 18 procent van de scholen geeft aan dat het programma (zeker) wel bijdraagt aan het bevorderen van een gezonde leefstijl en gezond eetgedrag bij de leerlingen thuis. Ruim de helft van de scholen (58-59%) beantwoord deze stellingen neutraal, terwijl ongeveer een kwart van de scholen (helemaal) niet vindt dat het programma bijdraagt aan de bevordering van een gezonde leefstijl en gezond eetgedrag bij de leerlingen thuis.

Tabel 3.13 – Stellingen gevolgen programma Schoolmaaltijden thuis

	Helemaal niet	Niet	Neutraal	Wel	Zeker wel	Totaal
Door het programma eten de kinderen thuis gezonder	5%	20%	59%	11%	5%	304
Door het programma eten de kinderen thuis gevarieerder	5%	19%	58%	14%	4%	305

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

Het aanbieden van de maaltijden op school heeft mogelijk ook gevolgen voor de gezondheid van de kinderen. Aan de scholen is een aantal stellingen voorgelegd met betrekking tot het thema gezondheid. In tabel 3.14 worden de antwoorden op vier stellingen gepresenteerd. Meer dan de helft van de scholen vermoedt positieve effecten op de leefstijl en gezond eetgedrag bij leerlingen thuis, en op voedselvaardigheid van leerlingen. De rol van ouderbetrokkenheid en het effect op voedselvaardigheid van ouders komt iets minder duidelijk naar voren.

Bij een uitsplitsing naar primair en voortgezet onderwijs komt naar voren dat de gemiddelden significant verschillen. Bij de tweede en vierde stelling zijn scholen in het primair onderwijs positiever over het effect dan scholen uit het voortgezet onderwijs. Bij de derde stelling is dit andersom. De eerste stelling verschilt niet significant tussen het primair en voortgezet onderwijs.

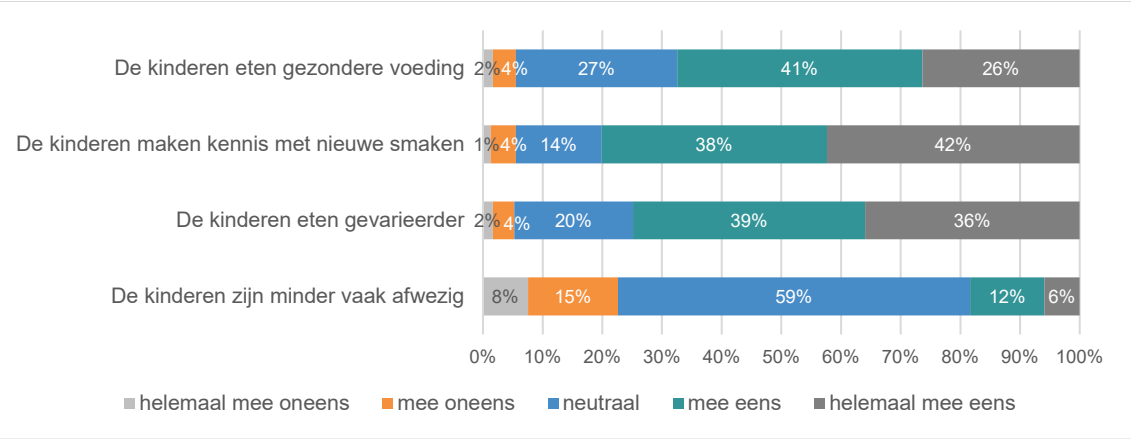
Tabel 3.14 – Stellingen gevolgen Programma Schoolmaaltijden gezondheid

	Helemaal niet	Niet	Neutraal	Wel	Zeker |wel	Totaal
Draagt het programma volgens uw school bij aan het bevorderen van een gezonde leefstijl en gezond eetgedrag bij leerlingen thuis?	1%	6%	27%	33%	33%	309
Is een voorwaarde voor dit effect (bevordering gezonde leefstijl en eetgedrag bij leerlingen thuis) dat ouders actief betrokken zijn bij het programma?	6%	12%	35%	35%	12%	309
Draagt het programma bij aan voedseleducatie en voedselvaardigheid van leerlingen?	0%	8%	25%	38%	29%	309
Draagt het programma bij aan voedseleducatie en voedselvaardigheid van ouders?	6%	19%	48%	22%	6%	307

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

In figuur 3.7 worden een aantal stellingen gepresenteerd over het effect van het programma Schoolmaaltijden op het eetgedrag van kinderen. In het figuur wordt duidelijk dat kinderen volgens de meerderheid van de scholen, gezonder en gevarieerder eten en kennis maken met nieuwe smaken. Het effect op de aanwezigheid van kinderen op school lijkt er volgens slechts een klein deel van de scholen te zijn. Scholen in het voortgezet onderwijs zijn het daarnaast significant sterker eens met de stelling ‘De kinderen eten gevarieerder’ dan scholen in het primair onderwijs.

Figuur 3.7 – Stellingen effecten programma Schoolmaaltijden eetgedrag van kinderen

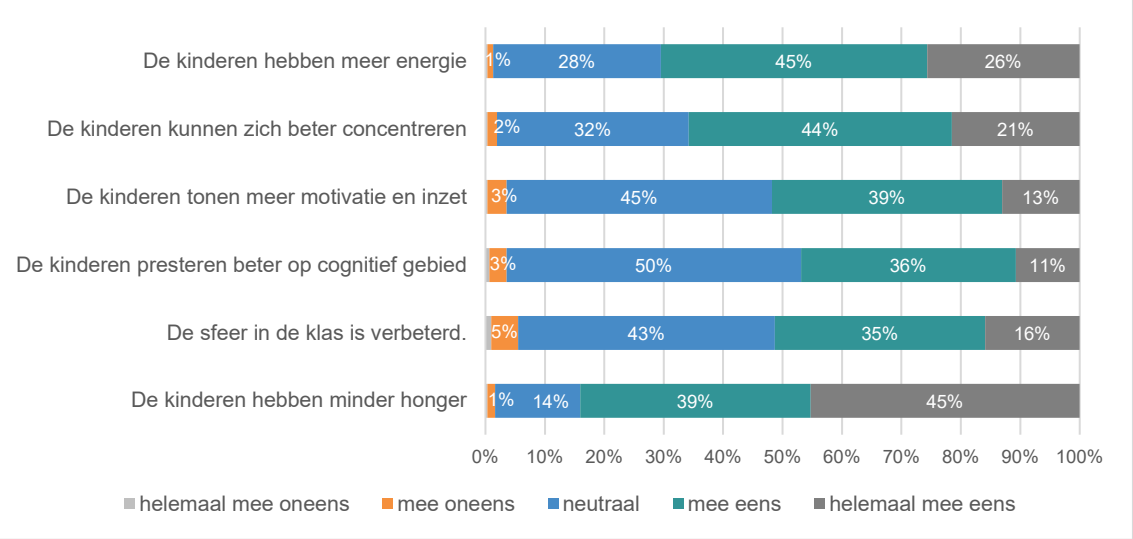
Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

3.1.3 Doel 2: Kinderen in het primair en voortgezet onderwijs in Nederland zitten met meer energie op school

In figuur 3.8 worden de antwoorden weergegeven op de stellingen over de gevolgen van de maaltijden op school voor kinderen in de klas. Op basis van deze stellingen lijken de scholen de grootste gevolgen te zien in het verminderen van de honger bij kinderen. Ook zijn scholen het (sterk) eens met de stellingen ‘De kinderen hebben meer energie’ en ‘De kinderen kunnen zich beter concentreren’ en ‘De sfeer in de klas is verbeterd’. Over de gevolgen voor prestaties op cognitief gebied reageren relatief veel scholen (49%) neutraal, hoewel ook bijna de helft van de scholen ook op dit vlak positieve effecten ziet.

Bij deze stellingen is gekeken of er een verschil is in de waargenomen effecten tussen verschillende keuzes die scholen maken in het aanbod, zoals alleen ontbijt aanbieden, of lunch en een tussendoortje. Het blijkt dat dit voor een groot deel niet leidt tot verschillen in de waargenomen effecten. Scholen die drie type maaltijden aanbieden (ontbijt, lunch en overig) zien wel dat kinderen meer energie hebben en zich beter kunnen concentreren dan scholen die alleen een tussendoortje aanbieden. Ook is het aanbieden van drie type maaltijden gerelateerd aan het vaker waarnemen van betere prestaties op cognitief gebied. Bij de stelling ‘De sfeer in de klas is verbeterd’ is er een verschil tussen het aanbieden van alleen een tussendoortje en het aanbieden van twee maaltijden zichtbaar. Het aanbieden van twee maaltijden zorgt voor een betere sfeer in de klas dan het aanbieden van alleen een tussendoortje. Tussen scholen in het primair en het voortgezet onderwijs zijn geen hierin verschillen gevonden.

Figuur 3.8 – Stellingen gevolgen maaltijden op school voor kinderen in de klas

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

3.1.4 Doel 3: Tijdelijke financiële verlichting voor gezinnen met extra ondersteuning, zodat zij minder stress ervaren rondom voedselnood

In tabel 3.15 worden de antwoorden op een tweetal stellingen rondom de financiële consequenties van het programma gepresenteerd. Volgens veel scholen (79%) zorgt het programma voor financiële verlichting voor gezinnen, zodat zij minder stress ervaren rondom voedsel. Echter zien veel scholen (63%) het ook als een obstakel dat het om een tijdelijke financiële verlichting van gezinnen gaat.

Tabel 3.15 – Stellingen financiële verlichting maaltijden op school

	helemaal mee oneens	mee oneens	neutraal	mee eens	helemaal mee eens	Totaal (N)
Het programma zorgt voor financiële verlichting voor gezinnen, zodat zij minder stress ervaren rondom voedsel	0%	4%	18%	33%	46%	**309**
Het is een obstakel dat het momenteel om een tijdelijke financiële verlichting van gezinnen gaat	2%	6%	30%	27%	36%	**309**

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

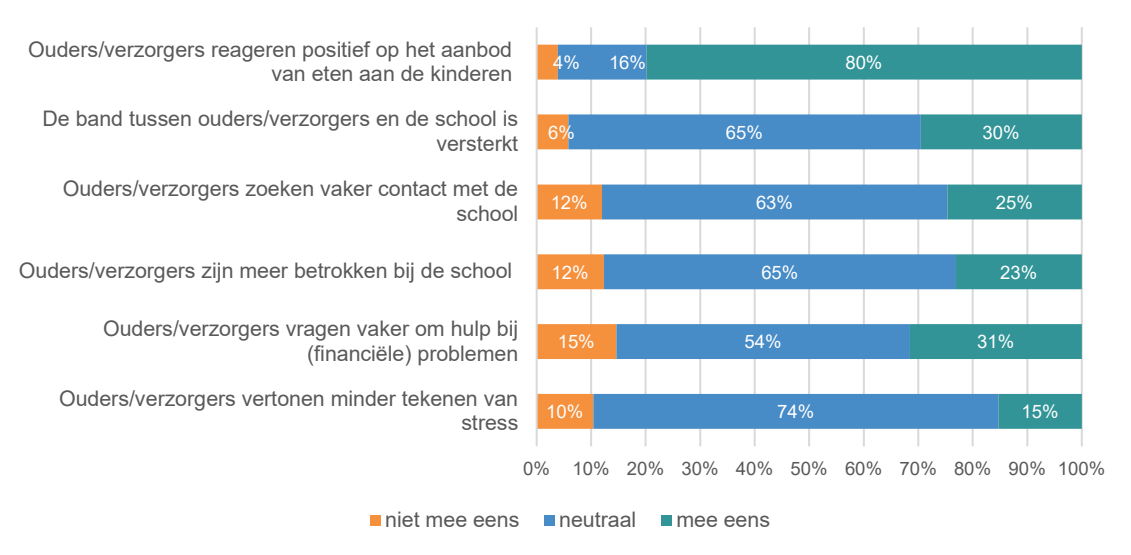
3.1.5 Neveneffecten van het programma Schoolmaaltijden

Ook is bij de scholen nagegaan of het aanbieden van de maaltijden op school een effect heeft op de betrokkenheid van ouders bij de school. In figuur 3.9 worden de resultaten op deze stellingen gepresenteerd. Daar komt naar voren dat de ruime meerderheid (80%) van de ouders positief reageert op het aanbod van eten aan de kinderen. Over het effect op de betrokkenheid zijn veel scholen neutraal. Desalniettemin geeft ongeveer 30 procent van de scholen aan dat de band

tussen de ouders/verzorgers en de school is versterkt en een net zo'n grote groep scholen geeft (ook) aan dat ouders/verzorgers vaker vragen om hulp bij (financiële) problemen.

Bij een uitsplitsing naar po en vo naar ouderbetrokkenheid is te zien dat scholen in het vo het vaker gemiddeld minder eens zijn met de stellingen dan scholen in het primair onderwijs. Het gaat om de tweede, derde, vierde en vijfde stellingen uit figuur 3.9.

Figuur 3.9 – Stellingen gevolgen Programma Schoolmaaltijd op ouderbetrokkenheid

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

Als antwoord op de vraag of men nog andere effecten waarneemt (open vraag) worden veelal eerdergenoemde effecten benoemd: gezonder en gevarieerder eten, verbeterde sfeer, contact tussen school en gezinnen. Daarnaast benoemen scholen ook dat ze een effect zien op de zelfstandigheid en zelfredzaamheid van de kinderen. Met deze antwoorden wordt dus ook inzicht gegeven in *hoe* de beoogde effecten bereikt worden (quotes uit zowel po als vo).

"Kinderen hebben meer inzicht in wat boodschappen inhouden en wat de kosten hiervoor zijn."
"Kinderen komen meer op tijd op school. Gezelligheid bij de inloop van school"

"Door een deel van de verantwoording bij de leerlingen neer te leggen voor het verzorgen van de lunch voor hun klas, het onderzoek doen naar en presenteren over gezonde voeding en het eerlijk delen met elkaar, zien wij een hechtere band tussen de leerlingen ontstaan. Voorheen waren er leerlingen die meer hadden dan een ander, nu is alles gelijk en komt niemand tekort. Ze durven zelfs in de ochtend aan te geven dat zij honger hebben en geen eten mee hebben. De drempel naar hulp vragen ligt nu lager, de relatie is veranderd."

"Sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen; tafelmanieren, hoe vraag je om hulp, doorgeven van voedingsmiddelen, wat doe je als je iets niet lekker vindt, enz, Zelfstandigheid en zelfredzaamheid door bijvoorbeeld zelf voor eten te zorgen, boterhammen te smeren, kennismaken met andere voedingsmiddelen. Spraak-taalontwikkeling; benamingen van voedingsmiddelen,

proeven van verschillende structuren. Rekenen; hoeveel heb je nodig, inzicht in hoeveelheid broodbeleg, tafeldekken; hoeveel spullen, tellen, verdelen, enz."

Effect op onderwijstijd

Volgens 72 procent van de scholen is er géén effect van het programma op de effectieve onderwijstijd, deze blijft gelijk. Volgens 14 procent van de scholen neemt de effectieve onderwijstijd zelfs toe, terwijl 7 procent aangeeft dat er een negatief effect is van het programma op de onderwijstijd. 8 procent van de scholen geven aan dat er een 'ander' effect is van het programma op de onderwijstijd. Uit de toelichting van scholen in de vragenlijst op hun antwoorden op deze gesloten vraag over onderwijstijd blijkt dat de scholen ook bij één van de eerdergenoemde categorieën behoren, of dat ze het lastig vinden om te beoordelen wat het effect is, of dit nog niet kunnen beoordelen omdat er pas gestart is of nog gestart moet worden met het programma. In de vragenlijst lichten scholen toe:

"*Door de maaltijd is er wel meer energie, maar of dit helpt om de onderwijstijd effectief toe te laten nemen is moeilijk in te schatten. Het bezig zijn en eten van een gezonde lunch is uiteindelijk ook leerzaam.. ;-)"*

"Het samen eten maken en eten is een belangrijke leerervaring voor onze (ZML) leerlingen. Ook dat is effectieve onderwijstijd!"

In de vragenlijst werd de scholen de mogelijkheid geboden om het effect van het programma op de onderwijstijd toe te lichten. Hieronder volgen enkele antwoorden ter illustratie:

"De effectieve onderwijstijd neemt toe omdat leerlingen starten met een goed ontbijt. Het ontbijt zorgt ervoor dat ze beter functioneren, presteren en een betere concentratie hebben."

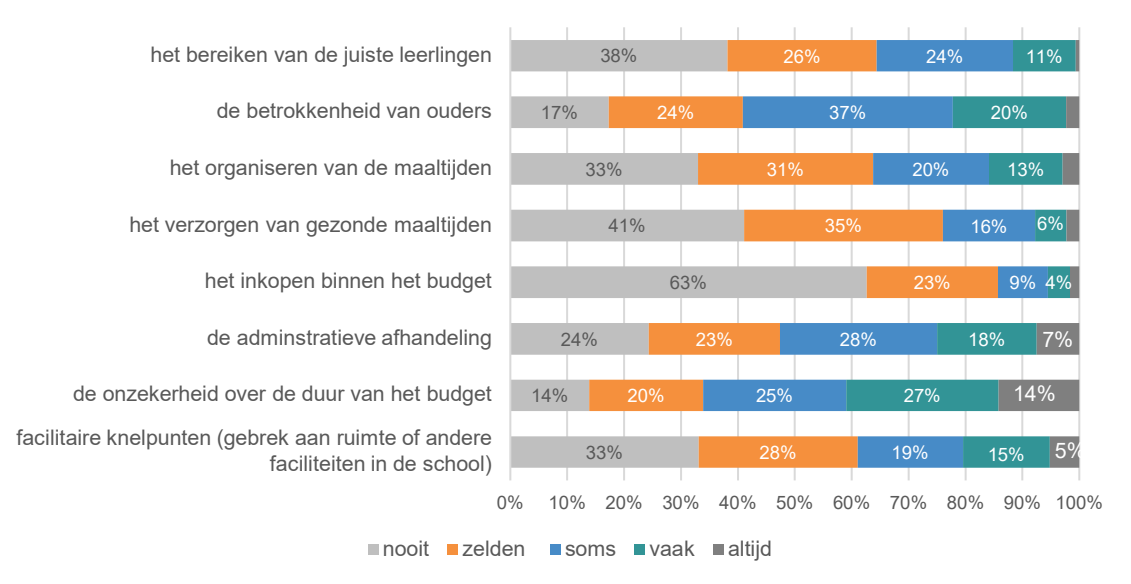
"Doordat de leerlingen voldoende eten, is hun spanningsboog tijdens een dag langer en kunnen ze dus actiever deelnemen aan de lessen. Daarnaast geeft voedsel nieuwe kansen om leerlingen zelf ook te laten koken en in contact te laten komen met nieuwe smaken en nieuwe vaardigheden."

"Voor de schoollunch hadden kinderen een kwartier om hun brood op te eten. Omdat het brood nu door de kinderen zelf wordt gesmeerd in de klas, kost dit meer tijd en zijn kinderen langer bezig met het eten. Ook wordt er overduidelijk meer en gevarieerder gegeten dan het eten wat de kinderen eerst van thuis meenamen. Ook dat kost tijd."

3.1.6 Knelpunten

Tot slot is aan de scholen die de maaltijden op school aanbieden ook gevraagd tegen welke knelpunten ze aanlopen bij de uitvoering van het programma. In figuur 3.10 zijn de knelpunten opgenomen die zijn voorgelegd aan de scholen en wordt gepresenteerd welk deel van de scholen dit knelpunt nooit, zelden, soms, vaak en dagelijks ervaart. Over het algemeen worden er niet heel veel knelpunten door de scholen ervaren. In het figuur blijkt dat, wanneer scholen knelpunten ervaren, deze het vaakst rondom de onzekerheid over de duur van het budget bestaan. Het budget dat voor de scholen beschikbaar wordt gesteld lijkt daarentegen ruim voldoende. Voor 63 procent van de scholen is het inkopen binnen budget nooit een knelpunt, voor 23 procent zelden.

Figuur 3.10 Frequentie waarop knelpunten worden ervaren

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

Hier bespreken we de toelichting die scholen hebben gegeven op de knelpunten met open antwoorden in de vragenlijst.

Het bereiken van de juiste leerlingen:
In de toelichting op dit knelpunt van scholen in de vragenlijst wordt vaak (23x) genoemd dat er sprake is van schaamte bij leerlingen en/of ouders.

"We bereiken nu te weinig leerlingen met brood voor ontbijt of lunch. Er is toch sprake van een zekere schaamte. We oriënteren ons nu op de mogelijkheid om toch een kast met boodschappen te organiseren en/of 2 a 3 keer per week lunches voor alle leerlingen"

Verder wordt ook een aantal keer toegelicht dat de school er niet zeker van is of de juiste leerlingen (de leerlingen die het écht nodig hebben) er ook echt gebruik van maken. De scholen zijn niet (altijd) bekend met de (financiële) situatie thuis.

Wanneer er een ontbijt wordt georganiseerd, vinden ouders het soms ook lastig om ervoor te zorgen dat de kinderen dan ook eerder aanwezig zijn op school.

De betrokkenheid van ouders
Communicatie met ouders doelgroep is vaak lastig vanwege de taal, schaamte.
Ouders vinden het fijn dat er iets geregeld wordt, maar hebben vaak niet de tijd om te helpen.

Voor scholen in het speciaal onderwijs geldt dat vanwege de regionale functie van de school het ook lastiger is om leerlingen te betrekken. Ze wonen vaak verder weg, komen niet direct op school omdat leerlingen met taxi's naar de school worden gebracht.

Organisatie van de maaltijden
Problemen met leverancier, problemen met het inschatten van benodigde hoeveelheden en de tijd die het kost om de maaltijden te organiseren zijn knelpunten die genoemd worden in de toelichting op knelpunten in organisatie van de maaltijden.

Het verzorgen van gezonde maaltijden
Knelpunten die in de toelichting door scholen genoemd worden zijn onder andere: het halal aanbieden van eten (rekening houden met ieders wensen/geloofsovertuiging) en de beperkte houdbaarheid van de gezonde producten (groente, fruit, zuivel). Scholen geven daarnaast aan dat het duur is om gezond voedsel aan te bieden, en dat het ook veel tijd kost.

"Niet iedereen verstaat hetzelfde onder gezond, de een vindt dat dat vegetarisch of veganistisch is en de ander vindt dierlijke eiwitten juist weer essentieel. En een iets minder gezonde maaltijd zoals pannenkoeken kan soms ook weer erg Nederlands, gezellig en verbindend zijn. Je krijgt soms de vreemdste vragen van bijvoorbeeld leerkrachten waar je ook niet altijd een heel duidelijk antwoord op kunt geven."

Inkopen binnen het budget
Een deel van de scholen vindt het budget aan de krappe kant: *'Gezonder eten is duurder' , 'Prijzen zijn erg gestegen'*. Of het budget voldoende is, hangt ook af van het aantal leerlingen (alle leerlingen, grote scholen) dat wordt bediend en de frequentie van de maaltijden. *"Soms is het budget wat aan de lage kant. Wij bieden onze leerlingen iedere dag gezond belegde boterhammen, fruit en melk aan. Het budget is dan aan de krappe kant"*

Andere scholen geven juist aan dat het budget ruim voldoende is.
"Er is meer dan genoeg budget. Het budget gaat momenteel grotendeels naar een externe partij. Hierdoor heb ik weinig inzicht in de uitgaven en kwaliteit van de producten die geleverd worden. Dit ervaar ik als een knelpunt. Het liefst organiseren we als school de schoolmaaltijden volledig zelf. De haalbaarheid ben ik momenteel aan het onderzoeken.

Administratieve afhandeling
Er moet iedere maand gedeclareerd worden door de scholen en er zijn eisen aan deze declaratie. Bonnen moeten ingediend worden, waarop duidelijk vermeld staat wat er is gekocht.
Bovendien is er sprake van dubbele handelingen: er moet eerst budget aangevraagd worden en op een later moment kan er pas gedeclareerd worden. Er zijn scholen die niet alleen aan JEF moeten verantwoorden, maar ook aan het eigen schoolbestuur.

"Alles moet steeds beter en meer uitgeschreven en bijgehouden worden ipv alleen het bonnetje om het in te dienen. Deze extra administratie kost veel tijd die er niet is."

Onzekerheid duur van het budget
"Als er meer duidelijkheid komt over de duur van het project kunnen we op zoek naar duurzame oplossingen voor bovengenoemde problemen (personeel + faciliteiten)"

"Het gevaar is dat ouders zijn gewend aan de huidige situatie, maar dat de subsidie stopt."

Nu het eenmaal loopt, zouden scholen het zonde vinden als het stopt. Ouders zijn er gewend aan geraakt, problematiek thuis is nog niet opgelost.

Facilitaire knelpunten
Het meest genoemde facilitaire knelpunt is het gebrek aan ruimte op de school. Gebrek aan ruimten om te koken, maaltijden te bereiden, opslag van de boodschappen.
Daarnaast wordt ook benoemd dat de organisatie van de maaltijd ook nog andere kosten met zich meebrengt, zoals voor schoonmaakmiddelen etc.

3.1.7 Toekomst

Ten tijde van enquêtering van de scholen was nog niet bekend dat het programma Schoolmaaltijden wordt verlengd[25]. In de enquête is aan de scholen gevraagd wat hun wens of voornemen is bij verlenging van het programma. De ruime meerderheid heeft daarop geantwoord dat ze deelname in de huidige vorm wil voorzetten. 14 procent van de scholen wil wel voorzetten, maar zou dan graag verbeteringen van het programma. Zo'n 5 procent van de scholen zou bij verlenging van het programma graag overstappen naar de boodschappenkaart. Slechts drie van de 310 scholen zouden deelname beëindigen.

Tabel 3.16 – Wens of voornemen van school bij verlenging programma

	N	%
Deelname in huidige vorm voorzetten	250	81%
Deelname in huidige vorm voorzetten, onder voorwaarde van verbeteringen	42	14%
Deelname voortzetten maar overstappen naar boodschappenkaart, onder voorwaarde van verbeteringen in het programma	3	1%
Deelname voortzetten maar overstappen naar de boodschappenkaart	12	4%
Deelname beëindigen	3	1%
Totaal	**310**	**100%**

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel maaltijden op school

Als de school niet in de huidige vorm wil voorzetten, is gevraagd in hoeverre de genoemde knelpunten een rol spelen bij de voornemens van de school of het programma niet, onder voorwaarde van verbeteringen of in een andere vorm wil voorzetten. Volgens de meerderheid van deze scholen (66,3%) spelen de genoemde knelpunten (helemaal) geen rol. Voor 9 procent spelen de knelpunten een grote rol hierin, voor 5 procent zelf een zeer grote rol.

Tot slot is aan de scholen gevraagd of ze ook zelf een interventie aangeboden zouden hebben die te maken heeft met eten, als het programma er niet was geweest. 48 procent antwoord daarop positief, 52 procent geeft aan dat ze dan geen interventie aangeboden zouden hebben.

25 Op 13 oktober 2023 heeft het Ministerie van OCW bekend gemaakt dat het programma Schoolmaaltijden met een jaar wordt verlengd.

3.2 Enquête onder ouders

Het Jeugdeducatiefonds (JEF) heeft op verzoek van het ministerie van OCW aan deelnemende scholen (maaltijden op school) gevraagd om een link naar een online vragenlijst door te sturen naar ouders. Er hebben 418 ouders de vragenlijst geopend. Hiervan hebben 206 ouders de vragenlijst volledig ingevuld, al dan niet met opengelaten vragen tussendoor. Van deze groep ouders geeft 97 procent aan op de hoogte te zijn van het programma op de school van hun kind(eren) (zie ook tabel 3.17).

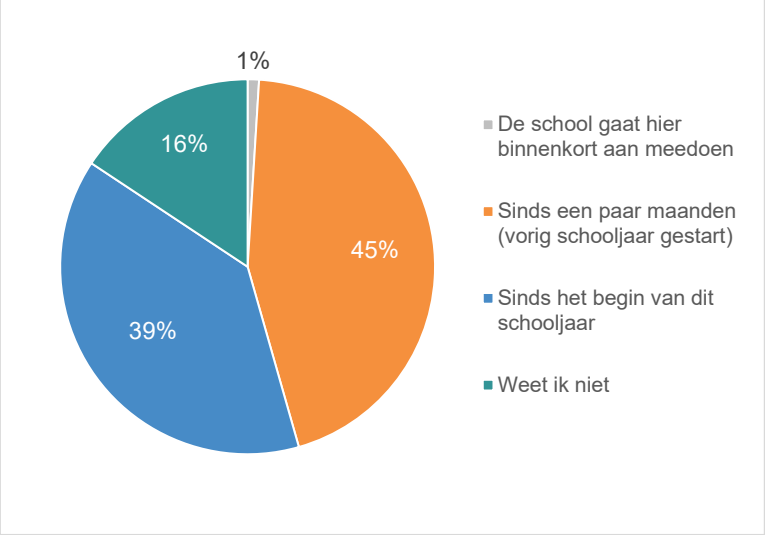
Tabel 3.17 – Weten ouders van de deelname school van de school van hun kind(eren) aan maaltijden op school?

	N	%
Ja, dat weet ik	198	97%
Ik twijfel of ik hier iets over gehoord heb	3	1%
Nee, dat weet ik niet	3	1%
Totaal	**204**	**100%**

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel maaltijden op school

Het grootste deel van de ouders geeft daarnaast aan dat de school sinds een paar maanden (vorig schooljaar) gestart is met de maaltijden op school. Figuur 3.11 laat zien dat nog 16 procent van de ouders niet weet wanneer de school begonnen is met het maaltijden op school.

Figuur 3.11 – Start deelname van de school aan maaltijden op school (N=204)

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel maaltijden op school

3.2.1 Kenmerken van de ouders

De meeste ouders geven aan dat zij altijd Nederlands spreken thuis (68%). Daarnaast spreekt 24 procent meestal Nederlands thuis. Ook woont 83 procent van de ouders samen met een partner. De meeste gezinnen bestaan uit twee kinderen (46%), maar ook gezinnen met drie of meer kinderen komen vaak voor (37%).

De meeste ouders die de vragenlijst hebben ingevuld hebben een middelbare opleiding afgerond (43%). Bij hun partners is dit ook de meest gekozen categorie (41%).

Tabel 3.18 – Opleidingsniveau van ouders en hun partners

	N ouder	% ouder	N partner	% partner
Laag (geen formele opleiding, basisonderwijs, vso, lbo)	28	14%	45	27%
Middelbaar (havo, vwo, mbo)	87	43%	68	41%
Hoog (hbo en universitair)	81	40%	44	27%
Weet ik niet of anders	5	2%	8	5%
Totaal	**201**	**100%**	**165**	**100%**

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel maaltijden op school

Aan de ouders is ook gevraagd welke omstandigheden een rol spelen voor hen. Tabel 3.19 laat zien dat de prijs van boodschappen en hoge energierekening allebei vaker spelen (beide 37% op dit speelt zeker). Bij de categorie anders hadden ouders de mogelijkheid om aan te geven wat er speelde. Ouders benoemden onder andere ziektekosten en brandstofprijzen.

Tabel 3.19 – Omstandigheden die voor ouders een rol spelen (N=201, 194, 199, 197, 199, 105)

	Dit speelt zeker	Dit speelt een beetje	Dit speelt helemaal niet
De prijs van boodschappen (inflatie)	37%	35%	28%
Hoge energierekening	37%	34%	29%
Kosten voor wonen (huur, hypotheek)	23%	28%	49%
Hoge overige kosten (zorg, abonnementen etc.)	27%	37%	37%
Een laag inkomen	15%	30%	55%
Anders, namelijk…	10%	12%	77%

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel maaltijden op school

Daarnaast blijkt dat het grootste deel van de ouders die de vragenlijst heeft ingevuld parttime werkt voor drie à vier dagen in de week (47%). Geen van de ouders is met pensioen en 28 procent van de ouders werkt fulltime (zie tabel 3.20). Onder de categorie anders benoemen ouders dat zij een eigen onderneming hebben, ZZP'er zijn, in de ziektewet zitten of weduwnaar zijn.

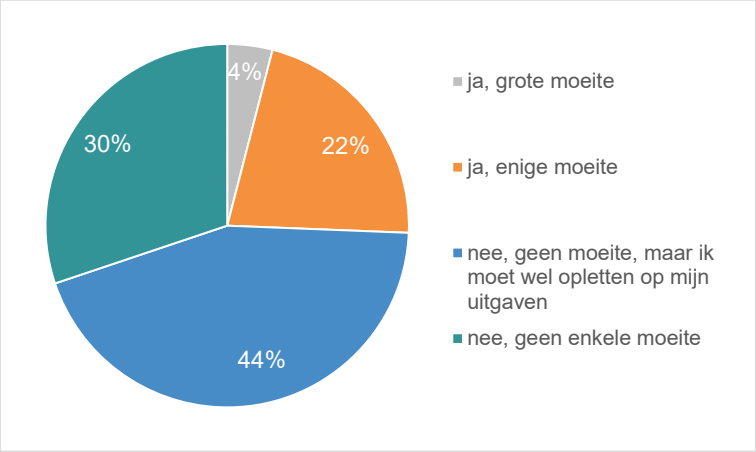
Tabel 3.20 Werkstatus van ouders, meerdere antwoorden mogelijk

	N	%
Ik heb betaald werk (parttime en fulltime)	160	81%
Ik heb betaald werk, parttime (drie á vier dagen per week)	92	46%
Ik heb betaald werk, parttime (één á twee dagen per week)	12	6%
Ik ben (gedeeltelijk) arbeidsongeschikt	6	3%
Ik ben met pensioen (AOW, VUT, vroegpensioen)	0	0%
Ik ben huisvrouw, huisman	30	15%
Ik ben werkloos, werkzoekend	3	2%
Ik ontvang een bijstandsuitkering	9	5%
Ik ben student of scholier	4	2%
Iets anders, namelijk..	10	5%
Totaal	**198**	

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel maaltijden op school

Als laatst is aan ouders gevraagd of zij de afgelopen twaalf maanden moeite hebben gehad om van het inkomen van het huishouden rond te komen (zie figuur 3.12). Bijna de helft van de ouders (44%) geeft aan geen moeite hiermee te hebben gehad, maar dat zij wel op hun uitgaven moeten letten. 30 procent van de ouders zegt hier geen enkele moeite mee te hebben gehad en 22 procent heeft enige moeite gehad.

Figuur 3.12 – Moeite met het rondkomen van het huishoudinkomen de afgelopen 12 maanden (N=199)

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel maaltijden op school

3.2.2 Implementatie, organiseerbaarheid en randvoorwaarden

Aan de ouders is daarnaast gevraagd welke maaltijd de kinderen op school krijgen. De meeste ouders geven aan dat er een lunch wordt geboden (57%). Ook een tussendoortje (44%) en ontbijt (42%) wordt vaak benoemd. Bij de categorie ‘anders’ benoemen bijna alle ouders fruit.

Tabel 3.21 – Aangeboden maaltijd op school (meer antwoorden mogelijk)

	N	%
Ontbijt	58	34%
Lunch	97	57%
Tussendoortje	74	44%
Ze mogen zelf iets pakken	14	8%
Anders, namelijk:	15	9%
Weet ik niet	12	7%
Totaal	**169**	**100%**

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel maaltijden op school

Organisatie

Details over de organisatie van de maaltijden op school zijn niet altijd bekend bij ouders. Zo geeft 40 procent van de ouders aan dat zij niet weten wie op school zorgt voor het uitvoeren van de maaltijden op school (zie tabel 3.22). Ouders die aangeven dat iemand anders hier verantwoordelijk voor is, noemen de buitenschoolse opvang (BSO), leerlingen en leraren samen, particuliere bedrijven en Tommy Tomato[26]. Ouders helpen zelf niet vaak mee aan het uitvoeren van de maaltijden op school; slechts zes procent geeft aan dit te doen. Een grote meerderheid van 89 procent geeft aan niet te helpen bij de uitvoering van maaltijden op school.

Tabel 3.22 – Verantwoordelijke voor het uitvoeren van de maaltijden op school op school

	N	%
De leraren	47	23%
Schoolleiding	8	4%
Ondersteunend personeel (bv. onderwijsondersteuners)	13	6%
Ouders	33	16%
Anders, namelijk:	21	10%
Weet ik niet	82	40%
Totaal	**204**	**100%**

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel maaltijden op school

26 https://www.tommytomato.nl/stichting/

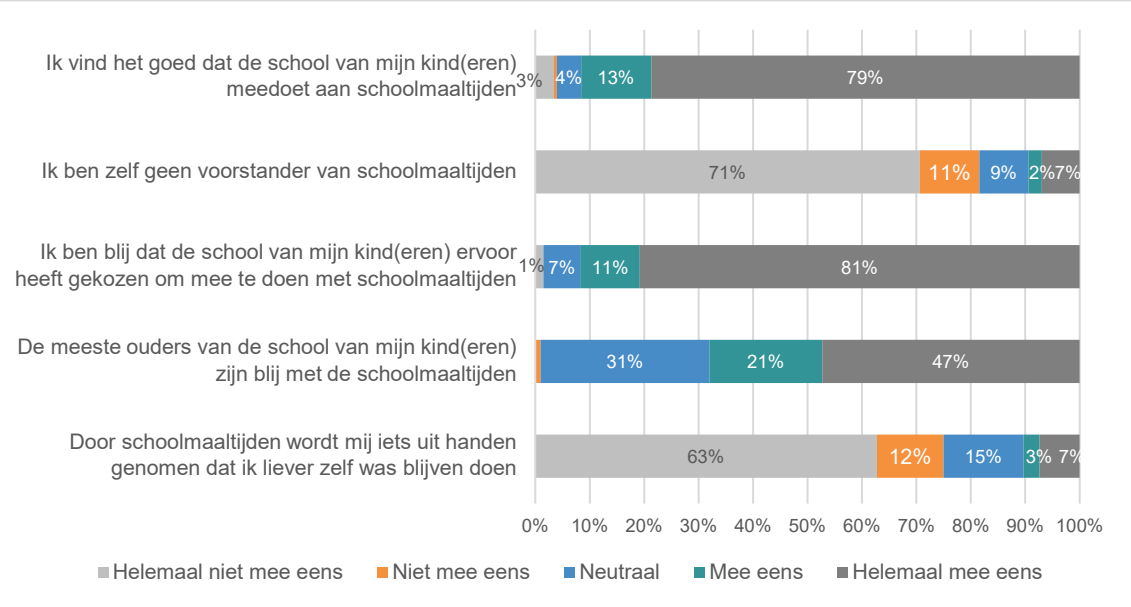
Draagvlak binnen en buiten de school

Aan de ouders zijn ook stellingen voorgelegd over het draagvlak voor de maaltijden op school. Hieruit blijkt dat de meeste ouders het goed vinden dat de school van hun kind(eren) meedoen aan het programma maaltijden op school (derde en laatste stelling uit figuur 3.13). Ook geven ouders aan een voorstander te zijn van maaltijden op school. Ouders die geen voorstander zijn van de maaltijden op school hadden de kans om hun antwoord toe te lichten. Deze ouders geven aan dat het soms lastig is wanneer kinderen niet zo veel verschillende dingen lusten, want dan krijgen ze eten op school wat ze vervolgens niet opeten. Ook geven enkele ouders aan dat ze zelf in de hand willen houden wat hun kind eet:

"*De kinderen krijgen een warme maaltijd en worden 'gedwongen' om dit in ieder geval te proeven. Mijn kind is een goede eter, probeert veel en heeft veel rauwkost in zijn trommel normaal. Nu moet hij dingen proeven wat hij niet altijd lust en hij voelt zich gedwongen om mee te eten.*"

"Ik wil zelf bepalen wat ik mijn kind geef!"

Figuur 3.13 – Mening van ouders over het programma maaltijden op school

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel maaltijden op school

3.2.3 Doel 1: Schoolgaande kinderen in Nederland worden geholpen bij het krijgen van een maaltijd op school of thuis tijdens schooldagen

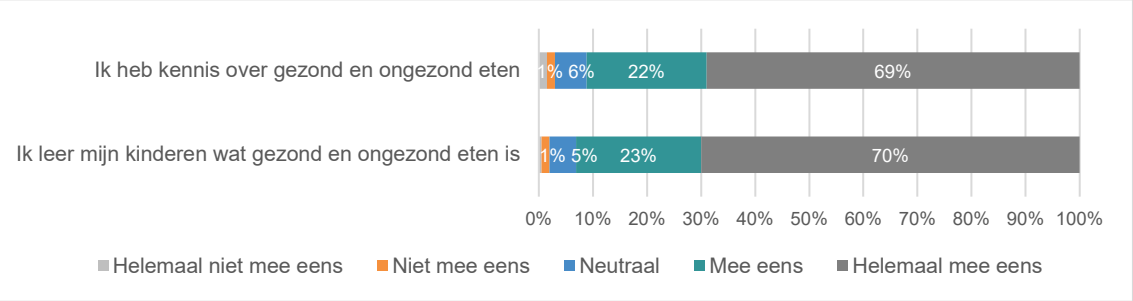
Bereik

Iets meer dan driekwart van de ouders (68%, N=203) geeft aan dat ze denken dat de maaltijden op school terechtkomen bij alle leerlingen van de school die het nodig hebben. 11 procent van de ouders geeft aan dat ze denken dat dit niet het geval is. Als reden waarom deze leerlingen niet bereikt worden, geven deze ouders aan dat ze denken dat dit komt door schaamte (59%), het niet toestaan van deelname door ouders (14%) en overige redenen (27%). Deze overige redenen zijn bijvoorbeeld dat er iets gegeten wordt wat kinderen niet lekker vinden, dat ouders niet vroeger willen opstaan of dat ouders het niet redden met de tijd (wanneer de leerlingen bijv. eerder op school moeten zijn vanwege een georganiseerd ontbijt).

Leefstijl en eetgedrag thuis

Een grote meerderheid van de ouders (69%) geeft aan dat zij kennis hebben over gezond en ongezond eten. Daarnaast geeft 70 procent van de ouders aan dat ze dit ook aan hun kinderen leren.

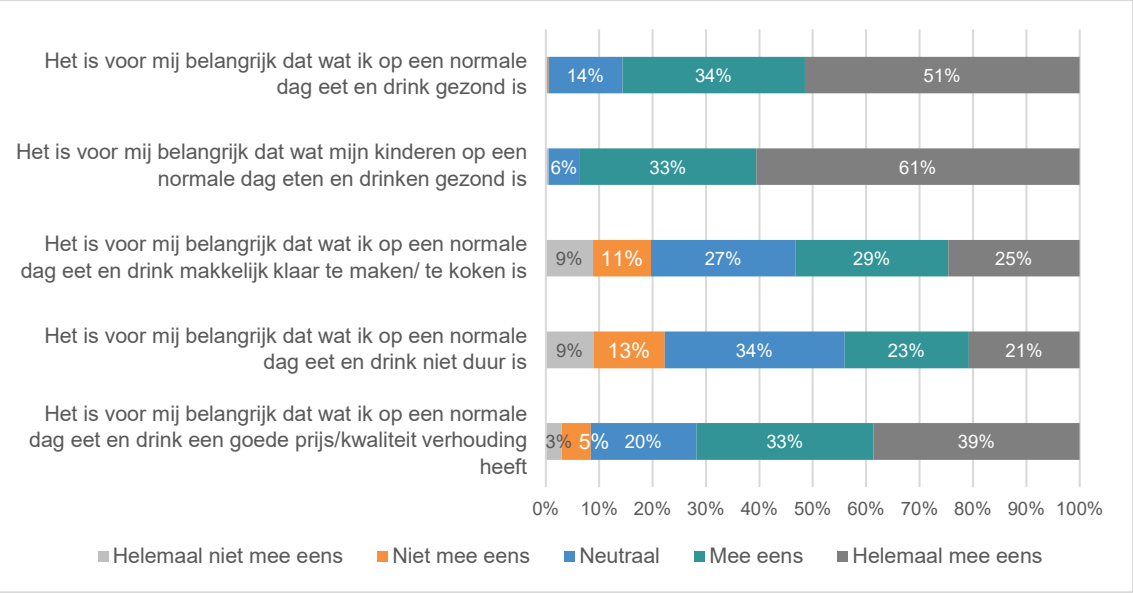
Figuur 3.14 – Ouders over kennis van gezond eten

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel maaltijden op school

Meer dan de helft van de ouders (51%) geeft aan dat zij het belangrijk vinden om gezond te eten en te drinken, zoals te zien in figuur 3.15. Daarnaast geeft 61 procent van de ouders aan dat zij het helemaal eens zijn met de stelling dat het belangrijk is voor ze dat hun kinderen gezond eten en drinken op een normale dag.

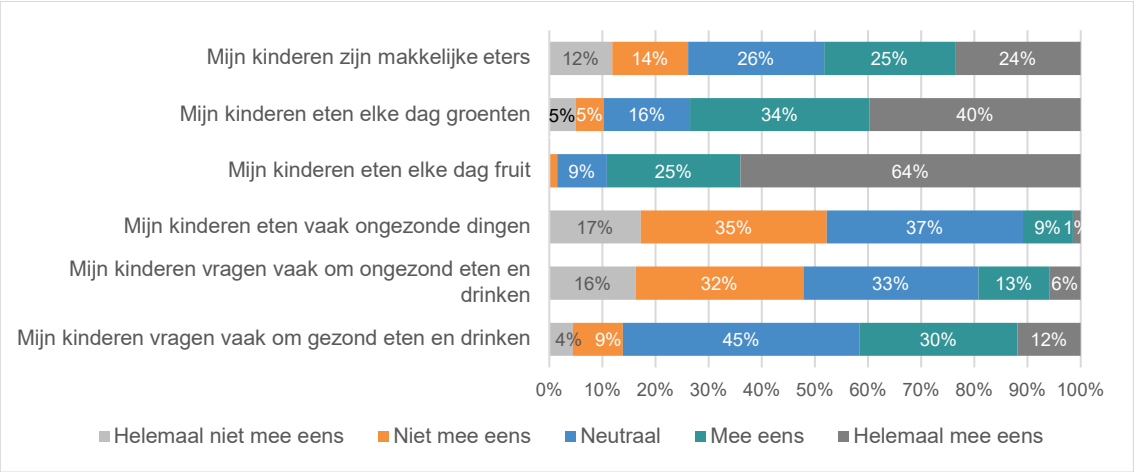
Figuur 3.15 – Eetpatronen volgens ouders

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel maaltijden op school

Het eetgedrag van kinderen wordt volgens ouders als gezond ingeschat. 64 procent van de ouders geeft aan dat hun kinderen elke dag fruit eten, en 40 procent van de ouders geeft aan dat hun kinderen elke dag groenten eten. Daarnaast is zichtbaar dat ouders verdeeld zijn over de stelling *mijn kinderen zijn makkelijke eters*. Bij deze vraag is 12 procent het helemaal niet eens met de stelling, 24 procent is het helemaal eens.

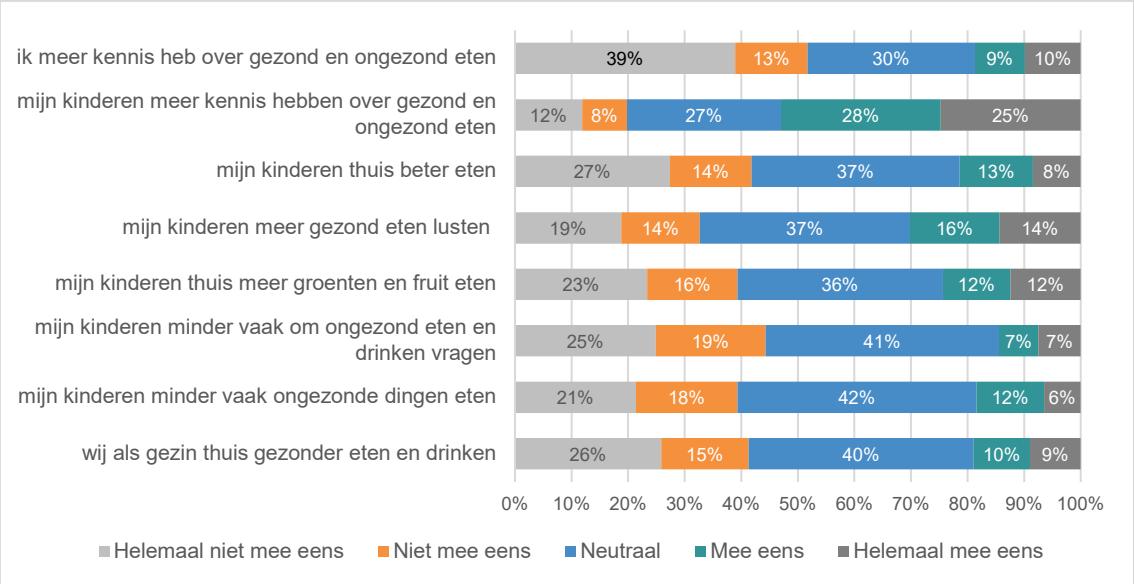
Figuur 3.16 – Ouders over eetgewoonten van kinderen (N=203, 204, 203, 203, 203, 202)

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel maaltijden op school

Een deel van de ouders geeft daarnaast aan dat zij het helemaal niet eens zijn dat ze meer kennis hebben over gezond en ongezond eten door de maaltijden op school (39%). Waar het gaat over hun kinderen, geeft een kwart van de ouders aan dat zij door de maaltijden op school meer kennis hebben over gezond en ongezond eten.

Figuur 3.17 – De maaltijden op school zorgen ervoor dat … (N=203, 202, 201, 202, 201, 201, 201, 201)

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel maaltijden op school

Tabel 3.23 laat zien dat de meeste ouders vertrouwen hebben in de bijdrage van de maaltijden op school aan het gezonde eetgedrag van hun kind (61%).

Tabel 3.23 Vertrouwen in de bijdrage van maaltijden op school aan het gezond eetgedrag van uw kind

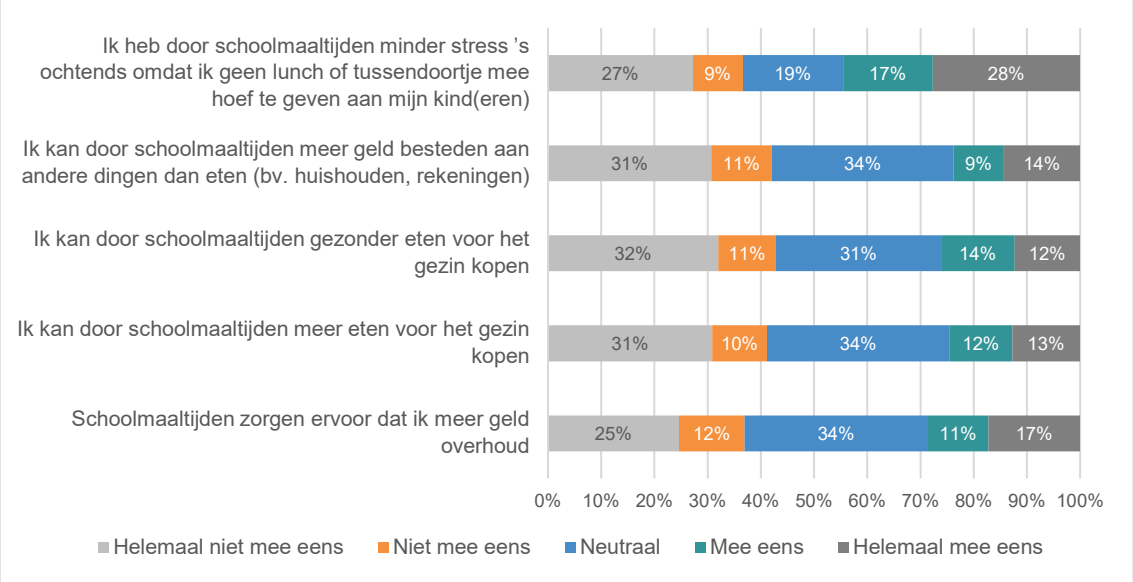
	N	%
Helemaal geen vertrouwen	10	5%
Geen vertrouwen	4	2%
Neutraal	64	32%
Vertrouwen	55	27%
Heel veel vertrouwen	69	34%
Totaal	**202**	**100%**

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel maaltijden op school

3.2.4 Doel 3: Tijdelijk financiële verlichting voor gezinnen met extra ondersteuning, zodat zij minder stress ervaren rondom voedselnood

Positieve effecten van maaltijden op school op de verlichting van stress in de ochtend wordt door 45 procent van de ouders ervaren. Ook ervaart 23 tot 29 procent meer financiële ruimte door maaltijden op school. Een meerderheid van de ouders staat hier neutraal of negatief in.

Figuur 3.18 – Vragen naar financiële verlichting onder ouders (N= 203, 204, 203, 202, 202)

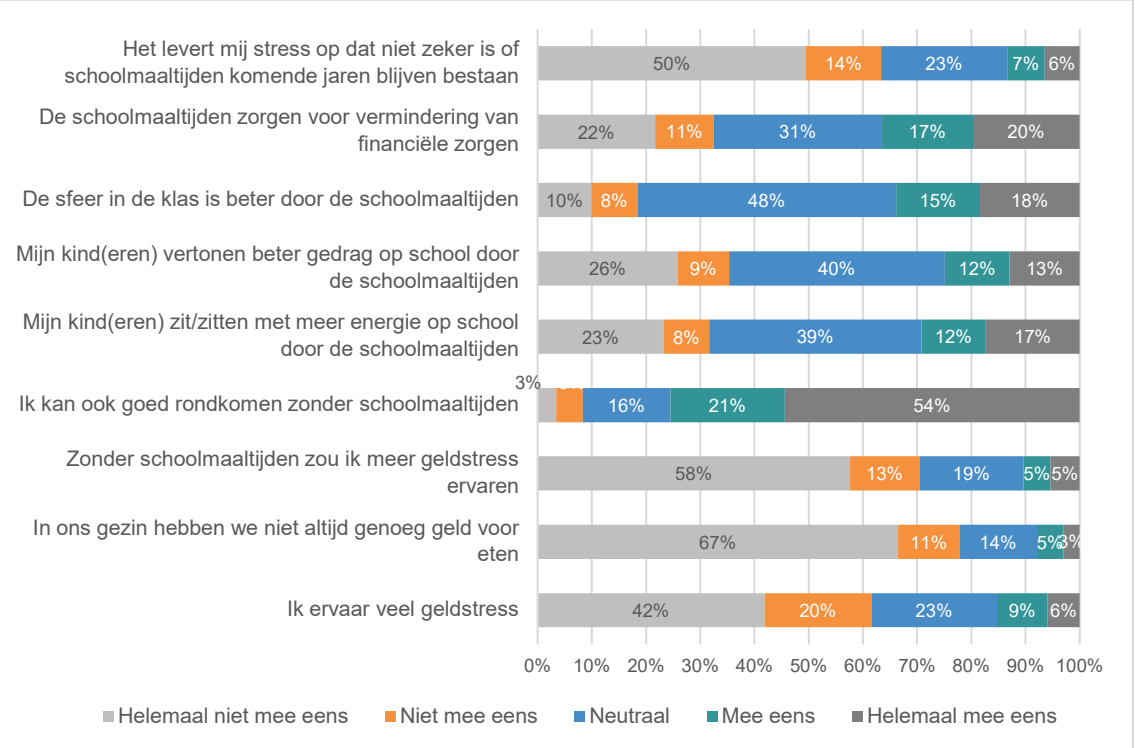

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel maaltijden op school

Ouders geven daarnaast aan dat de maaltijden op school ervoor zorgen dat hun kind(eren) meer gevarieerd eten. Een deel van de ouders die de vragenlijst invult, geeft aan dat de vragen over financiële stress niet van toepassing zijn op hun situatie, maar dat ze de meerwaarde van de maaltijden op school vinden zitten in het gevarieerd eten en het leren proeven. Ouders geven daarnaast aan dat kinderen zich gelijker voelen aan elkaar, omdat ze allen hetzelfde eten. Het valt daardoor minder op als er een trommel 'minder goed gevuld is'.

Ouders zijn verdeeld over de vragen naar geldzorgen. Zo blijkt dat 54 procent van de ouders ook goed kan rondkomen zonder de maaltijden op school, maar dat het tegelijkertijd bij 50 procent van de ouders stress oplevert dat het onduidelijk is of de maaltijden op school de komende jaren blijven bestaan.

Figuur 3.19 – Vragen naar geldstress onder ouders

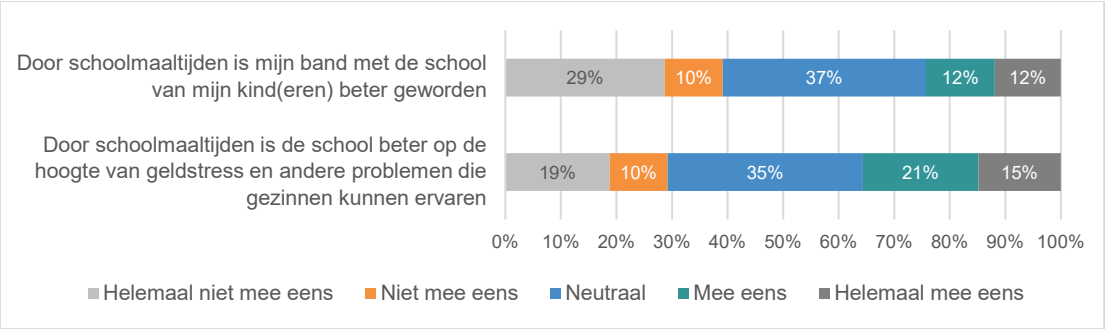

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel maaltijden op school

3.2.5 Neveneffecten

Ouders zijn verdeeld over de vraag of er door de maaltijden op school een betere band ontstaat met de school. 24 procent van de ouders is het (helemaal) eens met deze stelling, maar 39 procent van de ouders is het hier (helemaal) mee oneens. Een aanzienlijk deel (37%) van de ouders is neutraal. Daarnaast is 36 procent van de ouders het (helemaal) eens met de stelling dat school beter op de hoogte is van de problematiek van de gezinnen. 29 procent van de ouders is het hier (helemaal) niet mee eens.

Figuur 3.20 – Band tussen de school en de ouder (N=202)

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel maaltijden op school

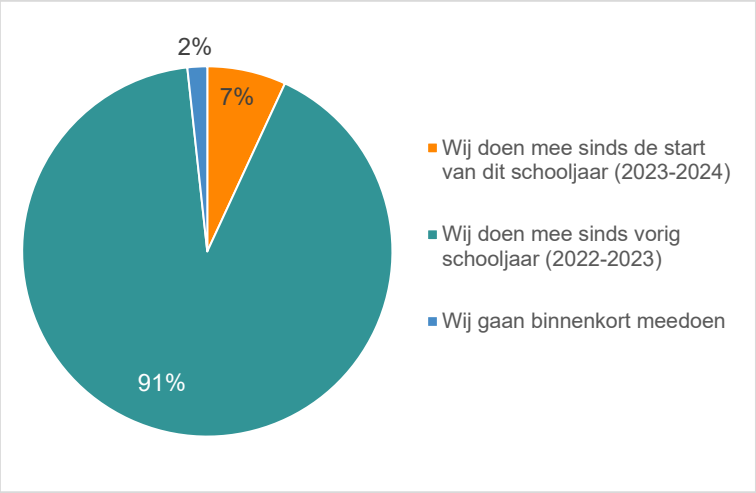
Ouders hadden de mogelijkheid om in een open vraag aan te geven of er nog andere zaken zijn waar de maaltijden op school aan bijdragen. Men geeft aan dat het zorgt voor gezelligheid en gelijkheid in de klas. Aan de andere kant zijn ouders ook kritisch, wanneer een kind het eten niet lekker vindt, kan het zijn dat het kind minder eet. Hierdoor wordt geen goed eetpatroon aangeleerd. Een aantal ouders geeft daarnaast aan dat ze niet weten wat voor eten wordt voorgeschoteld, waardoor ze het lastig vinden om te beoordelen of dit gezond is.

4 Boodschappenkaart

4.1 Enquête onder scholen

De meeste van de 117 scholen[27] die mee hebben gedaan aan het onderzoek zijn al gestart met het uitdelen van de boodschappenkaart. De meeste scholen geven aan in de maand mei te zijn gestart (35%). Ook de maanden juni (18%) en april (17%) worden vaker benoemd.

Figuur 4.1 Start deelnemende scholen Programma Schoolmaaltijden- onderdeel boodschappenkaart (N=116)

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

Van deze 116 deelnemende scholen is gekeken naar de schoolsoort. Tabel 4.1 laat zien dat een groot deel van de scholen die deelnemen aan de enquête bestaat uit scholen in het primair onderwijs (70%), wat in principe niet vreemd is aangezien er veel meer vestigingen voor po bestaan en dus deelnemen dan voor vo. Wel lijkt po hier daarnaast ook oververtegenwoordigd in de respons op de vragenlijst.

27 In totaal hebben 117 scholen de vragenlijst over de boodschappenkaart ingevuld. Uit analyses naar de achtergrondkenmerken (o.a. regio, schoolgrootte, onderwijstype en denominatie) blijkt dat er geen sprake is van selectieve (non-)respons.

Tabel 4.1 – Soort scholen dat deelneemt aan het programma Schoolmaaltijden, onderdeel maaltijden op school

	N	%
(V)SO	6	5%
Primair onderwijs	81	70%
SBAO	9	8%
SO	2	2%
Voortgezet onderwijs	10	9%
VSO	1	1%
Onbekend	7	6%
Totaal	**116**	**100%**

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

Deze paragraaf is opgebouwd langs de onderzoeksvragen. Eerst zal de implementatie, organiseerbaarheid en de randvoorwaarden besproken worden. Vervolgens wordt gekeken naar de drie doelen van het programma. Tijdens de analyse is er gekeken naar de verschillen tussen scholen in het primair onderwijs (inclusief het speciaal basisonderwijs en het speciaal onderwijs) en het voortgezet onderwijs (inclusief voortgezet speciaal onderwijs).

4.1.1 Implementatie, organiseerbaarheid en randvoorwaarden

Organisatie van de uitvoering

De uitvoering van het programma ligt het vaakst in handen van de directie van een school, gevolgd door het (onderwijs)ondersteunend personeel (respectievelijk 65% en 34%). Binnen de categorie anders worden vaak administratie, administratieve medewerkers of schoolmaatschappelijk werkers benoemd, maar ook kwaliteitsmedewerkers, eventmanager, coördinator talentontwikkeling, kwaliteitscoördinator, intern begeleider, medewerker ouderbetrokkenheid, officemanager en een welzijnsorganisatie worden benoemd.

Tabel 4.2 – Personen die bijdragen aan de (administratieve) uitvoering van het programma binnen de school (meerdere antwoorden mogelijk)

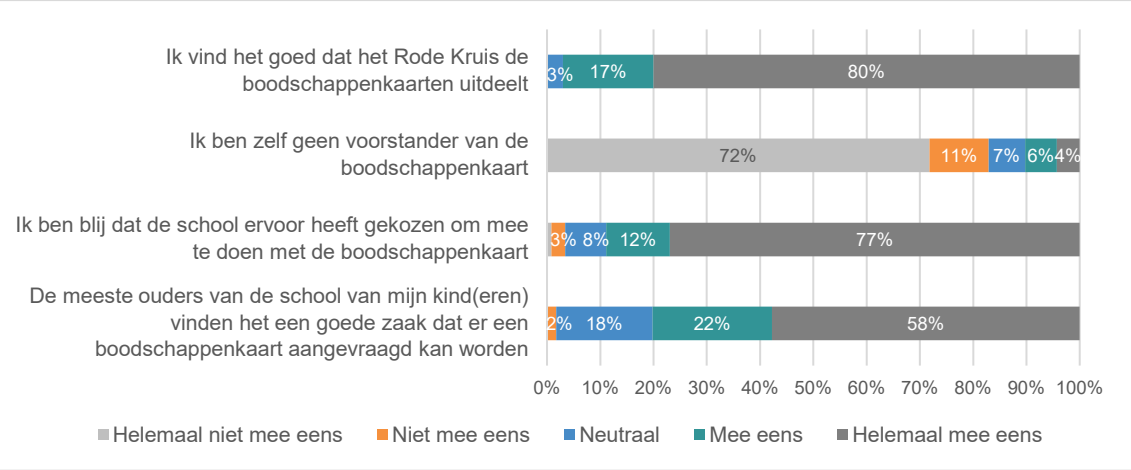
	Aantal	Percentage
Docenten van school	10	8,5%
(Onderwijs)ondersteunend personeel	40	34,2%
Ouders/verzorgers	1	0,9%
Andere vrijwilligers (niet ouders)	1	0,9%
Leerlingen	0	0,0%
Directie	76	65,0%
Anders, namelijk:	12	10,3%
Totaal	**117**	**100%**

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

Draagvlak binnen en buiten de school

Er is gevraagd naar de mening die scholen hebben over de boodschappenkaart. Hieruit blijkt dat de meeste scholen een positief beeld hebben van de boodschappenkaart. Ook denken scholen dat de ouders voorstanders zijn van de boodschappenkaart.

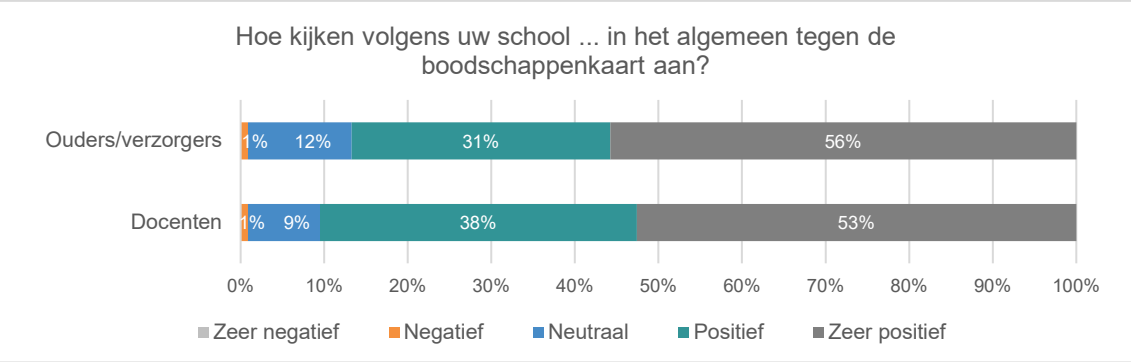
Figuur 4.2 – Mening van scholen over de boodschappenkaart (N=117)

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

Scholen schatten gemiddeld genomen in dat ouders/verzorgers en docenten een positieve mening hebben over de boodschappenkaart. Zo schatten ze in dat 56 procent van de ouders/verzorgers en 53 procent van de docenten zeer positief tegenover de boodschappenkaart staat. Geen van de scholen geeft aan dat deze groepen zeer negatief tegen de boodschappenkaart aankijkt. De school die aangeeft dat docenten negatief aankijken tegen de boodschappenkaart, geeft aan dat het ingewikkeld is om te organiseren. De school die aangeeft dat ouders/verzorgers negatief tegen de boodschappenkaart aankijken geeft aan dat er bij de aanvraagprocedure gevraagd wordt om gegevens die liever privé gehouden worden. Dit zou de kans op deelname aan het programma verkleinen.

Figuur 4.3 Visie ouders/verzorgers en docenten op de boodschappenkaart volgens scholen (N=113, 117)

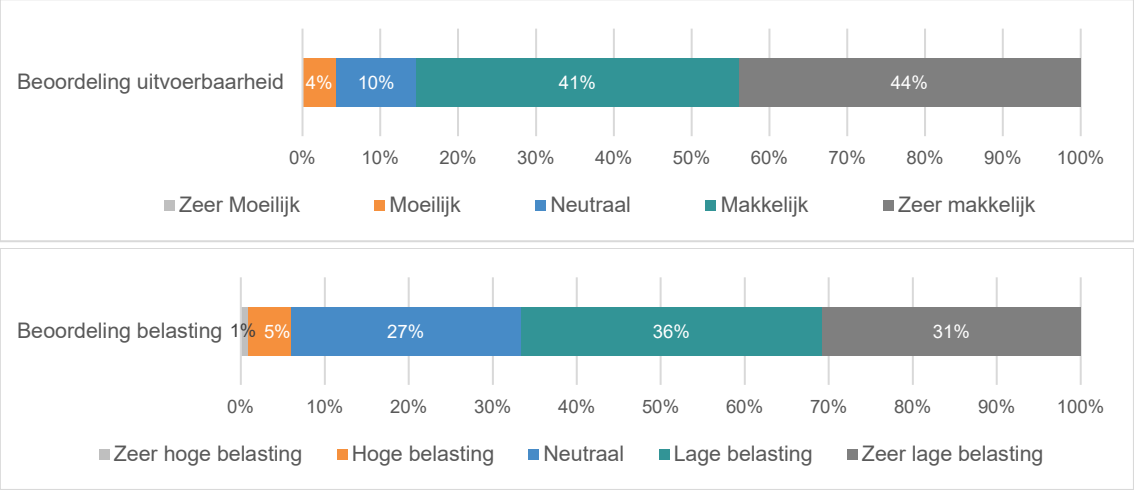
Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

Uitvoerbaarheid en belasting

Aan scholen is gevraagd naar zowel de uitvoerbaarheid als de belasting van het programma. Wanneer het gaat over de uitvoerbaarheid van het programma, wordt gekeken naar of scholen het voor elkaar krijgen om het programma op te zetten. Wanneer het gaat over de belasting van het programma, wordt gekeken naar de (administratieve) belasting die een school ervaart door het programma.

Een groot deel van de scholen beoordeelt de uitvoerbaarheid van het verstrekken van de boodschappenkaart positief (85% geeft aan dat dit makkelijk of zeer makkelijk is). Ook de (administratieve) belasting wordt positief beoordeelt (67% geeft aan dat er een lage of zeer lage belasting is).

Figuur 4.4 – Uitvoerbaarheid en belasting van het programma voor scholen (N=116, 117)

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

Aan alle scholen is gevraagd om toe te lichten waarom ze de (administratieve) belasting beoordelen zoals zij dit hebben gedaan. Daaruit blijkt dat de scholen ervaren dat er administratief weinig werk komt kijken bij de boodschappenkaart. Daarnaast melden scholen dat er geen melding binnenkomt van een nieuwe aanvraag, waardoor ze dit iedere keer handmatig moeten controleren en bijhouden. Ook hebben scholen geen idee hoe ze ouders die zich niet aanmelden kunnen bereiken. Sommige scholen geven aan dat zij de boodschappenkaart niet als een taak van de school zien, en zouden liever zien dat ouders direct naar het Rode Kruis kunnen gaan. Als laatst benoemen scholen dat de aanvraag van de boodschappenkaart moeilijk is voor ouders die laaggeletterd zijn of het Nederlands niet beheersen.

Welke personen binnen een school verantwoordelijkheid dragen voor de (administratieve) uitvoering van het programma, kan verband houden met de beoordeling van de uitvoerbaarheid en de belasting die een school ervaart. Tabel 4.3 laat zien dat scholen waar docenten een bijdrage leveren aan de uitvoering, minder vaak (zeer) makkelijk antwoorden dan over het geheel genomen. Scholen waar (onderwijs)ondersteunend personeel een bijdrage levert aan de uitvoering van het programma zijn juist positiever over de uitvoerbaarheid dan over het algemeen genomen. Kijkend naar de belasting is te zien dat scholen die aangeven dat andere personen een bijdrage leveren aan de uitvoering van het programma de belasting lager vinden dan over het algemeen.

Tabel 4.3 – Beoordeling uitvoerbaarheid en belasting door scholen, uitgesplitst naar personen die een bijdrage leveren aan de (administratieve) uitvoering van het programma

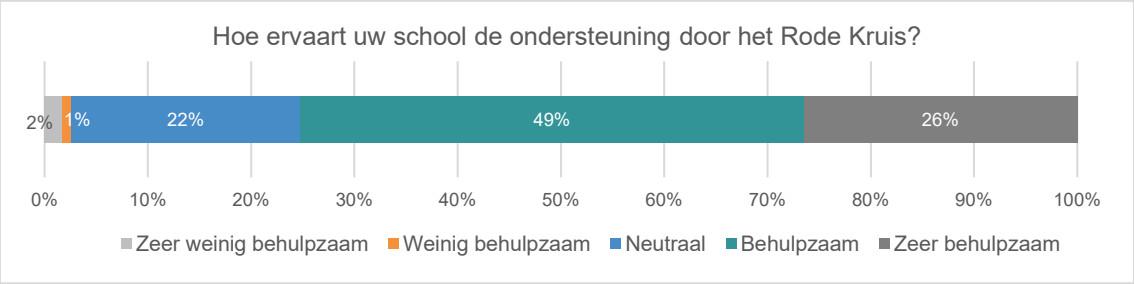
	% scholen uitvoerbaarheid (zeer) moeilijk	% scholen uitvoerbaarheid (zeer) makkelijk		% scholen belasting (zeer) hoog	% scholen belasting (zeer) laag
Docenten van school	10%	60%		10%	70%
(Onderwijs)ondersteunend personeel	3%	92%		5%	68%
Ouders/verzorgers	0%	0%		0%	100%
Andere vrijwilligers (niet ouders)	0%	100%		0%	100%
Leerlingen					
Directie	4%	83%		7%	66%
Anders, namelijk:	17%	83%		8%	75%

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

Ondersteuning vanuit het Rode Kruis

Scholen ervaren de ondersteuning door het Rode Kruis als positief. Driekwart van de scholen bestempelt het Rode Kruis als (zeer) behulpzaam. Daarnaast zijn er ook enkele scholen (2%) die het Rode Kruis als (zeer) weinig behulpzaam bestempelen. Zij geven als redenen daarvoor aan dat het lastig is om in contact te komen met het Rode Kruis via de mail, of dat het contact langzaam gaat.

Figuur 4.5 – Ervaringen ondersteuning Rode Kruis (N=117)

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

4.1.2 Doel 1: Schoolgaande kinderen in Nederland worden geholpen bij het krijgen van een maaltijd op school

Doelgroep

Een belangrijke vraag in het onderzoek is het bereik van de boodschappenkaart. Bij 88 procent van de scholen worden aan alle leerlingen van de school de boodschappenkaart aangeboden. Waarschijnlijk betreft het hier scholen waarin het overgrote deel van de leerlingen in de doelgroep valt. 11 procent van de scholen geeft aan dat de boodschappenkaart alleen voor bepaalde leerlingen wordt aangeboden en 1 procent van de scholen geeft aan alleen aan bepaalde klassen aan te bieden. Deze laatste school geeft aan dat het gaat over ouders die het financieel krap

hebben. De scholen die hebben aangegeven dat de boodschappenkaart alleen worden aangeboden aan bepaalde leerlingen, geven aan dat dit leerlingen zijn van ouders die zich hebben aangemeld, leerlingen die in armoede leven of leerlingen die in aanmerking komen voor de boodschappenkaart.

Wanneer het primair onderwijs (inclusief sbo en so) en het voortgezet onderwijs (inclusief vso) worden vergeleken, is te zien dat in zowel het po als het vo het vaakst aan alle leerlingen de boodschappenkaart wordt aangeboden. In het primair onderwijs wordt daarnaast vaker dan in het voortgezet onderwijs de boodschappenkaart alleen aan bepaalde leerlingen aangeboden (12% versus 6%).

Aan de scholen is gevraagd of het de school lukt om alle leerlingen te bereiken die ze willen bereiken met de boodschappenkaart. 53 procent van alle scholen is het (helemaal) eens met deze stelling. Daarnaast is 31 procent van de scholen hier 'neutraal' over en is 16 procent van de scholen het hier (helemaal) niet mee eens. Gevraagd waarom het de scholen niet lukt om deze ouders en kinderen te bereiken, geeft tien procent aan dat dit komt door organisatorische redenen. 21 procent van de scholen geeft aan dat het komt door psychosociale redenen (zoals waardigheid en stigma). Het overgrote deel van de scholen geeft aan dat het aan andere zaken ligt. Scholen geven aan dat zij denken dat schaamte een rol speelt, maar ook de taal. Enkelen benoemen de manier waarop ouders benaderd worden als een mogelijke reden voor het niet bereiken van alle leerlingen. Zo worden mails of berichten van school niet altijd gelezen, of is het taalgebruik te moeilijk voor ouders om te begrijpen.

Aan de scholen is gevraagd om een inschatting te geven van het percentage leerlingen van de school dat wordt bereikt met de boodschappenkaart. Gemiddeld bereiken de scholen 46% van de leerlingen (min 0%, max 100%, standaarddeviatie 30,4).

Tabel 4.4 Inschatting bereikt percentage leerlingen (gecategoriseerd)

	Aantal	Percentage
0 tot 20 %	37	32%
21 tot 40%	22	19%
41 tot 60%	18	16%
61 tot 80%	15	13%
81 tot 100%	22	19%
Totaal	**114**	**100%**

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

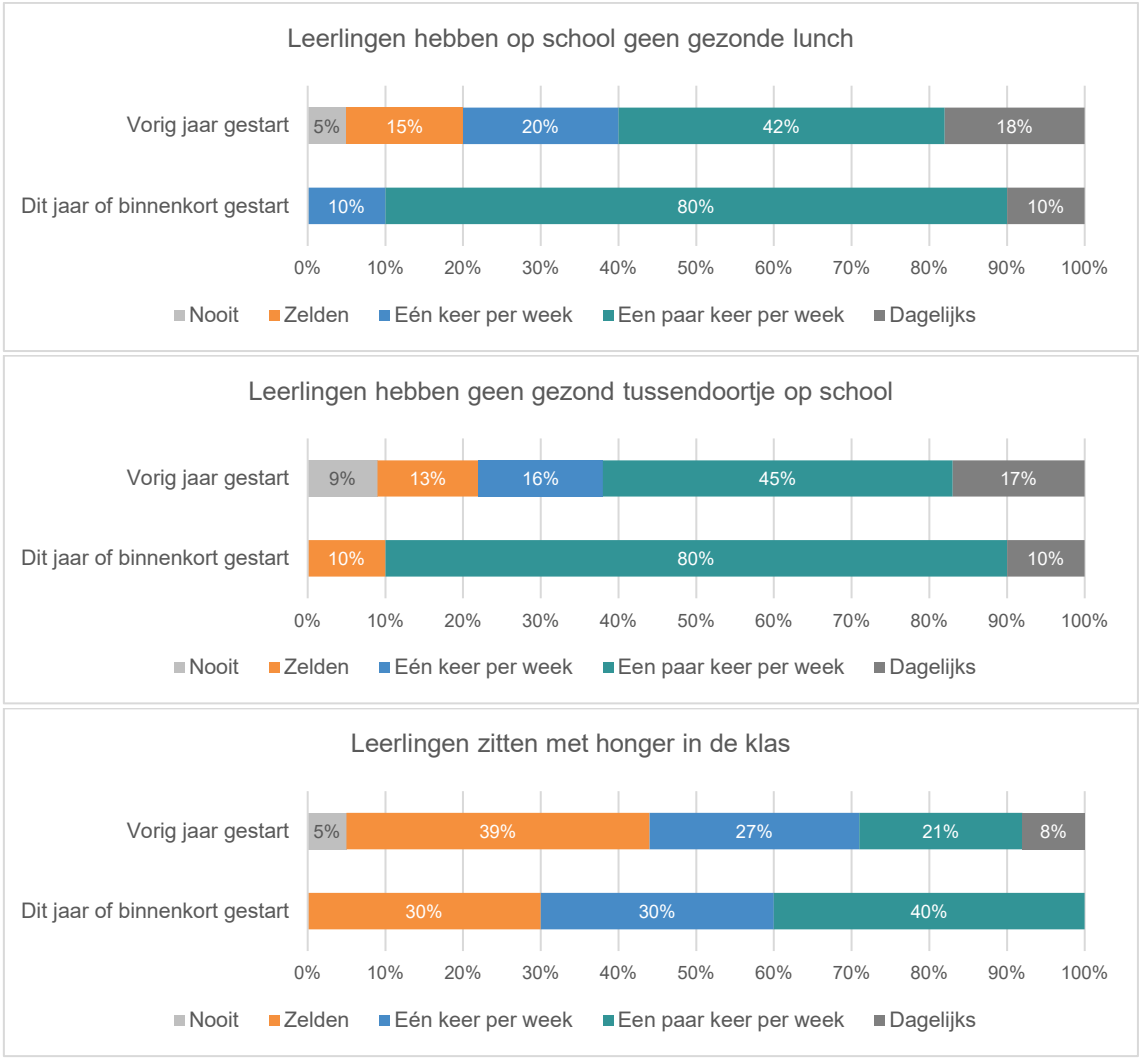
Problematiek scholen

Om zicht te krijgen op de populatie en problematiek waarmee scholen te maken hebben, hebben we de scholen enkele situaties voorgelegd en gevraagd hoe vaak deze situaties voorkomen[28]. De figuur hieronder laat zien hoe vaak een bepaalde situatie voorkomt in een gewone schoolweek, uitgesplitst naar wanneer scholen zijn begonnen met het programma Schoolmaaltijden. De

28 In een gewone schoolweek (bijvoorbeeld: afgelopen week).

meeste scholen geven aan dat het zelden tot nooit voorkomt dat er een leerling in de klas zit met honger (44% en 30%). Wel is te zien dat scholen die vorig jaar gestart zijn dit minder zien. Daarnaast geeft zo'n tachtig procent van de scholen die dit jaar zijn gestart of binnenkort starten dat het een paar keer per week voorkomt dat leerlingen op school geen gezonde lunch of tussendoortje hebben. Dit terwijl dat respectievelijk 42 en 45 procent is bij scholen die vorig jaar gestart zijn met de boodschappenkaart.

Figuur 4.6 – Stellingen problematiek scholen uitgesplitst naar startjaar

Ook is er bij de scholen nagegaan welk deel van de leerlingen deze situaties wel eens treft[29]. Zij schatten dit zelfstandig in. Tabel 4.5 laat per stelling zien hoeveel leerlingen gemiddeld wel eens met de situatie te maken heeft gehad, volgens een inschatting van de scholen. Gemiddeld heeft 32 procent van de leerlingen wel eens geen gezonde lunch op school en gemiddeld heeft 37 procent van de leerlingen geen gezond tussendoortje op school. 17 procent van de leerlingen

29 Wanneer een school heeft geantwoord dat deze situatie 'nooit' voorkomt, is er niet gevraagd naar een percentage.

heeft wel eens honger in de klas. Aan de minima en maxima en de standaarddeviatie in de tabel is te zien dat deze percentages flink kunnen variëren tussen scholen.

Tabel 4.5 – Percentage leerlingen die met onderstaande situaties te maken hebben gehad

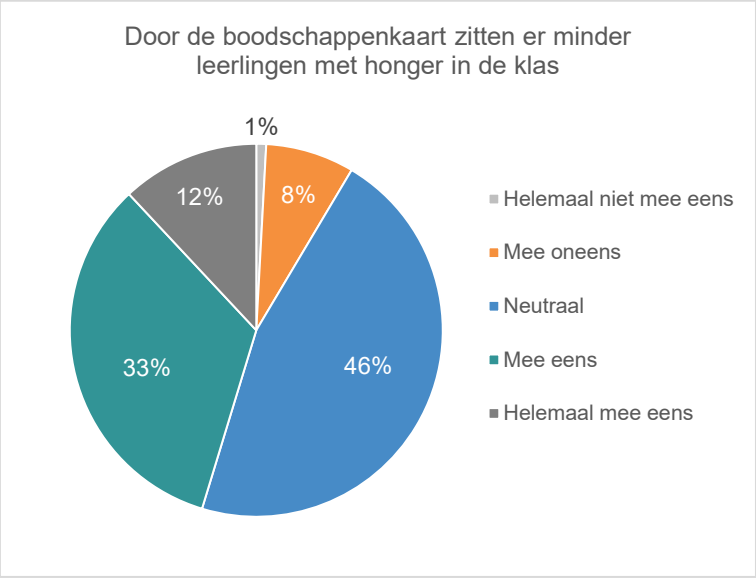
	Gemiddelde	sd	Minimum	Maximum	N
Leerlingen hebben op school geen gezonde lunch	32	22	0	80	112
Leerlingen hebben geen gezond tussendoortje op school	37	25	0	100	108
Leerlingen zitten met honger in de klas	17	15	0	80	109

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

Honger in de klas

Een belangrijke vraag is of er door het programma Schoolmaaltijden minder leerlingen met honger in de klas zitten. In figuur 4.7 komt naar voren dat bijna de helft van de scholen (45%) het (helemaal) eens is met de stelling: *Door de schoolmaaltijden zitten er minder leerlingen met honger in de klas.* Een groot deel van de scholen stelt zich neutraal op tegenover deze vraag (46%); mogelijk hebben scholen hier niet goed zicht op.

Figuur 4.7 – Stelling gevolg boodschappenkaart honger

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

Veranderingen in leefstijl en gezond eetgedrag thuis

In de enquête zijn stellingen voorgelegd aan de scholen, waarbij specifiek naar het effect bij de leerlingen in de thuissituatie wordt gevraagd. Scholen worden hier gevraagd om een inschatting te maken, zij hebben hiervoor niet met de leerlingen of ouders gesproken. Hierbij valt op dat veel scholen zich neutraal uitspreken over de stellingen. Het kan zijn dat de medewerkers van scholen dit niet geheel kunnen inschatten.

Tabel 4.6 – Stellingen gevolgen programma Schoolmaaltijden thuis

	Helemaal niet mee eens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens	Totaal
Door het programma eten de kinderen thuis gezonder	4%	13%	68%	10%	4%	116
Door het programma eten de kinderen thuis gevarieerder	5%	11%	67%	9%	7%	116

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

Aan de scholen zijn ook vragen gesteld die te maken hebben met de gezondheid van de leerlingen. Tabel 4.7 laat zien dat 34 procent van de scholen denkt dat het programma (zeker) wel bijdraagt aan het bevorderen van een gezonde leefstijl en gezond eetgedrag bij de leerlingen thuis. Daarnaast weet 26 procent van de scholen niet of een voorwaarde voor dit effect is dat ouders actief betrokken zijn bij het programma.

Figuur 4.8 laat daarnaast ook zien dat scholen niet heel positief zijn over de bijdrage die het programmaonderdeel Boodschappenkaart levert aan de voedseleducatie en voedselwaardigheid van zowel ouders als leerlingen. De meeste scholen staan neutraal tegenover deze vraag, maar de groep (helemaal) niet is groter dan de groep (zeker) wel.

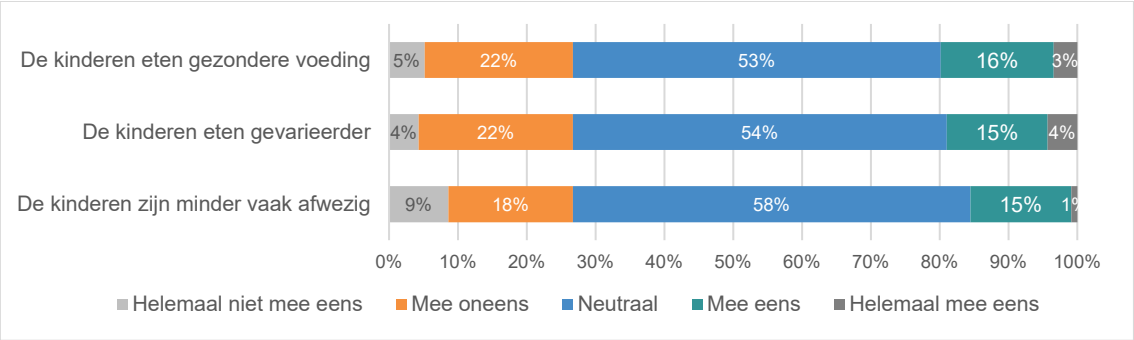
Tabel 4.7 – Stellingen gevolgen programma Schoolmaaltijden gezondheid

	Helemaal niet	Niet	Neutraal	Wel	Zeker wel	Weet ik niet	Totaal
Draagt het programma volgens uw school bij aan het bevorderen van een gezonde leefstijl en gezond eetgedrag bij leerlingen thuis?	3%	16%	47%	25%	9%		117
Is een voorwaarde voor dit effect (bevordering gezonde leefstijl en eetgedrag bij leerlingen thuis) dat ouders actief betrokken zijn bij het programma?	3%	5%	15%	15%	35%	26%	117
Draagt het programma bij aan voedseleducatie en voedselvaardigheid van leerlingen?	13%	24%	45%	15%	3%		116
Draagt het programma bij aan voedseleducatie en voedselvaardigheid van ouders?	10%	22%	54%	12%	2%		117

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

Het is daarnaast ook te zien dat iets meer dan de helft van de scholen aangeeft dat zij neutraal staan in de verandering in de eetpatronen van de leerlingen. Bijna twintig procent van de scholen ziet dat kinderen gezondere voeding eten en gevarieerder eten.

Figuur 4.8 – Stellingen effecten boodschappenkaart voor kinderen

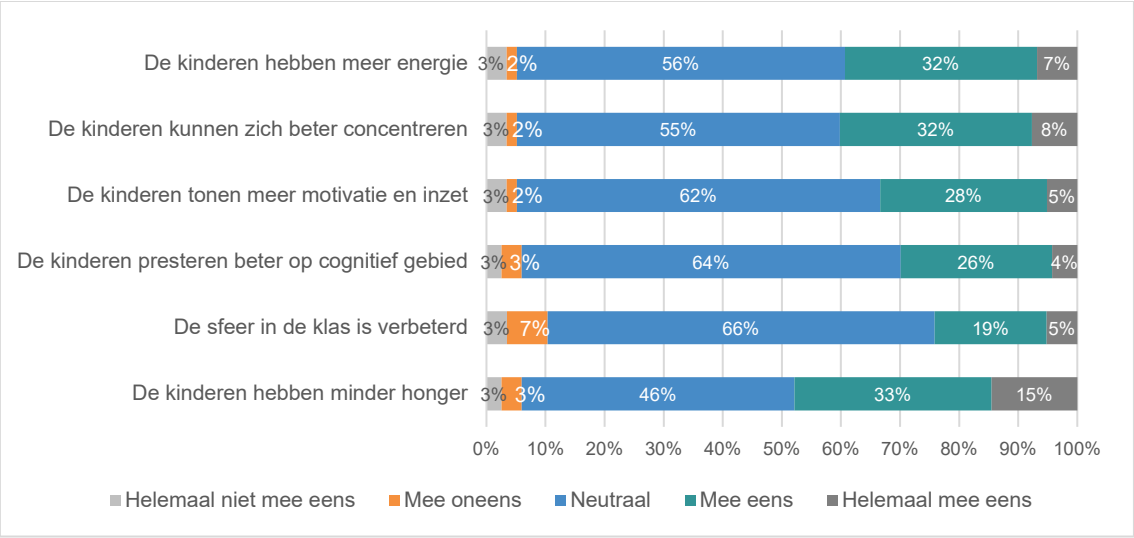

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

4.1.3 Doel 2: Kinderen in het primair en voortgezet onderwijs in Nederland zitten met meer energie op school

In figuur 4.9 is te zien dat de meeste scholen een neutrale mening hebben over de effecten van de boodschappenkaart op het gedrag van leerlingen in de klas (bij alle stellingen zit dit rond de vijftig procent). Daarnaast geeft ook ruim een derde van de scholen aan dat zij het eens zijn met de stellingen. De stelling *De kinderen hebben minder honger* wordt door 48 procent van de scholen beoordeeld met (helemaal) mee eens.

Figuur 4.9 – Stellingen gevolgen boodschappenkaart voor leerlingen in de klas (N=117)

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

4.1.4 Doel 3: Tijdelijk financiële verlichting voor gezinnen met extra ondersteuning, zodat zij minder stress ervaren rondom voedselnood

Aan de scholen zijn ook stellingen voorgelegd die betrekking hebben tot de financiële zekerheid van ouders. In tabel 4.8 is te zien dat 85 procent van de scholen aangeeft dat zij denken dat het programma voor verlichting van de financiële stress van ouders zorgt (categorieën mee eens en

helemaal mee eens). Bijna driekwart van de scholen (61%) geeft aan dat zij denken dat het een obstakel is dat het een tijdelijke verlichting betreft.

Tabel 4.8 – Stellingen financiële verlichtingen boodschappenkaart

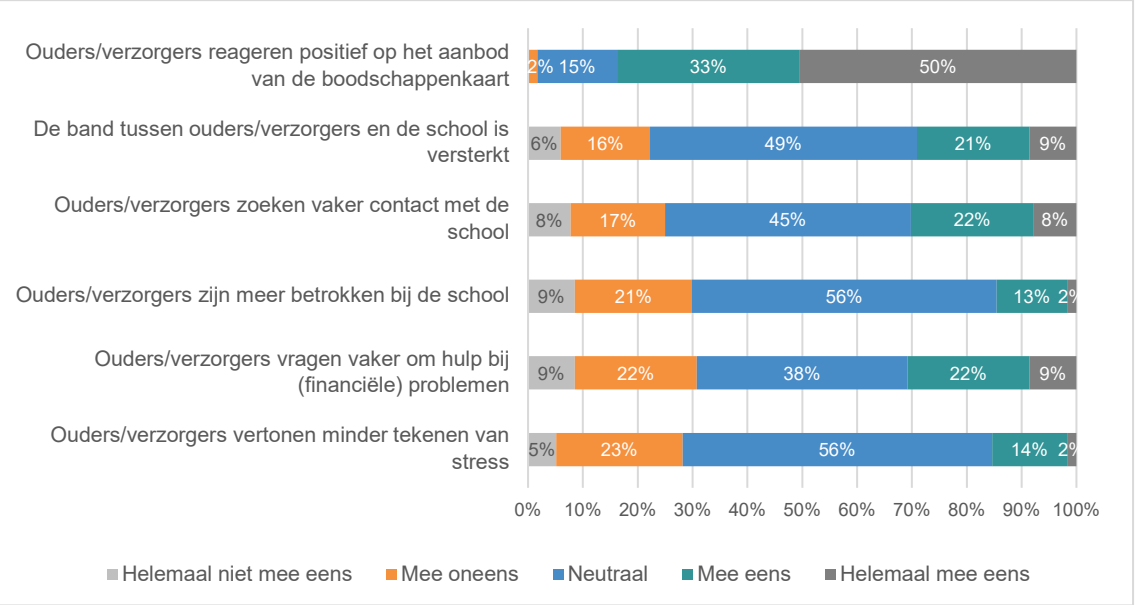
	Helemaal niet mee eens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens	Totaal
Het programma zorgt voor financiële verlichting voor gezinnen, zodat zij minder stress ervaren rondom voedsel	1%	1%	14%	41%	44%	117
Het is een obstakel dat het momenteel om een tijdelijke financiële verlichting van gezinnen gaat	3%	9%	28%	32%	29%	117

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

4.1.5 Neveneffecten

Het blijkt daarnaast dat 41 procent van de scholen denken dat het programma Schoolmaaltijden bijdraagt aan de relatie tussen ouders en school en ouderbetrokkenheid. In figuur 4.10 is dit gematigde beeld ook te zien. Hoewel scholen zien dat ouders positief reageren op het aanbod van de boodschappenkaart (83% is het (helemaal) eens met de stelling), is te zien dat de vragen die gaan over de band tussen de school en de ouders meer met de antwoordmogelijkheid 'neutraal' worden beantwoord.

Figuur 4.10 – Stellingen effecten Programma Schoolmaaltijden op ouderbetrokkenheid (N=117)

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

Overige effecten

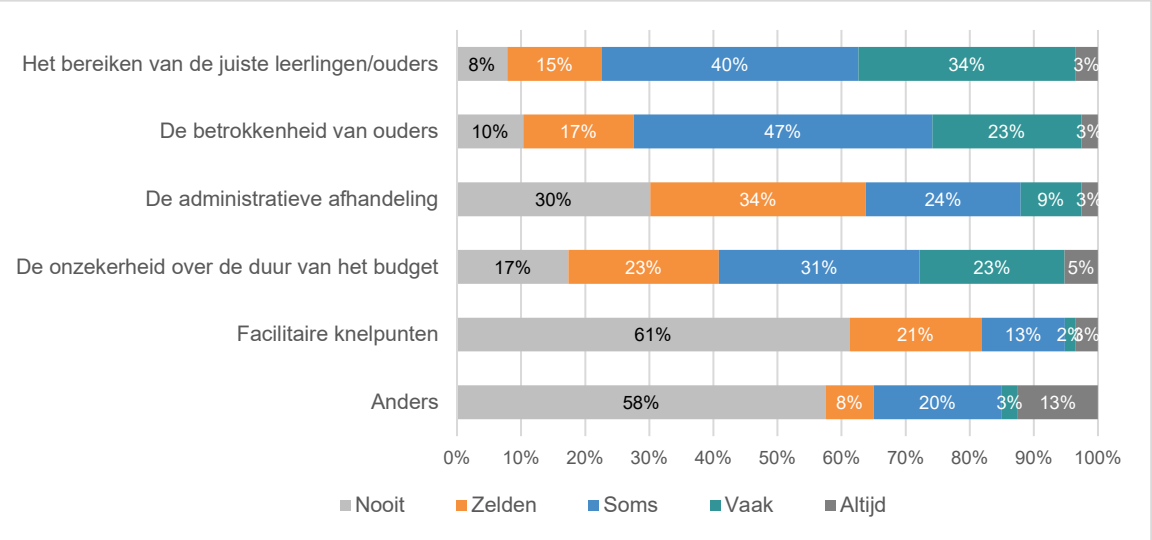
In een open vraag is de ruimte geboden aan scholen om aan te geven welke andere neveneffecten zij zien of merken. Hierbij geven veel scholen aan dat zij het lastig vinden om effecten in te schatten. Ze zien niet wat er met de boodschappenkaart gekocht wordt en hebben geen zicht op wat de leerlingen thuis eten. Een school geeft aan dat het contact met ouders geïntensiveerd is en dat ouders nu ook met andere vragen naar de school toekomen. Andere scholen geven aan dat zij te kort gestart zijn met het programma om hier nu antwoord op te geven.

4.1.6 Knelpunten

Tot slot is aan de scholen die de boodschappenkaarten uitdelen ook gevraagd tegen welke knelpunten ze aanlopen bij de uitvoering van het programma. In figuur 4.11 zijn de knelpunten opgenomen die zijn voorgelegd aan de scholen en wordt gepresenteerd welk deel van de scholen dit knelpunt nooit, zelden, soms, vaak en dagelijks ervaart. De figuur laat zien dat niet alle knelpunten even vaak ervaren worden door scholen. Zo worden facilitaire knelpunten door 61 procent van de scholen nooit ervaren, maar wordt het bereiken van de juiste ouders/leerlingen door 37 procent van de scholen vaak of altijd ervaren.

Een vergelijking tussen het primair onderwijs (inclusief speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs) en het voortgezet onderwijs (inclusief voortgezet speciaal onderwijs) laat zien dat er een significant verschil is in het knelpunt onzekerheid over de duur van het budget. Voor scholen in het primair onderwijs is dit vaker een knelpunt dan voor scholen in het voortgezet onderwijs.

Figuur 4.11 – Knelpunten rondom de uitvoering van het programma Schoolmaaltijden(N=116)

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

Scholen hebben met een open antwoord toelichting gegeven op hun ervaren knelpunten. Die lichten we hiertoe.

Het bereiken van de juiste leerlingen
Voor alle knelpunten is gevraagd aan scholen om deze toe te lichten. Zo blijkt dat voor het bereiken van de juiste leerlingen/ouders veel knelpunten gaan over de taalbarrière die er voor de ouders is, of schaamte die scholen denken dat ouders voelen. Ook wordt aangehaald dat niet alle ouders de berichten lezen die de school stuurt.

"Er heerst een drempel van schaamte voor het aanmelden. Ook een andere thuistaal/moeite met de Nederlandse taal speelt een rol."

De betrokkenheid van ouders
Het contact met ouders wordt niet persé meer of beter door het aanbieden van de boodschappenkaart. Scholen benoemen dit als een knelpunt wat betreft de betrokkenheid van ouders. Zo vertelt een school dat het meeste contact met ouders met ouders is die buiten de doelgroep valt. Zij hebben niet meer contact met ouders die binnen de doelgroep vallen door de boodschappenkaart. Scholen merken geen betrokkenheid of contact met ouders. Ook hier wordt de taal benoemd als een struikelblok.

"*We ervaren niet dat de betrokkenheid omhoogschiet van die ouders die gebruik maken van dit programma. Doordat het anoniem is, heb je ook geen actief contact met deze ouders. Die privacy is gegarandeerd dus het zou ook vreemd zijn als wij contact zouden opnemen met deze ouders*."

De administratieve afhandeling
Administratieve knelpunten zijn divers, blijkt uit de antwoorden van scholen. Scholen geven aan dat het administratief soms zoeken is wie de aanvraag doet, omdat ouders de namen anders spellen dan in het schoolsysteem staat. Ook wordt benoemd dat er geen push-melding komt van een nieuwe aanvraag. De scholen moeten dus zelf in de gaten houden of er een nieuwe aanvraag binnen is gekomen.

"*Het is soms wat uitzoekwerk als de ouders de namen anders spellen of er kinderen de peuterleerplek worden op gegeven.*"

De onzekerheid over de duur van het budget
Scholen maken zich daarnaast zorgen over de onzekerheid van de duur van het budget. Ze zijn bang dat zij worden aangekeken door de ouders als het programma stopt, terwijl dit niet hun beslissing is. Scholen zijn bang hun geloofwaardigheid bij de ouders te verliezen. Scholen geven ook aan dat het een 'pleister' is en altijd een tijdelijke maatregel betreft. Ook melden scholen dat ouders zich afvragen hoe lang de boodschappenkaart beschikbaar is.

"*Als school bieden wij de mogelijkheid niet. Wij maken 'slechts' gebruik van een mogelijkheid die ons aangereikt wordt. De kans bestaat echter dat ouders die van deze regeling gebruik maken, ons erop aanspreken / aankijken als deze regeling niet gecontinueerd wordt.*"

Facilitaire knelpunten
Facilitaire knelpunten gaan vaak over het gebrek aan ruimte op school om een maaltijd aan te bieden. Scholen geven aan dat ze dit liever zouden doen, maar dat dit niet mogelijk is door het gebrek aan ruimte.

"*De school beschikt niet over genoeg ruimte om een gezonde lunch aan te vragen. Er zijn geen koelingen. Veel overlast van ongedierte. Daarom gekozen voor de variant van de boodschappenkaart. Ik zou het liever willen combineren met het aanbod van dagelijks fruit*."

Overige knelpunten en succesfactoren
Overige knelpunten die benoemd worden door de scholen zijn bijvoorbeeld dat zij geen zicht hebben op waar de boodschappenkaart voor gebruikt wordt, of de hoge belasting voor ouders bij het aanvragen van de boodschappenkaart. Deze hoge belasting zit hem dan in het invullen van veel privégegevens, waarvan scholen denken dat dit ouders kan tegenstaan bij het aanvragen.

"*Geen zicht of de boodschappenkaart op goede, gezonde manier wordt ingezet.*"

Aan de scholen is ook gevraagd wat succesfactoren zijn voor de uitvoering van het programma. Een van de succesfactoren die benoemd wordt, is dat het Rode Kruis de communicatie in verschillende talen verspreid. Hierdoor komt de informatie bij meer ouders terecht. Ook de dankbaarheid van ouders wordt benoemd als succesfactor. De laagdrempeligheid van de boodschappenkaart wordt ook door scholen benoemd, net zoals de anonimiteit die gepaard gaat bij het aanvragen van de boodschappenkaart.

"*De allergrootste succesfactor is de blijdschap bij ouders omdat zij dankzij de boodschappenkaart iets beter voor hun kind kunnen zorgen*."

4.1.7 Toekomst

Ten tijde van enquêtering van de scholen was nog niet bekend dat het programma schoolmaaltijd wordt verlengd[30]. In de enquête is aan de scholen gevraagd wat hun wens of voornemen is bij verlenging van het programma. Tabel 4.9 laat zien dat het grootste deel van de scholen (76%) hun deelname in de huidige vorm zou doorzetten. Ook wil nog 15 procent van de scholen het programma doorzetten, onder voorwaarde van verbeteringen.

Tabel 4.9 – Wensen of voornemens van scholen bij verlenging van het programma Schoolmaaltijden

	Aantal	Percentage
Deelname beëindigen	1	1%
Deelname in huidige vorm voorzetten	87	76%
Deelname in huidige vorm voorzetten, onder voorwaarde van verbeteringen	17	15%
Deelname voortzetten maar overstappen naar maaltijden op school	9	8%
Deelname voortzetten maar overstappen naar maaltijden op school, onder voorwaarde van verbeteringen in het programma	1	1%
Totaal	**115**	**100%**

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

30 Op 13 oktober 2023 heeft het Ministerie van OCW bekend gemaakt dat het programma Schoolmaaltijden met een jaar wordt verlengd.

Gevraagd naar verbeterpunten voor het programma vanuit het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap of het Rode Kruis, geven scholen aan dat er met meer anderstalige ouders rekening gehouden kan worden (meer talen aanbieden dan de vier die het Rode Kruis nu al aanbiedt) en met ouders die een laag cognitief niveau hebben. Andere scholen benoemen dat het makkelijker gemaakt moet kunnen worden om de boodschappenkaart door te gaan wanneer kinderen van scholen wisselen, of dat de kaart voor alle ouders beschikbaar moet worden, niet alleen wanneer men naar een specifieke school gaat. Daarnaast zijn er ook scholen die aangeven dat het programma in combinatie met een andere partij, vaak de gemeente, aangeboden zou moeten worden. Ook zouden scholen de bekendheid van het programma graag groter zien. Ook zijn er scholen die aangeven dat zij het liefst zien dat er op alle scholen in Nederland schoolmaaltijden aangeboden zouden worden.

Het blijkt dat de knelpunten die men eerder benoemd heeft, voor een groot deel (helemaal) geen rol spelen bij de wens/voornemens van scholen om het programma schoolmaaltijden voort te zetten. Dat geeft zo'n 64 procent van alle scholen aan. Daarnaast geeft ook 47 procent van de scholen aan dat zij zelf een interventie hadden aangeboden, als het programma er niet was geweest. Scholen geven aan dat ze dan zelf ontbijt, fruit of lunch zouden regelen, of zelf een boodschappentas uitdelen. Hoe zij dit zouden betalen is iet gevraagd aan de scholen. Ook het aanbieden van andere producten, zoals menstruatieproducten en paracetamols wordt benoemd, evenals het hebben van een eigen kledingbank.

Tabel 4.10 – Rol die genoemde knelpunten spelen bij voornemens/wensen van de school ten aanzien van wel/niet deelname bij een voortzetting van het programma Schoolmaaltijden

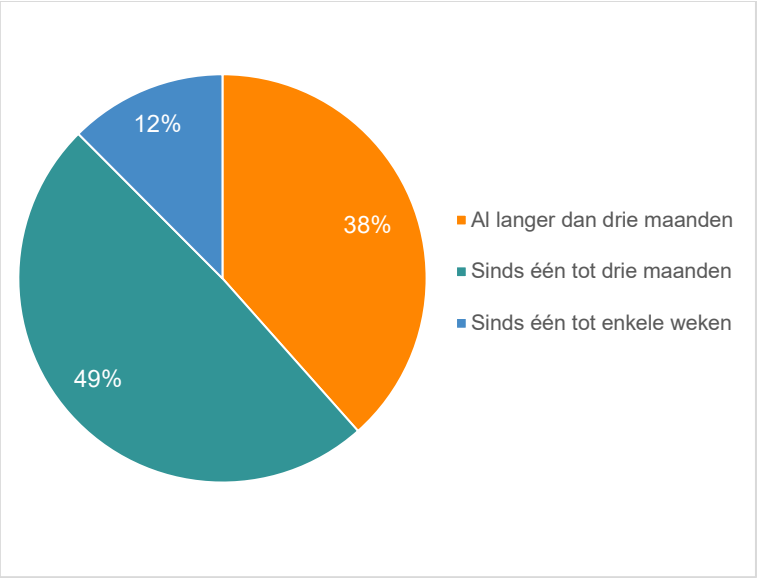
	Aantal	Percentage
Helemaal geen rol	49	42%
Geen rol	25	22%
Neutraal	23	20%
Een rol	10	9%
Zeer grote rol	9	8%
Totaal	**116**	**100%**

Bron: Enquête onder deelnemende scholen, onderdeel boodschappenkaart

4.2 Enquête onder ouders

Het Rode Kruis heeft op verzoek van het ministerie van OCW aan deelnemende scholen (boodschappenkaart) gevraagd om een link naar een online vragenlijst door te sturen naar ouders. In totaal hebben 2.735 ouders de vragenlijst ingevuld. De meeste ouders ontvangen de boodschappenkaart sinds één tot drie maanden (49%). De kleinste groep die de enquête heeft ingevuld krijgt de boodschappenkaart sinds één tot enkele weken (12%).

Figuur 4.12 – Tijdsduur dat ouders de boodschappenkaart ontvangen (N=2677)

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel boodschappenkaart

4.2.1 Kenmerken van de ouders

Ouders geven in de vragenlijst vaak aan dat zij altijd Nederlands spreken thuis (47%). Ook geeft een groot deel aan soms of meestal Nederlands te spreken (21 en 27%). Daarnaast geeft 52% van de ouders aan met een partner samen te wonen. Ook valt op dat de meeste ouders 3 of meer kinderen in huis hebben wonen (47%). Tabel 4.11 laat daarnaast zien dat de meeste ouders die een boodschappenkaart ontvangen een lage of middelbare opleiding hebben gevolgd (beide 39%). Bij de partners is te zien dat zij vaker een laag opleidingsniveau behaald hebben (51%).

Tabel 4.11 – Opleidingsniveau van de ouder die de vragenlijst heeft ingevuld en diens partner

	N ouder	% ouder	N partner	% partner
Laag (geen formele opleiding, basisonderwijs, vso, lbo)	1058	39%	711	51%
Middelbaar (havo, vwo, mbo)	1063	39%	387	28%
Hoog (hbo en universitair)	438	16%	194	14%
Weet ik niet of anders	137	5%	103	7%
Totaal	**2696**	**100%**	**1395**	**100%**

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel boodschappenkaart

Als laatst is aan ouders gevraagd wat hun werkstatus is. Tabel 4.12 laat zien dat de meeste ouders een bijstandsuitkering ontvangen (29%), maar dat ouders ook vaak aangeven huisvrouw of huisman te zijn (21%) of parttime te werken voor drie á vier dagen per week (20%).

Tabel 4.12 Werkstatus van ouders

	N	%
Ik heb betaald werk, fulltime (vijf dagen per week)	269	10%
Ik heb betaald werk, parttime (drie á vier dagen per week)	530	20%
Ik heb betaald werk, parttime (één á twee dagen per week)	160	6%
Ik ben (gedeeltelijk) arbeidsongeschikt	377	14%
Ik ben met pensioen (AOW, VUT, vroegpensioen)	8	0%
Ik ben huisvrouw, huisman	578	21%
Ik ben werkloos, werkzoekend	138	5%
Ik ontvang een bijstandsuitkering	791	29%
Ik ben student of scholier	70	3%
Iets anders, namelijk…	198	7%
Totaal	**2697**	

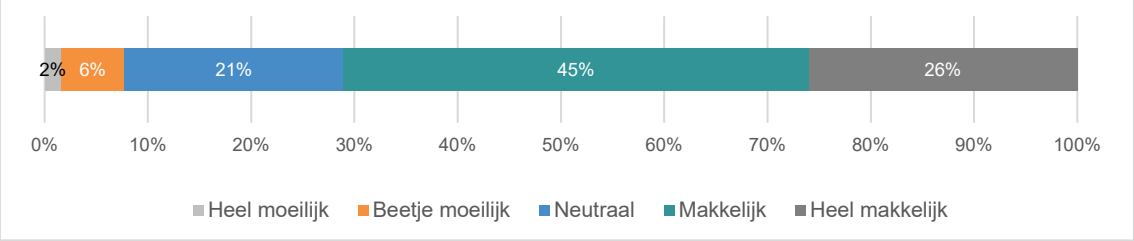
Bron: Enquête onder ouders, onderdeel boodschappenkaart

4.2.2 Implementatie, organiseerbaarheid en randvoorwaarden

Organisatie

Ouders geven aan dat het (zeer) makkelijk was om de boodschappenkaart aan te vragen (71%). De meeste ouders zijn er door iemand persoonlijk op gewezen dat zij een boodschappenkaart konden aanvragen (77%), waarvan het grootste gedeelte door iemand van de school van de kinderen (69%).

Figuur 4.13 – Moeilijkheidsgraad van het aanvragen van de boodschappenkaart (N=2728)

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel boodschappenkaart

Een deel van de ouders heeft hulp gekregen bij het aanvragen van de boodschappenkaart. Het grootste deel van de ouders krijgt hulp van de school (32%), blijkt uit tabel 4.13. De helft van de ouders krijgt echter geen hulp. Van de ouders die aangeven geen hulp te hebben gekregen, geeft 92 procent aan deze hulp niet nodig te hebben gehad. Daarnaast heeft zeven procent de hulp goed kunnen gebruiken maar hier niet om gevraagd. Eén procent van de ouders had de hulp wel gevraagd maar niet gekregen.

Tabel 4.13 – Hulp krijgen bij het aanvragen van de boodschappenkaart

	N	%
Ja, van het Rode Kruis	321	12%
Ja, van iemand anders	197	7%
Ja, van school	842	31%
Nee	1362	50%
Totaal	**2722**	**100%**

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel boodschappenkaart

Draagvlak binnen en buiten de school

De meeste ouders hebben een positieve mening over de boodschappenkaart, zoals te zien is in tabel 4.14.

Tabel 4.14 –Mening van ouders over de boodschappenkaart

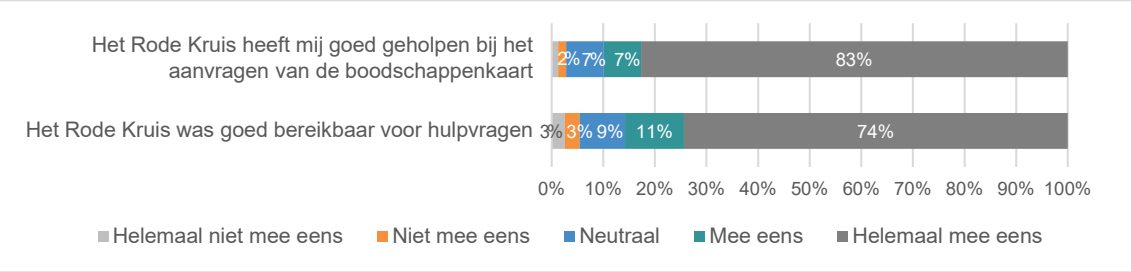
	Helemaal niet mee eens	Niet mee eens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens	Totaal
Ik vind het goed dat het Rode Kruis de boodschappenkaarten uitdeelt	1%	0%	1%	4%	93%	2702
Ik ben blij dat de school van mijn kind(eren) ervoor heeft gekozen om mee te doen met de boodschappenkaart	1%	0%	1%	4%	93%	2713
De meeste ouders van de school van mijn kind(eren) vinden het een goede zaak dat er een boodschappenkaart aangevraagd kan worden	1%	0%	1%	4%	93%	2688

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel boodschappenkaart

Ondersteuning vanuit het Rode Kruis

Aan de ouders die aan hebben gegeven hulp te hebben gekregen van het Rode Kruis, zijn aanvullende vragen gesteld. Figuur 4.14 laat zien dat de meeste ouders tevreden zijn over de hulp die ze hebben gekregen van het Rode Kruis. Ook hebben ouders aan kunnen geven waarmee het Rode Kruis hen geholpen heeft. Vaak genoemd wordt dat het Rode Kruis heeft geholpen met het activeren van de boodschappenkaart en dat ze de antwoorden van de ouders hebben beantwoord. Daarnaast benoemen veel ouders ook dat het krijgen van de boodschappenkaart ook hulp is die ze van het Rode Kruis hebben ontvangen.

Figuur 4.14 – Ouders over de hulp die zij hebben ontvangen van het Rode Kruis bij het aanvragen van de boodschappenkaart (N=318, 316)

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel boodschappenkaart

4.2.3 Doel 1: Schoolgaande kinderen in Nederland worden geholpen bij het krijgen van een maaltijd op school of thuis tijdens schooldagen

Ouders vinden het lastig om in te schatten of de boodschappenkaart wordt aangevraagd door alle gezinnen van de school die het nodig hebben. 37 procent van de ouders geeft aan dat ze dit niet weten (N=2694). Een kleine 27 procent geeft aan dat ze denken dat dit niet het geval is, en 36 procent geeft aan dat ze denken dat dit wel gebeurt. Aan de ouders die hebben aangegeven dat ze denken dat dit niet het geval is, is gevraagd of zij de reden hiervoor kunnen aangeven. Tabel 4.15 laat zien dat de meeste ouders denken dat ouders zich schamen voor hun geldzorgen (78%). Ook denken ouders dat het niet altijd bekend is dat het aanvragen van de boodschappenkaart een mogelijkheid is (61%). Bij de categorie ‘anders’ noemen ouders vaker dat niet alle scholen aangemeld zijn bij het programma, en dat sommige ouders de digitale vaardigheden missen op de kaart aan te vragen.

Tabel 4.15 – Redenen dat ouders zich niet aanmelden voor de boodschappenkaart volgens ouders

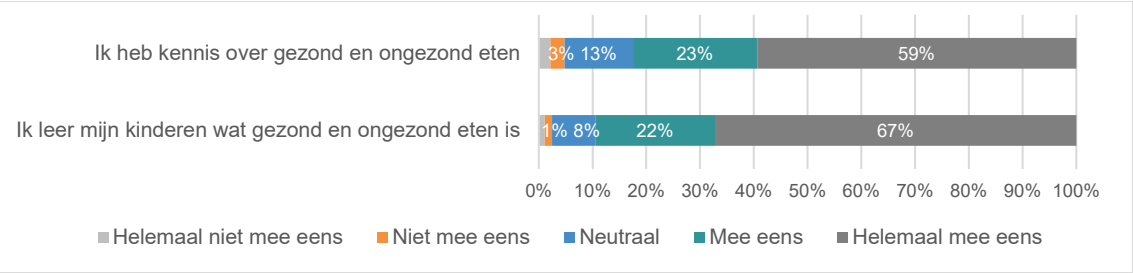
	N	%
Te veel administratie	57	8%
Ouders weten niet altijd dat het kan	439	61%
Ouders schamen zich voor hun geldzorgen	560	78%
Laag vertrouwen in hulporganisaties	152	21%
Angst van ouders het geld terug te moeten betalen	221	31%
Angst van ouders dat gegevens gedeeld worden met andere partijen (bv. Jeugdzorg)	301	42%
De hulp is tijdelijk	164	23%
Anders, namelijk:	22	3%
Totaal	**716**	

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel boodschappenkaart

Leefstijl en eetgedrag thuis

Ouders geven aan dat zij goed weten wat gezond en ongezond eten is, en dat zij dit ook leren aan hun kinderen.

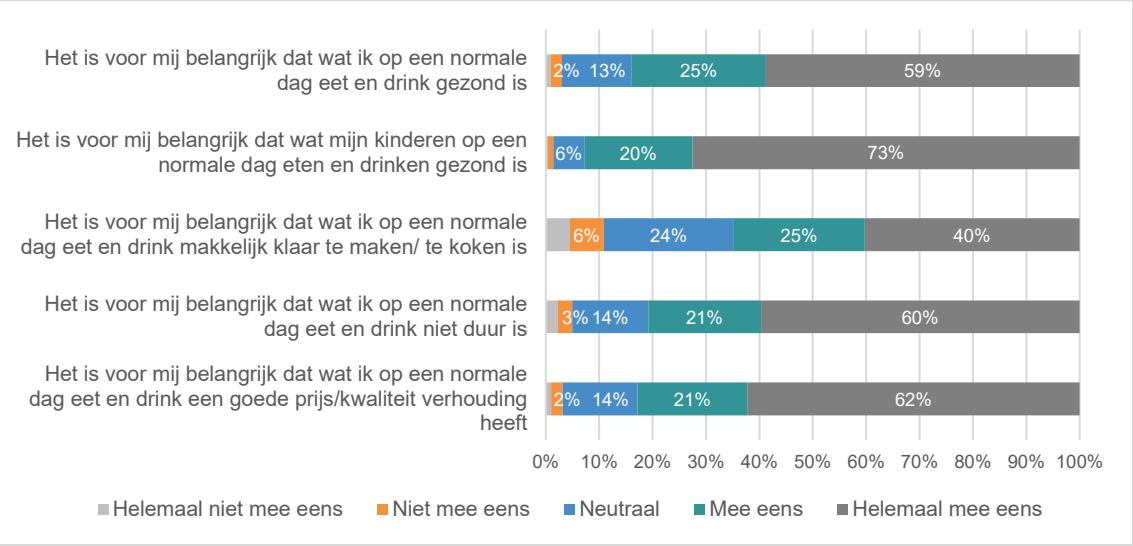
Figuur 4.15 – Kennis van ouders over gezond eten (N=2708, 2698)

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel boodschappenkaart

Ook blijkt dat ouders het belangrijk vinden om gezond te eten en drinken op een normale dag (59% van de ouders is het hier helemaal mee eens), maar ze vinden het nog belangrijker dat dit voor hun kind(eren) geldt (73%). Ook vinden de ouders het belangrijk dat hun maaltijden en die van hun kinderen goedkoop zijn (respectievelijk 60% en 63%).

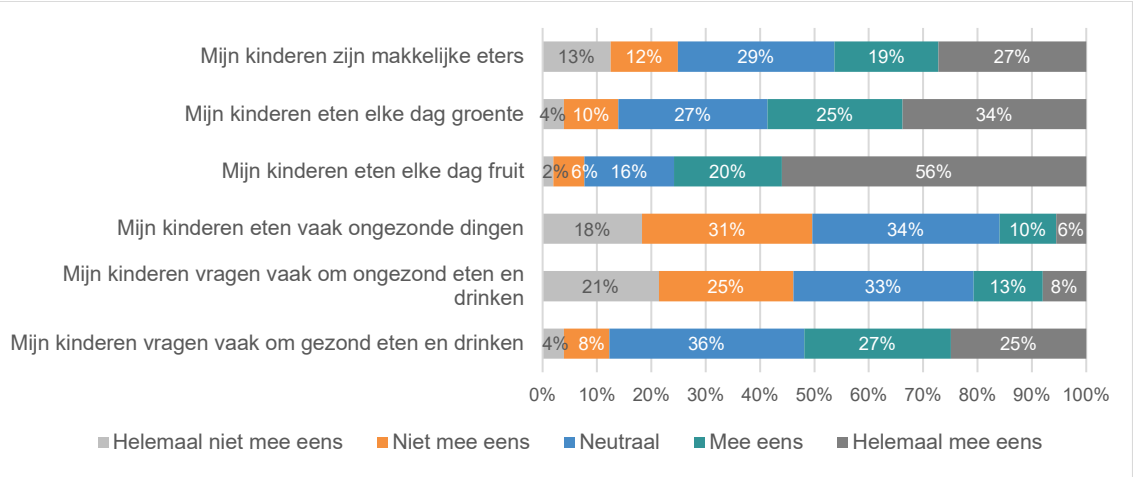
Figuur 4.16 Mening over gezond eten en de prijs van eten (N=2700, 2702, 2689, 2682, 2694)

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel boodschappenkaart

Ouders zijn daarnaast gematigd over de eetgewoonten van hun kind(eren). Zo is 56 procent van de ouders het eens met de stelling dat hun kind(eren) elke dag fruit eten, en is 34 procent van de ouders het helemaal eens met de stelling dat hun kinderen elke dag groente eten.

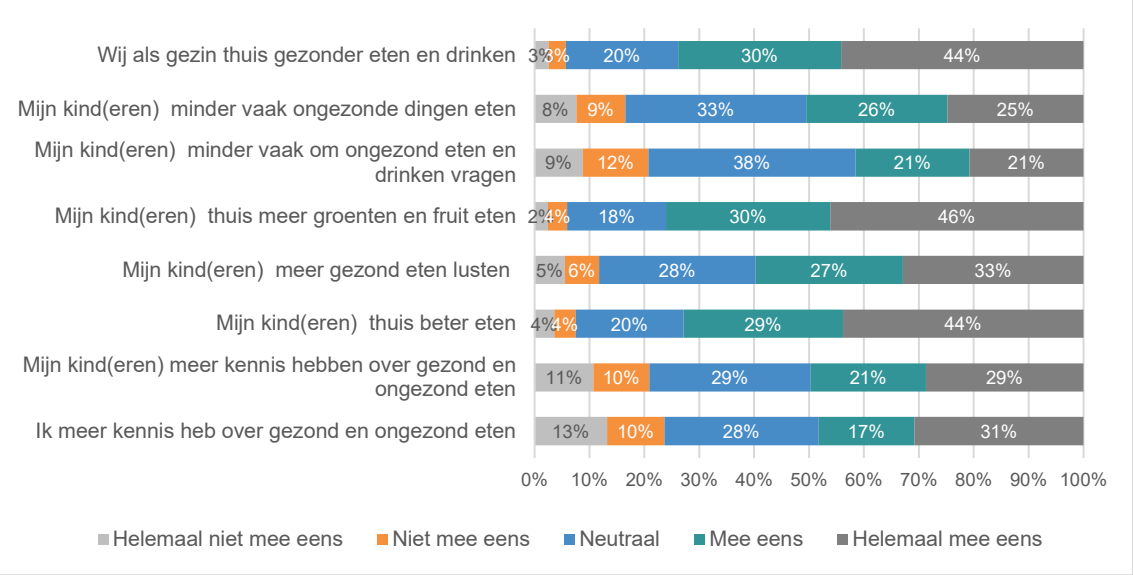
Figuur 4.17 – Eetgewoonten van kinderen, volgens ouders

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel boodschappenkaart

De boodschappenkaart leidt daarnaast ook tot een gezonder dieet thuis. Zo laat figuur 4.18 zien dat 44 procent van de ouders aangeeft het helemaal eens te zijn met de stelling dat het gezin thuis gezonder eet door de boodschappenkaart. Ook geeft 46 procent van de ouders aan dat zij het helemaal eens zijn met de stelling dat hun kind(eren) thuis meer groenten en fruit eten door de boodschappenkaart.

Figuur 4.18 De boodschappenkaart zorgt ervoor … (N=2687, 2681, 2676, 2683, 2676, 2674, 2687)

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel boodschappenkaart

Iets meer dan de helft van de ouders (52%) geeft aan dat zij heel veel vertrouwen hebben dat de boodschappenkaart bijdraagt aan het gezond eetgedrag van hun kind(eren). Tabel 4.16 laat daarnaast ook zien dat maar 1 procent van de ouders helemaal geen vertrouwen hierin heeft.

Tabel 4.16 – Vertrouwen in de bijdrage van de boodschappenkaart aan gezond eetgedrag van kinderen

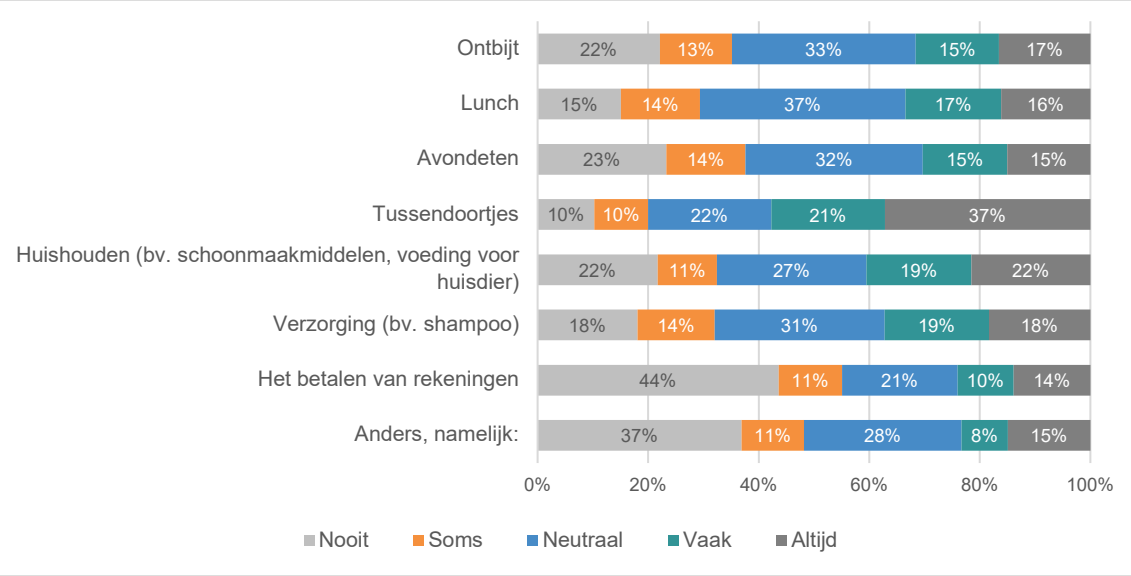
	N	%
Helemaal geen vertrouwen	18	1%
Weinig vertrouwen	48	2%
Neutraal	440	16%
Beetje vertrouwen	791	29%
Heel veel vertrouwen	1394	52%
Totaal	**2691**	**100%**

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel boodschappenkaart

4.2.4 Doel 3: Tijdelijk financiële verlichting voor gezinnen met extra ondersteuning, zodat zij minder stress ervaren rondom voedselnood

Aan de ouders is ook gevraagd waar zij minder geld aan zouden besteden, wanneer zij de boodschappenkaart niet hadden. Opvallend in figuur 4.19 is dat 44% van de ouders aangeeft nooit minder uit te geven aan het betalen van rekeningen. Daarnaast geeft 37% aan altijd te besparen op tussendoortjes. Bij de antwoordcategorie anders konden ouders toelichten waaraan ze minder zouden besteden. Ouders geven hierbij aan dat ze aan alles minder zouden besteden, of aan zichzelf. Ouders benoemen ook fruit, tussendoortjes (zowel gezond als ongezond), huisdieren en verzorgingsartikelen en schoonmaakartikelen. Dagjes uit en kleding zijn ook dingen waar ouders op besparen.

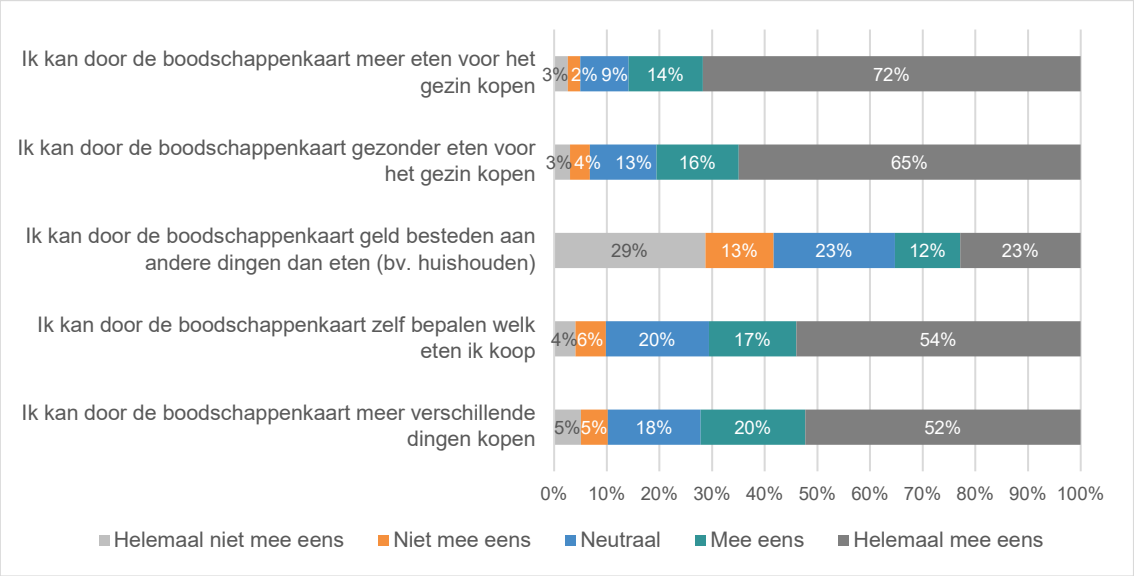
Figuur 4.19 – Waar ouders minder geld aan zouden besteden als ze de boodschappenkaart niet hadden (N=2540, 2590, 2590, 2575, 2559, 2528, 1904)

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel boodschappenkaart

De belangrijkste ervaren gevolgen van de boodschappenkaart zijn ook in beeld gebracht. Een groot deel van de ouders (71%) geeft aan dat ze door de boodschappenkaart meer eten kunnen kopen voor het gezin. Bijna twee derde van de ouders (65%) geeft aan dat ze door de boodschappenkaart gezonder eten kunnen kopen voor het gezin. Daarnaast is 29 procent van de ouders het helemaal oneens met de stelling dat er door de boodschappenkaart meer geld besteed kan worden aan andere dingen dan eten.

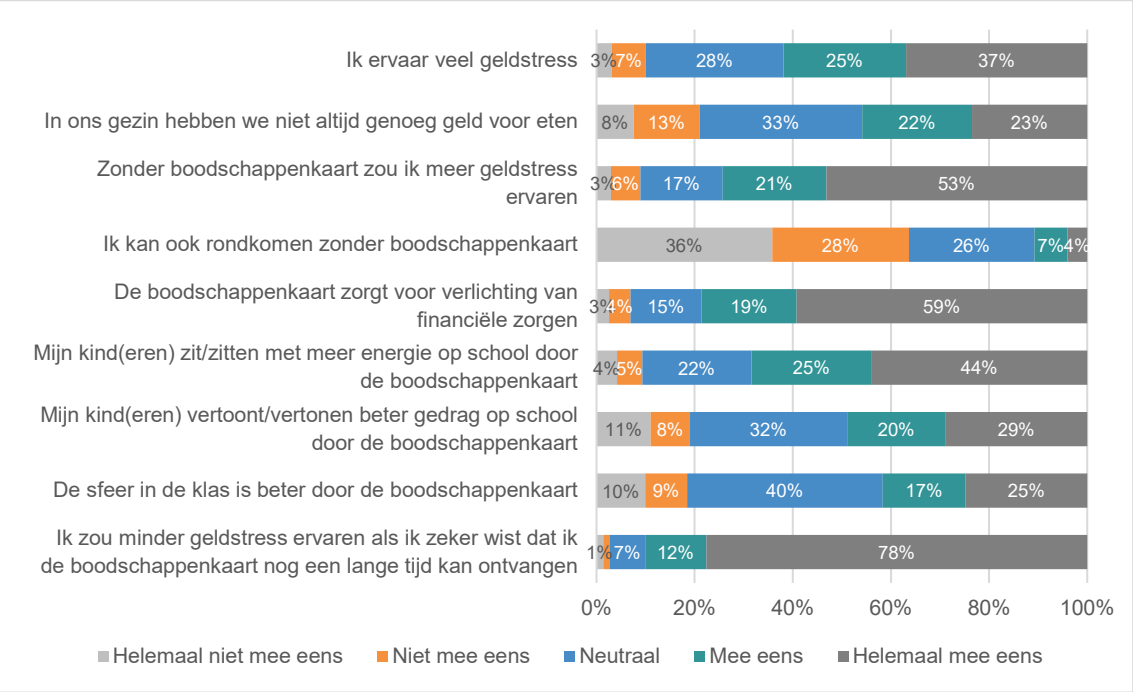
Figuur 4.20 – Belangrijkste gevolgen van de boodschappenkaart volgens ouders (N=2692, 2692, 2669, 2682, 2681)

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel boodschappenkaart

Figuur 4.21 laat zien dat de ouders die de boodschappenkaart ontvangen geldstress ervaren (37% antwoord helemaal mee eens). Ook blijkt uit de figuur dat de geldzorgen zouden kunnen worden ontlast door het langdurig ontvangen van de boodschappenkaart, 78 procent van de ouders is het hier helemaal mee eens.

Figuur 4.21 – Ervaren geldstress door ouders die de boodschappenkaart ontvangen (N= 2677, 2682, 2689, 2672, 2679, 2674, 2662, 2634, 2693)

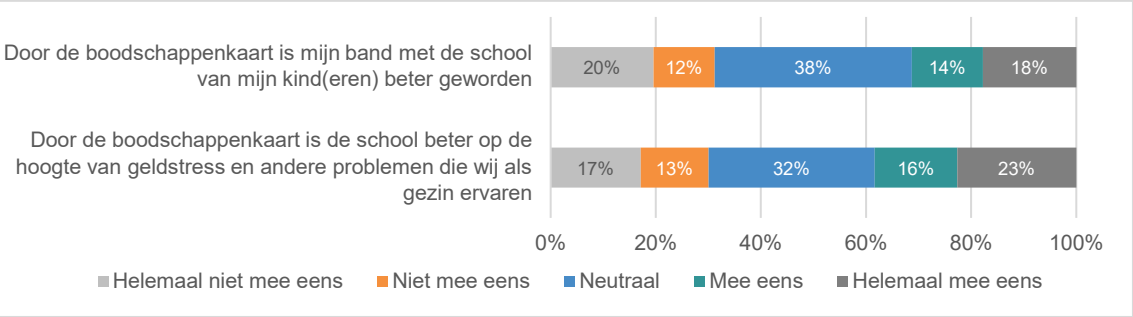

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel boodschappenkaart

4.2.5 Neveneffecten

Er is de ouders ook gevraagd naar de relatie die zij hebben met de school van hun kind(eren). Figuur 4.22 laat zien dat de ouders niet direct denken dat zij een betere band hebben met de school van hun kind(eren) door de boodschappenkaart.

Figuur 4.22 De band tussen de school en de ouders

Bron: Enquête onder ouders, onderdeel boodschappenkaart

Ouders hadden ook de kans om aan te geven of er nog andere neveneffecten zijn van de boodschappenkaart, die nog niet aan bod waren gekomen in de vragenlijst. Ouders geven hieraan dat ze de prijs van de boodschappenkaart nog aan de lage kant vinden zitten, vanwege inflatie. Daarnaast nemen veel ouders deze ruimte ook aan om te zeggen dat ze de hulp erg fijn vinden en

benoemen '*alleen positief'.* Daarnaast benoemen ouders dat het niet mogelijk is om met de boodschappenkaart te betalen, wanneer het totaalbedrag hoger is dan het bedrag dat op de kaart staat. Ze zouden het fijn vinden als het totaalbedrag opgesplitst zou kunnen worden (door het restant met de eigen pinpas te betalen, bijvoorbeeld).

Er is aan de ouders ook gevraagd of er nog andere dingen zijn die door de vragenlijst niet zijn benoemd, maar die zij wel belangrijk vinden. Er zijn een aantal ouders die benoemen dat het bedrag van de boodschappenkaart niet hoog is, en dat het geld zo op is. Aan de andere kant zijn er veel ouders die benoemen dat het fijn is om een extraatje te hebben, die ze spenderen aan groenten en fruit voor hun kind(eren), of aan het halen van iets lekkers voor de kinderen. Met iets lekkers bedoelen ouders een snack die ze normaal gesproken niet zouden kunnen halen voor de kinderen, zoals een snoepje. Het gaat dus vermoedelijk niet altijd om gezonde producenten die worden gekocht met de boodschappenkaart. Ouders benoemen dat ze door de boodschappenkaart niet altijd 'nee' hoeven te zeggen tegen hun kinderen, wat prettig is. Ouders geven aan dat het rust brengt en zorgt voor minder (financiële) stress.

5 Niet-deelnemende scholen

Om zicht te krijgen op de motieven van scholen om niet deel te nemen aan het Programma Schoolmaaltijden, is er een korte enquête uitgezet onder de doelgroepscholen die niet deelnemen.
In hoofdstuk 2 is reeds beschreven hoe deze groep van niet-deelnemende scholen is bepaald. Deze niet-deelnemende scholen hebben we benaderd met de vraag of ze een korte enquête in willen vullen over hun keuze om niet deel te nemen en de problematiek op de scholen. Tabel 5.1 geeft een overzicht van het onderwijstype van de scholen die hebben gerespondeerd.

Tabel 5.1 – type onderwijs responderende scholen

	N	%
Primair onderwijs	25	25%
SBAO	11	11%
SO	10	10%
(V)SO	28	28%
VSO	4	4%
Voortgezet onderwijs	23	23%
Totaal	**101**	**100%**

Bron: Enquête onder niet-deelnemende scholen

Bij de niet-deelnemende scholen is nagegaan of ze wel het voornemen hebben om te gaan deelnemen. In tabel 5.2 komt naar voren dat ruim een kwart van de responderende scholen dit ook wil gaan toen, terwijl 37 procent er nog over nadenkt. 36 procent van de scholen willen ook in de toekomst niet deelnemen.

Tabel 5.2 – Is uw school voornemens om wel deel te gaan nemen?

	N	%
Ja	26	26%
Misschien	37	37%
Nee	36	36%
Totaal	**99**	**100%**

Bron: Enquête onder niet-deelnemende scholen

Wordt er gevraagd naar redenen om (vooralsnog) niet deel te nemen aan het programma Schoolmaaltijden, dan wordt het vaakst genoemd (25 keer) dat het programma niet bekend was binnen de school[31]. Het gebrek aan betaald én onbetaald personeel voor organisatie van het programma wordt ook vaak (respectievelijk 24 en 21 keer) door scholen benoemd als reden om niet deel te nemen. Daarnaast benoemen scholen dat het primaire proces prioriteit heeft (21%).

Tabel 5.3 – Redenen om (vooralsnog) niet deel te nemen (meerdere antwoorden mogelijk)

	N	%
Het programma was niet bekend binnen de school	25	26%
De school heeft onvoldoende betaald personeel voor het programma beschikbaar	24	25%
De school heeft onvoldoende vrijwilligers (ouders of anderen) voor het programma beschikbaar	21	22%
Eten verzorgen voor leerlingen behoort niet tot de taken van een school	9	9%
Het primaire proces heeft prioriteit	20	21%
De looptijd van het programma is te kort in verhouding tot de tijd en energie die het de school kost om op te zetten	6	6%
Deelname aan het programma is niet goed voor de beeldvorming over de school	0	0%
De school heeft onvoldoende leerlingen voor wie het programma van toegevoegde waarde zou zijn	15	15%
De school staat niet achter de wijze waarop het programma is ingericht	0	0%
De school zorgt zelf via een andere wijze voor maaltijden voor leerlingen	8	8%
Anders namelijk …	31	32%
Totaal	97	100%

Bron: Enquête onder niet-deelnemende scholen

Ongeveer een derde van de responderende scholen geeft aan dat er ook nog andere niet benoemde redenen zijn om niet deel te nemen. Uit de toelichting blijkt dat deze andere redenen veelal in de delen zijn bij bovengenoemde categorieën, namelijk dat het niet past bij de populatie van de school (bijvoorbeeld speciaal onderwijs, speciale diëten), de school toch niet in aanmerking komt, de school zelf al maaltijden bekostigd of dat er wisselingen in de directie zijn.

Bij de scholen die een reden anders dan ‘Het programma was niet bekend binnen de school’ hebben genoemd, is nagegaan welke mogelijke veranderingen in het programma of op de school ervoor zouden kunnen zorgen dat scholen wel gaan deelnemen. Hieronder presenteren we kort welke veranderingen veelvoudig genoemd werden en nemen we ter illustratie wat citaten op.

Welke mogelijke veranderingen in het programma zouden eraan kunnen bijdragen dat uw school wel gaat deelnemen?
Scholen geven aan dat het veranderen van het programma naar een structurele investering een reden zou zijn om deel te nemen. Ook personele inzet wordt benoemd. Als er beschikbaarheid van vrijwilligers of personeel vanuit het programma Schoolmaaltijden ingezet zou worden,

31 Indien scholen voor deze antwoordcategorie kozen, konden ze niet meer andere antwoordcategorieën aanvinken.

veranderd dit voor scholen hun bereidheid om deel te nemen. Als laatst wordt beneomd dat een verandering van het programma zodat het minder zichtbaar is welke leerlingen deelnemen (door bijvoorbeeld het aanbod voor alle leerlingen te laten gelden) zou leiden tot een mogelijke bijdrage vanuit scholen.

"Als er een hele laagdrempelige manier komt voor leerlingen om hiervan gebruik te kunnen maken. Hoewel ik ervan overtuigd ben dat niet elk huishouden de financiële middelen heeft om goede en gezonde maaltijden, waaronder ontbijt, denk ik dat veel leerlingen dit niet willen weten voor medeleerlingen en dus wellicht geen gebruik maken van deze mogelijkheden"

"Zorg dat jullie zelf mensen (en betaal hen hiervoor ook!) regelen die deze maaltijden gaan verzorgen. Het programma mag m.i. op geen enkele manier personeel, directie of extra vrijwilligers die toch al schaars extra moeten belasten. Maaltijden verzorgen/regelen is geen kerntaak van school en personeel. Drop de maatschappelijke problemen niet op het bordje van de school."

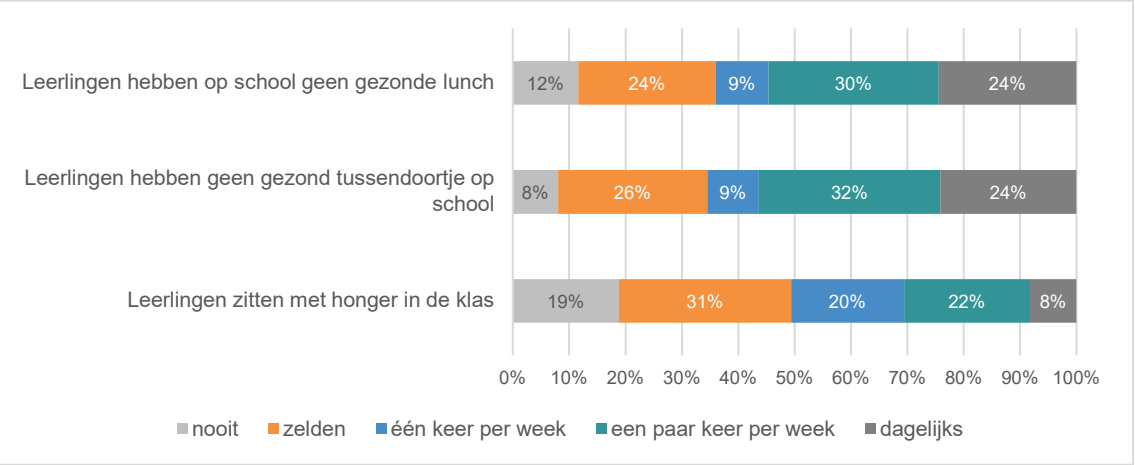
Welke mogelijke veranderingen op school zouden eraan kunnen bijdragen dat uw school wel gaat deelnemen?
Bij deze vraag komen veelal dezelfde antwoorden naar voren als de antwoorden op de voorgaande vraag. Men pleit voor meer ruimte, meer personeel en vrijwilligers die het programma kunnen draaien.

Aanvullend geven scholen aan dat zij schoolmaaltijden zouden gaan organiseren wanneer zij vanuit de ouders/leerlingen signalen krijgen dat het nodig is om te organiseren.
"Als we signaleren dat meer kinderen zonder gezonde maaltijd naar school komen en/of geen (gezonde) maaltijd mee krijgen van huis."

Problematiek scholen

Tot slot is bij de niet-deelnemende scholen nagegaan in hoeverre ze op school te maken hebben met leerlingen die geen gezonde lunch of tussendoortje meekrijgen of die met honger in de klas zitten. In figuur 5.1 worden de resultaten op deze stellingen gepresenteerd.

Figuur 5.1 – Voorkomen van situaties op school (N= 86, 87, 85)

Bron: Enquête onder niet-deelnemende scholen

Op zo'n kwart scholen die niet-deelnemen aan het programma Schoolmaaltijden komt het dagelijks voor dat leerlingen op school geen gezonde lunch of gezond tussendoortje hebben. Op 8 procent van de scholen die niet-deelnemen aan het programma schoolmaaltijden zitten er dagelijks leerlingen met honger in de klas, op iets meer dan een vijfde van de scholen komt dit een paar keer per week voor.

Het percentage scholen dat aangeeft dat de situaties dagelijks voorkomen, ligt bij deze niet-deelnemende scholen wat lager dan bij de scholen die de enquête over de maaltijden op school hebben ingevuld. Het aandeel scholen dat de boodschappenkaart aanbiedt dat rapporteert dat deze situaties dagelijks voorkomen ligt echter lager dan het aandeel niet-deelnemende scholen dat aangeeft dat deze situaties dagelijks voorkomen. Desalniettemin geeft een groter deel van deze scholen met boodschappenkaart aan dat deze situaties een paar keer in de week voorkomen.

Wanneer wordt gevraagd voor welk deel van de leerlingen bovenstaande situaties wel eens voorkomen, dan blijkt dat gemiddeld zo'n 30 procent van de leerlingen wel eens geen gezonde lunch heeft, 35 procent van de leerlingen heeft wel eens geen gezond tussendoortje en 17 procent van de leerlingen zit wel eens met honger in de klas. Ook hier geldt dat de genoemde percentages sterk kunnen variëren tussen de scholen, kijken naar het minimum, maximum en de standaarddeviatie (sd) van het gemiddelde.

Tabel 5.4 – Deel van de leerlingen waarvoor bepaalde situaties wel eens voorkomen

	Gemiddelde	SD	Minimum	Maximum	N
Leerlingen hebben op school geen gezonde lunch	29,7	24,4	0	100	78
Leerlingen hebben geen gezond tussendoortje op school	34,6	26,2	0	100	81
Leerlingen zitten met honger in de klas	17,1	18,9	0	100	73

Bron: Enquête onder niet-deelnemende scholen

6 Casebeschrijvingen van zes scholen

Ter verdieping en illustratie van de enquête onder de deelnemende scholen, hebben interviews plaatsgevonden met schoolleiders of andere direct betrokkenen bij het programma schoolmaaltijden, zoals docenten.
Van tevoren is vastgesteld dat het om drie basisscholen en drie vo-scholen zou gaan, en dat we twee scholen zouden uitnodigen die deelnemen aan de boodschappenkaart, en vier die deelnemen aan maaltijden op school. In de vragenlijsten voor scholen is gevraagd of de respondent bereid zou zijn deel te nemen aan een interview. Uit degenen die hier bereid toe waren is at random een selectie gemaakt en benaderd. We hebben met elk van de zes scholen twee gesprekken gevoerd. Het eerste gesprek vond plaats begin oktober, het tweede gesprek vier tot vijf weken later, in november. Deze zes scholen geven elk voor zich een beter beeld van de afwegingen die scholen maken, de wijze waarop ze invulling hebben gegeven aan het programma, waar ze tegenaan lopen, welke effecten ze waarnemen en welke verbetermogelijkheden zij zien. In het vervolg van dit hoofdstuk geven we op basis van de twee interviews een korte beschrijving van het programma op deze school.

School 1: Boodschappenkaart – basisschool

Achtergrond
Er was in deze regio een jaar al eerder een mogelijkheid vanuit de gemeente om subsidie te krijgen voor boterhammen voor de leerlingen op school, of om een soort kast/winkeltje te maken waar ouders levensmiddelen uit kunnen pakken. Ze hebben aangekeken hoe dit ging bij een school in de buurt. De indruk was dat dit vrij veel werk was voor de medewerkers en onrustig was op school. Toen kwam de mogelijkheid vanuit de rijksoverheid om ouders via maaltijden op school of een boodschappenkaart te ondersteunen. Vanwege de ervaringen van de andere school en het tekort aan menskracht op de eigen school hebben ze gekozen voor de boodschappenkaart. Bovendien is dit een taalschool waar leerlingen vaak maar maximaal twee jaar blijven en dan doorstromen naar een reguliere school. De betrokkenheid van ouders is dus ook kortstondig waardoor het ook lastig zou zijn om ouders in te zetten bij het organiseren van maaltijden. De school ziet het ondersteunen bij maaltijden voor leerlingen niet per se als een taak voor een school, maar gunt de ouders die ondersteuning wel. Omdat de boodschappenkaart zo weinig belastend is voor de school is ervoor gekozen om dit toch te doen.

Aanpak
In de zomervakantie is een eerste bericht verstuurd naar ouders. Dat leverde slechts enkele aanmeldingen op, mogelijk ook omdat veel ouders de taal nog niet machtig zijn. Er zijn door het jaar heen ouderbijeenkomsten waarin het gaat over gezonde leefstijl waar ook de boodschappenkaart aan bod komt. Na zo'n bijeenkomst volgen weer nieuwe aanvragen. Verder wordt de boodschappenkaart bij nieuwe ouders onder de aandacht gebracht in het intakegesprek. Ouders vragen bij het invullen van de vragenlijst voor het aanvragen van de boodschappenkaart hulp aan leerkrachten of onderwijsassistenten. Dat is een kleine moeite, geven deze aan, maar het vraagt wel steeds een beetje tijd.

'We zien dat sommige kinderen weinig meekrijgen naar school en dat het ongezond is. Het is mooi dat ouders financieel worden ondersteund zo. Een deel is gevlucht en echt arm.'

'We maken het heel laagdrempelig, dus geven gewoon aan de ouders aan dat ze in aanmerking hiervoor komen. Soms geven ouders aan dat ze het niet willen. Maar ouders zijn er meestal blij mee. Zo was er een vader die heel enthousiast vertelde dat hij nu fruit voor zijn kinderen kon kopen. En we horen ook dat ouders elkaar erop wijzen.'

Effecten en reflectie

Je moet er wel als school op vertrouwen dat ouders gezonde dingen kopen. Met de aanpak Gezonde School en ouderbijeenkomsten zetten ze daarop in. Ouders geven na zo'n bijeenkomst bijvoorbeeld aan dat ze vaker willen ontbijten met de kinderen. Ook vertellen de ouders in de ouderbijeenkomst wat ze kopen met de boodschappenkaart (fruit, groenten, brood), maar het is lastig in te schatten of hier sprake is van sociale wenselijkheid. Ze zien bij sommige leerlingen wel echt veranderingen in wat ze meekrijgen naar school. Bijvoorbeeld een meer gevarieerd broodbakje, meer leerlingen die nu ook fruit meekrijgen en meer eten (bij een leerling die vaak na de korte ochtendpauze al geen eten meer had voor de lunch).

Niet alle ouders die er recht op hebben, vragen de kaart aan. In gesprek bleek bijvoorbeeld dat ouders vonden dat andere mensen het meer nodig hadden en ze daarom zelf de kaart niet aanvroegen. Mogelijk speekt cultuur hier een rol, maar er kan ook sprake zijn van schaamte. In gesprek met ouders wordt benadrukt dat hun deelname niet ten koste gaat van anderen. Een minpunt is dat er een maximum van drie kinderen per gezin is, terwijl er soms ook gezinnen met vier of vijf kinderen zijn.

Wanneer het programma structureel zou worden zou deze school graag zien dat het aanvragen nog gemakkelijker zou worden voor de ouders waardoor hulp van school overbodig zou worden, ook bijvoorbeeld bij het doorgeven van een verhuizing. Het nadeel van de boodschappenkaart blijft dat je weinig grip hebt op wat ouders ervan kopen. Misschien zou er meer gestuurd kunnen worden op wat ouders ermee kunnen kopen. Dat kan daarnaast ook door informatievoorziening aan ouder en meer aandacht te besteden aan leefstijl bij ouders. Niet eenmalig bij ontvangst van de kaart maar regelmatig. Gemeenten en besturen zouden een rol kunnen spelen bij het bekender maken van het programma bij scholen. De gemeente communiceert over het eigen aanbod aan ondersteuning, maar ze zouden dit erin mee kunnen nemen. Het programma zou meer gekoppeld kunnen worden aan het beleid op het gebied van gezonde voeding.

School 2: Boodschappenkaart – vmbo-school

Achtergrond

De school is een echte 'stadse' vmbo-school, met een gevarieerde populatie en relatief veel leerlingen uit eenoudergezinnen. Het is geen moeilijke populatie, geeft de directeur aan, maar wel een waar ze zorgen over hebben. Een zorg is de financiële situatie van de ouders. Dat leidt niet alleen tot het primaire probleem van ouders die iets niet kunnen aanschaffen maar het heeft ook meer effecten. Ouders moeten gaan overleven, dat zorgt voor toename van stress. Minder geld hebben kan ook leiden tot ongezondere keuzes. Daarnaast ontstaat soms ook onwenselijk gedrag zoals leerlingen die bij elkaar gaan 'bedelen' om een broodje of van elkaar gaan lenen om eten te kopen.

De school is in principe een goede 'vindplek' voor jongeren waar deze problematiek speelt. De school ziet ze elke dag. De school was zelf al aan het nadenken over mogelijkheden voor een ontbijt op school, misschien voor een deel van de leerlingen. In het klein deden ze ook al wel wat. Ze hebben een koelkast en een voorraadkast met koeken etc. De conciërge houdt 's morgens in de gaten hoe leerlingen de school binnen komen. Als een leerling er niet goed uit ziet maakt hij een praatje en kan de leerling ook wat aanbieden uit de kast.

Aanpak
Voor de zomervakantie zijn de ouders twee keer gemaild met informatie over de boodschappenkaart. De school heeft benadrukt dat ouders niks aan school hoeven uit te leggen en dat maar een persoon de aanvraag te zien krijgt, om het zo laagdrempelig mogelijk te maken. Alleen de directeur bekijkt op dit moment de aanvragen. Onderliggende gedachte is dat het goed is om deze taak niet te laag binnen de organisatie leer te leggen, bij slechts één of twee personen, in wie de ouders vertrouwen kunnen hebben dat ze discreet met de aanvragen omgaan.
Een flinke groep ouders krijgt nu de boodschappenkaart maar nog lang niet alle ouders die ervoor in aanmerking zouden komen. De school heeft de ouderraad gevraagd om de boodschappenkaart bij ouders onder de aandacht te brengen.
De school besteedt aandacht aan gezonde voeding in het lesprogramma en in het kantine-aanbod maar ze zijn niet meer aandacht aan gezonde voeding gaan besteden naar aanleiding van dit programma.

Effecten en reflectie
De school heeft geen zicht op het gebruik en de effecten van de boodschappenkaart. De indruk is dat leerlingen er onderling ook niet over spreken.
'Voor ons als school is de boodschappenkaart gewoon een heel gemakkelijk toepasbare manier om ouders te ondersteunen. Het is alleen heel lastig om te achterhalen wat het opbrengt. We kiezen er ook bewust voor om er niet naar de te vragen bij ouders omdat dat anders toch weer een drempel voor hen opwerpt.'

School 3: Maaltijden op school – speciaal basisonderwijs

Achtergrond
Op deze school heeft ongeveer 40 procent van de leerlingen een niet-Nederlandse achtergrond. Dat zijn zowel kinderen uit zwakkere sociaaleconomische milieus maar ook expat-kinderen met hoogopgeleide ouders. Er is een substantiële groep ouders die het momenteel moeilijk heeft. De school merkt dat in deze huishoudens bepaalde keuzes gemaakt moeten worden, bepaalde zaken voor gaan op andere. Dat is de reden geweest voor de directeur om te kijken of er iets op school geboden kan worden voor deze doelgroepen, om zo deze gezinnen te verlichten. De school had al langer wat voorraad voor kinderen die te weinig van huis mee hadden. Vóór het programma schoolmaaltijden werd er al fruit aan de leerlingen aangeboden. Ook verwijzen ze ouders door naar de gemeente als duidelijk is dat er financiële nood is. Door de keuze voor maaltijden op school (in plaats van de boodschappenkaart), valt ook op welke leerlingen geen eten bij zich hebben. Op deze manier kunnen leerlingen gemonitord worden en kan problematiek gesignaleerd worden. De problematieken ten aanzien van voedsel voor de kinderen zijn uiteenlopend. Sommige ouders geven niks mee omdat de middelen er niet zijn of omdat ze het niet georganiseerd krijgen. Sommige ouders geven wel eten maar erg ongezond omdat dat het goedkoopste is. En bij sommige kinderen is het niet te merken dat ouders ergens anders op moeten bezuinigen om hun kind eten mee te geven.

'Ouders in deze situatie krijgen al vaker iets aangeboden, ze gaan bijvoorbeeld al naar de voedselbank. Ze voelen zich vaak opgelaten als ze iets extra's krijgen. Daarom was het vanuit de ouders de vraag of ze niet iets op school konden doen. Nu gebeurt het toch op school, maar kan dat alsnog de thuissituatie verlichten.'

Aanpak

Op de school worden tussendoortjes en fruit aangeboden. Dit staat in de klas en alle leerlingen mogen er twee keer per dag iets uit nemen, meestal fruit in de ochtend en in de middag fruit en een tussendoortje. Daarnaast wordt er gekookt in het kader van de kooklessen die al werden gegeven. De groepen die koken bereiden de lunch, bijvoorbeeld soep met een broodje of spaghetti voor een andere klas en de eigen klas. Zo krijgt iedere klas door de week heen een keer een gekookte maaltijd. De leerlingen zijn zo bewust met koken bezig en ze verzorgen een maaltijd voor de medeleerlingen. Fruit (en groente) kan altijd gepakt worden. Daarnaast zorgt de school ook dat er wat extra (bruin) brood en beleg beschikbaar is, mochten leerlingen wat nodig hebben. De school gaat er informeel mee om. Leerkrachten spreken een leerling bijvoorbeeld even een-op-een aan als ze het vermoeden hebben dat de leerling geen of te weinig eten mee heeft. In de winterperiode wordt ook af en toe als extraatje soep gemaakt voor de leerlingen. Bij alles wordt de afweging gemaakt wat past binnen de mogelijkheden van de leerkrachten en de ondersteuners. De school heeft er bewust voor gekozen om – behalve water - geen drinken vanuit het programma aan te bieden. Daarmee wordt de discussie over het drinken van suikers gemeden. Een vaste onderwijsondersteuner verzorgt bestellingen, houdt in de gaten wat nodig is en zorgt ervoor dat fruit ruim voorhanden is in de klassen.

Effecten en reflectie
In begin was het even wennen. Nu loopt het inmiddels. Iedere leerkracht heeft zijn eigen gedachten over hoe gezond eten het best georganiseerd zou kunnen worden. En ook sommige, met name de hoogopgeleide, ouders kunnen erg sturend zijn. Ze willen bijvoorbeeld dat er uitsluitend fruit aangeboden wordt, geen tussendoortjes zoals eierkoeken of fruitrepen. Daarom is er ook bewust gekozen voor makkelijke maaltijden plus een aanbod van fruit en groenten. De school merkt dat kinderen ook de koelkast weten te vinden. Dat wordt ook gestimuleerd door leerlingen bijvoorbeeld ‘boodschappen’ te laten doen in de koelkast voor de klas. Iedere leerkracht vult dit op zijn eigen manier in, waarbij er getracht wordt leerlingen eigenaar van het proces te maken. De school is flexibel in de aanpak en is dit gewend vanwege de doelgroep. De school ziet bij de leerlingen geen schaamte om gebruik te maken van het aanbod. Het zijn eerder de ouders die het soms lastig vinden.

De school heeft niet bij alle leerlingen zicht op de situatie. Vooral bij ouders die zich weinig laten zien, of waar een tolk bij de gesprekken moet zijn. Bij hen is het aftasten. Het zou de school helpen als er bijvoorbeeld meer meertalige communicatie vanuit de organisatie komt die zij kunnen gebruiken richting ouders. Maar ook de Nederlandstalige communicatie zou nog eenvoudiger mogen zodat de school deze zonder extra bewerking kan gebruiken om de ouders te bereiken.

De school kan goed uit met het budget. Het programma vraagt wel enige administratie vanwege de maandelijkse declaraties. Het zou de school helpen als het aantal administratiemomenten verminderd zou worden. Organisatorisch loopt het inmiddels goed en heeft de school een structuur gevonden die past en niet te belastend is voor de leerkrachten.

School 4: Maaltijden op school – basisschool

Achtergrond
De school is vorig jaar al met een schoolontbijt gestart. Dat deden ze met geld uit een stichting uit een nalatenschap. Maar dat budget was beperkt en het potje raakte leeg. Het programma Schoolmaaltijden heeft een ruimer budget. Ze hebben de boodschappenkaart niet serieus als een alternatief overwogen. Er was eerder eens iets soortgelijks vanuit de gemeente versterkt en ze

merkten dat die kaarten niet altijd correct werden gebruikt. De school wilde de verantwoordelijkheid daar niet voor en dus werd voor maaltijden op school gekozen. In principe vindt de school het een vorm van armoedebestrijding, die eigenlijk niet op een school thuishoort. Echter, een gevulde maag is een randvoorwaarde voor een kind om te kunnen leren. En als dat niet het geval is, dan neemt de school dit op zich. Gebrek aan geld is echter niet de enige achtergrond van problemen rondom voedsel die de school ziet. Er zitten veel kinderen op school uit gezinnen waar ook andere problematieken spelen, en die al een vorm van ondersteuning krijgen. Ouders hebben soms de vaardigheden niet om dit goed voor hun kinderen te regelen, of er is sprake van gemakzucht, of ouders hebben soms zelf ook niet de vaardigheden en kennis om voorde gezonde voeding voor hun kinderen te zorgen.

Aanpak
Elke ochtend om half 9 zijn er een of twee ouders die boterhammen smeren. Ze maken per klas een bord met in delen gesneden boterhammen met kaas, worst, jam en pindakaas en krentenbollen. In elke klas wordt een bord neergezet en kinderen mogen pakken als ze dat willen. Ouders kopen ook in voor het ontbijt. De school koopt ook fruit in als tussendoortjes. Eerst hebben ze jarenlang schoolfruit gedaan maar daar waren ze niet tevreden over. Je zit dan vast een bepaalde leverancier en een bepaald aanbod. Dan krijg je bijvoorbeeld ananassen of meloenen die je allemaal nog moet gaan snijden. Dat is te veel werk. Ze werken nu met een lokale leverancier voor het fruit. Deze levert handfruit (appels, mandarijnen etc.) en wat luxe fruit van het seizoen erbij (bijvoorbeeld druiven of bramen). De leverancier brengt zelf twee keer per week een kratje naar elke klas en haalt deze lege kratjes weer op. De school geeft bij ouders aan dat ze hun kind geen tussendoortje mee hoeven geven, maar laat de ouders vrij daarin. De meesten geven nu geen tussendoortje mee. Maar de verantwoordelijkheid ligt dus bij de ouders. Als je dat gaat vastleggen krijg je juist wrijving met ouders, geeft de school aan.

'Het brood en fruit gaan eigenlijk altijd op. Maar we merken dat sommige kinderen, die het waarschijnlijk wel zouden kunnen gebruiken, geen boterhammen pakken. Waarschijnlijk heeft het ermee te maken dat die kinderen iets anders gewend zijn. Misschien vanwege hun culturele achtergrond, misschien omdat ze bijvoorbeeld thuis minder gezond eten gewend zijn (bijvoorbeeld koeken) en ze het ontbijt op school minder lekker vinden. We zijn nu aan het inventariseren wat andere mogelijkheden zouden zijn om deze kinderen ook te laten ontbijten.'

Het aspect gezondheid is belangrijk, daarom biedt de school ook fruit aan. Maar bij het broodontbijt geldt als voornaamste overweging dat kinderen iets in hun maag hebben als de schooldag begint.

Effecten en reflectie
Ouders zijn blij met het aanbod, er is geen discussie over. Voor de kinderen is het aanbod normaal. In het begin was er mogelijk wel wat schaamte om te pakken maar dat is verdwenen. Omdat de school ziet dat beschreven problematieken spelen, zijn er naast het ontbijt en fruit op school nu ook twee weggeef-/ruilkasten bij de ingangen neergezet.
De school geeft ongeveer de helft van het toegekende budget uit. Ze zouden best meer willen doen maar ze willen niet dat het te veel tijd gaat kosten, dus waarschijnlijk houden ze het zoals het nu is. Het declareren loopt inmiddels goed maar is soms een puzzel omdat de fruitleverancier niet per maand factureert maar per levering. Het zou mooi zijn als in het systeem zichtbaar was wat de school al had ingediend en hoeveel budget er nog resteert.

School 5: Maaltijd per school – praktijkonderwijs

Achtergrond
De school ziet de armoedeproblematiek onder leerlingen groter worden. Dat zien ze vrij snel, denk bijvoorbeeld aan leerlingen die te kleine gymschoenen hebben, elke dag dezelfde (kapotte) kleren dragen of te weinig of geen eten mee hebben. Naast de financiële tekorten ziet de school ook dat leerlingen soms nog opgevoed moeten worden om de dag met een – gezond – ontbijt te beginnen. De school dacht zelf al na om hier iets aan te doen door eten aan te bieden aan leerlingen. Maar ook als ze dat slechts voor een deel zouden doen, zou het op jaarbasis te duur worden. Ze hadden al informatie ingewonnen over schoolfruit toen ze van een collega school voor praktijkonderwijs over het programma schoolmaaltijden hoorden. De school ziet het voorzien in een maaltijd als een taak die past bij de school. Immers, ze zien de leerlingen vijf dagen per week. En ze zien hoe de leerlingen eraan toe zijn die dag. En de schooldag is ook het moment waarop ze de energie van een maaltijd nodig hebben.

Aanpak
Er worden centraal vanuit het schoolbestuur bevroren belegde broodjes ingekocht. Die worden de middag ervoor ontdooid en de volgende ochtend kunnen leerlingen in de kantine een broodje, pakje melk en fruit halen waar het allemaal klaar staat. Ze hebben bewust voor deze aanpak gekozen. De belangrijkste overwegingen waren dat het gezond is, voedzaam en goed uitvoerbaar. Het is weinig werk voor de school en het werkt goed. Ze zien dat als de bovenbouwleerlingen gaan, de onderbouw volgt. Ze zien ook dat de juiste leerlingen een broodje komen halen. Ook eten leerlingen best veel fruit. Ze zetten het in de middagpauze ook weer klaar en er wordt goed gegeten. Ouders zijn ook positief.

De school is ook bezig met gezonder eten. In klas 1 en 2 is de middagpauze verlengd van 20 naar 30 minuten en die eerste tien minuten brengen ze nu samen in de klas door voor een centrale lunch. Dan besteden ze ook aandacht aan gezond eten. Sommige leerlingen vinden het fijn om in de klas te eten omdat het minder druk is dan de kantine, andere leerlingen vinden het kinderachtig. Ouders soms ook. Ze besteden ook aandacht aan gezonde voeding in de mentorlessen en bij ouderavonden.

De school is inmiddels aan het kijken naar andere mogelijkheden, die zij mogelijk zouden inzetten als het programma structureel wordt. Ze denken aan de inzet van ouders als vrijwilligers om broodjes te maken en ze hebben contact met een bakkerij (waarmee ze ook een leer-/werkovereenkomst hebben) over mogelijke levering van broodjes. Ook maken interne stagiairs soms de broodjes maar ze hebben te weinig leerlingen/stagiairs om dat elke dag te doen. Ook denken ze na over aanpassing van het aanbod, bijvoorbeeld yoghurt met muesli voor de leerlingen die daar meer van houden. Er is een commissie opgericht om verder na te denken over het aanbod en de invulling van de maaltijden op school.

Effecten en reflectie
Aan ouders wordt in de oudergesprekken actief gevraagd wat zij van de maaltijden op school vinden. Ouders zijn zeer positief en blij met het aanbod. Vooral wordt gewaardeerd dat de broodjes voor alle leerlingen zijn zodat er geen onderscheid wordt gemaakt. Het ontbijt wordt ‘genormaliseerd’ en aangeboden als iets voor alle leerlingen. En de leerlingen ervaren geen drempels. Niettemin hebben mentoren er wel over gesproken in één-op-één gesprekken met leerlingen die het ontbijt goed kunnen gebruiken en ze gestimuleerd om er gebruik van te maken.

Bij individuele leerlingen zien docenten dat zij de dag beter starten als ze een ontbijt op school hebben gehad. Over het geheel zien ze vooral meer bewustwording van gezond eten bij de leerlingen. Verder is het fijn dat ervoor vso- en pro-scholen geen drempel is om de subsidie te krijgen. De school kan toe met het budget maar het maandelijks declareren wordt wel als vrij veel werk ervaren en men vraagt zich af waarom het niet jaarlijks kan. Mogelijk kan ervoor pro-scholen nog meer bekendheid aan het programma worden gegeven via de veelgelezen infoflits, de nieuwsbrief van de sectorraad praktijkonderwijs.

School 6: Maaltijden op school – vmbo-school (vso)

Achtergrond
De school had eerder al de mogelijkheid dat leerlingen 's morgens om ontbijt (brood met thee of water) konden vragen, maar daar werd weinig gebruik van gemaakt. Waarschijnlijk speelde schaamte hier een rol. De school wilde wel wat doen voor alle leerlingen maar dat was te kostbaar. Tot het programma Schoolmaaltijden kwam. Nu is er aanbod voor alle leerlingen en dat wordt bij ouders en leerlingen beter ontvangen. De boodschappenkaart is als alternatief wel besproken maar de school wilde er zicht op hebben dat leerlingen eten krijgen en dat is bij de boodschappenkaart niet het geval. De school vindt het ook bij hun taken passen om maaltijden aan leerlingen te bieden. De leerlingen zijn op weekdagen immers de hele dag op school, de docenten zien welke leerlingen nooit eten tijdens de pauzes. De problemen die ze zien rond voedsel gaan niet alleen om geen geld hebben voor voedsel. Sommige ouders staan 's morgens niet op voor hun kinderen om ze te helpen bij ontbijt en lunch en deze kinderen zijn niet allemaal in staat om dat zelf goed te regelen. Sommige ouders krijgen het niet georganiseerd omdat er bij hen andere problematieken spelen dan (alleen) geldgebrek. Sommige ouders bieden het misschien wel aan maar kinderen willen geen ontbijt of lunch meenemen naar school. En als ze op school dan anderen wel zien eten, doen ze wel mee. Tot slot kiezen ouders met weinig geld soms ook eerder voor ongezond eten dat makkelijk en goedkoop is.

Aanpak
De school biedt drie dagen per week broodlunch met rauwe groenten erbij. De conciërges maken sandwiches die de leerlingen in de kantine kunnen pakken. Voor spullen zoals broodmandjes is gebruik gemaakt van de eenmalige subsidie. In het begin was het chaos: hoeveel moet je inkopen, hoe laat moet je gaan voorbereiden? Na drie weken was er routine. Op dinsdag en donderdag is er een warme groentenlunch. Deze wordt verzorgd door een cateringbedrijf dat werkt met vrijwilligers die de lunch in warmhoudbakken leveren en in de kantine per klas uitserververen. Ze verzorgen alles dus de school heeft na afloop zelfs geen afwas van de warme lunch.

'Voor deze doelgroep leerlingen (vso cluster 4) was het soms lastig omdat ze samen eten moeilijk kunnen vinden en ze vaak iets eten wat ze niet kennen. Het begint nu te wennen. Voor deze doelgroep is structuur belangrijk. Ze weten op welke dagen ze warme lunch krijgen en ze weten de week van tevoren al wat er de volgende week op het menu staat. Docenten pakken ook een boterham of eten de warme lunch en dat soort voorbeeldgedrag werkt ook.'

Het cateringbedrijf levert lesmateriaal bij de maaltijden, dat vooral gaat over het eten van groenten. Wat is de structuur, de smaak, hoe bereid je het? Dat brengt het gesprek op gang. Het gesprek wordt na de lunch gevoerd. Vooraf is ook geprobeerd maar dat werkte niet omdat de leerlingen dan voor de lunch al te veel weerstand kregen, 'dat lust ik niet'. Ongeveer 85% van de leerlingen eet de lunch, 15% is terughoudend vanwege de groenten en nieuwe smaken, zoals

bijvoorbeeld volkorenbrood. Maar steeds meer kinderen gaan overstag. En ze komen terug voor een extra boterham. De warme lunch slokt het grootste deel van het budget op. Sommige kinderen vinden de warme lunch lastig, omdat ze gerechten niet herkennen. De broodlunch gaat wat dat betreft beter. Van de warme lunch vallen gerechten met een combinatie van groenten en pasta het beste bij de leerlingen. Sommige gerechten, die zij bijvoorbeeld niet goed (her)kennen, doen het minder goed. Na een evaluatie met de aanbieder van de warme maaltijden is besloten om wel door te gaan maar om volledig over te stappen op gerechten die wat herkenbaarder zijn voor de leerlingen en die zij het liefst eten. Daarnaast gaat een groepje docenten ook kijken of zij in de toekomst misschien zelf eens per week een warme maaltijd kunnen maken.

Het aspect gezondheid is belangrijk voor het aanbod van deze school: *'ongezond eten doen deze jongeren toch wel, laten wij dan vooral voor iets gezonds zorgen'.* Dat geldt voor de warme maaltijden maar ook voor het brood. Ze kiezen in principe voor hartig broodbeleg. Af en toe wordt er met iets zoets belegd, bijvoorbeeld appelstroop. In het begin vroegen leerlingen regelmatig om (ongezonde) alternatieven maar dat dat wordt steeds minder, ze raken gewend aan het aanbod. Tijdens de pauze waarin de lunch wordt aangeboden kan er niks anders in de kantine gekocht worden. Alle kinderen hebben dan dus hetzelfde aanbod.

Effecten en reflectie
Ouders zijn erg blij met het aanbod en erg dankbaar, er zijn geen discussies over het aanbod van de school. Soms is het wel moeilijk om als school te bepalen waar hun taak ophoudt. Leerlingen vragen bijvoorbeeld soms om extra warme lunch voor 's avonds omdat er thuis te weinig eten is. De leerlingen mogen in ieder geval op school onbeperkt boterhammen eten.

De school heeft voor de zomer ook gebruik gemaakt van de mogelijkheid om ouders pakketten te geven. Daar waren ouders en kinderen erg blij mee. Daarom gaan ze nu ook gebruik maken van de mogelijkheid om kerstpakketten te maken. Het zorgt voor een positief gevoel op de school. Bovendien was aanvragen erg makkelijk en is het leuk dat er iets meer mag (iets lekker zoals een kerststol en een leuke verpakking).

Als het programma structureel zou worden zou dat als voordeel hebben dat de school het ook kan opnemen in de schoolgids en op de website. Dan kunnen nieuwe ouders ook zien dat zij dit aanbieden.
Bij een structureel programma is het misschien ook niet meer nodig om elke maand een aanvraag te doen, maar alleen als er iets in de situatie van de school veranderd. Dat er gedeclareerd moet worden vindt men begrijpelijk, dat is belangrijk voor transparantie. Het is fijn dat dit niet via een systeem hoeft maar via de mail kan.

Wat betreft de bekendheid van het programma onder scholen zou er misschien aandacht aan besteed kunnen worden op schoolbeurzen, posters in abri's of media zoals Kidsweek, Nieuwsbegrip of het Jeugdjournaal zodat scholen er via die weg over horen.

7 Conclusies en aanbevelingen

In deze rapportage zijn de resultaten van de analyse van de DUO Open onderwijsdata, van de vragenlijsten (scholen en ouders), de verdiepende analyse op de vragenlijsten en van de twee ronden diepte-interviews beschreven. In de rapportage wordt op een verdiepende manier inzicht geboden in de deelname van scholen die tot de doelgroep behoren, de implementatie van de interventie, en ervaren resultaten van zowel scholen als ouders. Als het gaat om ervaren resultaten zijn uiteraard de gegevens uit de vragenlijsten en de interviews gevoelig voor belangen die betrokkenen hebben: als zij bijvoorbeeld sterke voorstander zijn van het programma zijn, kan dit een positieve vertekening met zich meebrengen van de ervaringen. Bij tegenstanders die deelnemen geldt een risico op negatieve vertekening van de ervaren effecten.
In dit hoofdstuk worden de eindconclusies van het onderzoek en aanbevelingen gepresenteerd.

7.1 Conclusies

De drie hoofddoelen van het programma Schoolmaaltijden zijn:
1) Schoolgaande kinderen (po en vo) worden geholpen bij het krijgen van een maaltijd op school of thuis tijdens schooldagen
2) Leerlingen zitten met meer energie in de klas
3) Gezinnen ervaren minder stress rondom voedselnood

De centrale onderzoeksvraag luidt:

'Hoe verloopt de implementatie van het programma Schoolmaaltijden en welke effecten zien scholen en ouders bij de leerlingen?'

Doelen van dit onderzoek zijn dus om 1) inzicht te verkrijgen in het verloop van de implementatie van het programma Schoolmaaltijden en 2) inzicht te verkrijgen in of de doelen van het programma worden bereikt en wat eventuele neveneffecten zijn.

Implementatie, organiseerbaarheid en randvoorwaarden

Van de scholen die zich hebben aangemeld voor het programma Schoolmaaltijden (1475) kiest zo'n driekwart (73%) voor maaltijden op school, en ongeveer een kwart (27%) voor de boodschappenkaart.

De uitvoerbaarheid en belasting van het programma worden door de meeste scholen positief beoordeeld, zowel voor maaltijden op school als de boodschappenkaart. Bij maaltijden op school zijn meer scholen die de belasting (te) hoog vinden dan bij de boodschappenkaart.

Over het algemeen ervaren scholen niet veel knelpunten. Zij ervaren het vaakst knelpunten rondom de onzekerheid over de duur van het budget.

Maaltijden op school
Zo'n driekwart van de deelnemende scholen aan maaltijden op school is al begonnen in schooljaar 2022-2023, de overige scholen in 2023-2024. Het aanbieden van een lunch (55%) komt veel

voor, net als het aanbieden van een ontbijt (41%). Op een grote meerderheid van de scholen (94%) worden de maaltijden op school aangeboden aan alle leerlingen van de school. Op een klein deel van de scholen (5%) kunnen ouders hun kinderen aanmelden voor een maaltijd. Iets meer dan de helft (51%) biedt ook een tussendoortje aan. Verder stelt ongeveer een kwart van de scholen eten beschikbaar dat (al dan niet anoniem) gepakt kan worden door leerlingen en/of ouders en verzorgers. Het zelf organiseren van deze maaltijden door scholen komt meer voor dan het uitbesteden aan een andere (vrijwilligers) organisatie.

Organisatie maaltijden op school
De personen die bijdragen aan de uitvoering van maaltijden op school binnen de school zijn het vaakst (onderwijs)ondersteunend personeel (74%). Ook docenten (48%) en de directie (38%) van de school zijn vaak betrokken. Ongeveer een derde (32%) van de scholen geeft aan dat ouders ook meehelpen. De ondersteuning door JEF wordt door een ruime meerderheid (88%) als (zeer) behulpzaam ervaren. Als er een knelpunt is wordt de bereikbaarheid genoemd.

Draagvlak en uitvoerbaarheid maaltijden op school
Volgens een ruime meerderheid van de scholen (89%) zijn zowel docenten als ouders/verzorgers positief tot zeer positief over de deelname aan maaltijden op school. Inderdaad is ook in de vragenlijst die is afgenomen onder ouders een meerderheid van de ouders positief en vinden zij het goed dat de school van hun kind(eren) meedoet aan het programma Schoolmaaltijden. Een meerderheid van de scholen is positief over de uitvoerbaarheid en de belasting van het programma voor scholen, hoewel tegelijkertijd zo'n acht procent aangeeft dat de uitvoerbaarheid (zeer) moeilijk is, en zo'n 17% dat de belasting (zeer) hoog is. Van deze scholen die problemen ervaren met de uitvoerbaarheid geeft meer dan de helft (54%) aan dat de organisatie van de maaltijden zelf het meest belastend is, terwijl het voor ongeveer een derde (31%) van deze scholen om de administratieve afhandeling gaat. Daarnaast vinden scholen in het primair onderwijs de belasting lager dan scholen in het voortgezet onderwijs.

Boodschappenkaart
Veruit de meeste scholen (91%) die deelnemen aan de boodschappenkaart doen dit al sinds schooljaar 2022-2023.

Organisatie boodschappenkaart
De uitvoering van het programma ligt het vaakst in handen van de directie van een school (64%), gevolgd door het (onderwijs)ondersteunend personeel (34%). Binnen de categorie 'anders' worden vaak administratieve medewerkers of schoolmaatschappelijk werkers benoemd. Driekwart van de scholen is positief over de behulpzaamheid van het Rode Kruis bij de uitvoering van de boodschappenkaart. Als er een knelpunt is wordt de bereikbaarheid en snelheid van communicatie genoemd.

Scholen en ouders ervaren de ondersteuning door het Rode Kruis bij de boodschappenkaart over het algemeen als positief. Een van de succesfactoren die benoemd wordt, is dat het Rode Kruis de communicatie in verschillende talen verspreid. Hierdoor komt de informatie bij meer ouders terecht. De laagdrempeligheid van de boodschappenkaart, en de anonimiteit bij het aanvragen van de boodschappenkaart worden als positief gezien. Wel komt het alsnog voor dat ouders uit angst voor verlies van waardigheid en stigma de boodschappenkaart niet aanvragen.

Draagvlak en uitvoerbaarheid boodschappenkaart
Zo'n tachtig procent van de deelnemende scholen staat positief tegenover het uitdelen van de boodschappenkaart door het Rode Kruis. Ook denkt een meerderheid van de scholen (80%) dat ouders dit een goede zaak vinden. Zowel de uitvoerbaarheid als de belasting voor scholen lijkt heel weinig problemen op te leveren; slechts een enkele school is hier negatief over. Scholen geven aan dat er administratief weinig werk komt kijken bij de boodschappenkaart. Wel wordt aangegeven door de scholen dat de aanvraag van de boodschappenkaart moeilijk is voor ouders die laaggeletterd zijn of Nederlands niet beheersen.

Doel 1: Een grote groep schoolgaande kinderen in Nederland wordt geholpen bij het krijgen van een maaltijd op school of thuis tijdens schooldagen

Van de 2603 scholen die (vermoedelijk) behoren tot de doelgroep van het programma Schoolmaaltijden doet momenteel 57 procent (1475) daadwerkelijk mee. We vinden geen duidelijke verschillen in kenmerken tussen wel en niet-deelnemende scholen, behalve dat in voortgezet onderwijs de achterstandsscore onder deelnemende scholen wat hoger is dan onder niet-deelnemende scholen. De redenen voor scholen die wel in de doelgroep vallen om *niet* deel te nemen aan Schoolmaaltijden zijn meestal organisatorisch van aard: de helft heeft onvoldoende personeel of vrijwilligers om deel te nemen en een kwart geeft aan niet bekend te zijn met het programma. Slecht 15 procent geeft aan niet deel te nemen omdat er onvoldoende leerlingen zijn voor wie het programma van toegevoegde waarde zou zijn.

Maaltijden op school
Binnen de deelnemende scholen wordt door een meerderheid (84%) aangegeven dat het lukt om alle leerlingen te bereiken. Ongeveer 4% geeft aan dat dit niet lukt in verband 'psychosociale redenen'. Uit de interviews blijkt dat niet alle leerlingen altijd iets pakken, misschien uit schaamte. Dit kan een reden waarom het de scholen niet lukt om alle leerlingen te bereiken.

Een meerderheid (58%) van de scholen geeft aan dat er minder leerlingen met honger in de klas zitten door de maaltijden op school. Slechts 1 procent denkt dat dit niet het geval is. Meer dan de helft van de scholen (66%) vermoedt positieve effecten op de leefstijl en gezond eetgedrag bij leerlingen thuis, en op voedselvaardigheid van leerlingen (67%). Een mogelijk effect op voedselvaardigheid van ouders komt iets minder duidelijk naar voren (38 ziet daar positieve effecten), wat niet onverwacht is aangezien maar een derde van de ouders actief betrokken is bij de schoolmaaltijden.

Volgens de meerderheid van de scholen eten kinderen gezonder en gevarieerder eten en maken zij kennis met nieuwe smaken door de schoolmaaltijden. Ook ouders geven aan dat de maaltijden op school ervoor zorgen dat hun kind(eren) meer gevarieerd eten.

Boodschappenkaart
Voor de boodschappenkaart is het lastiger om alle leerlingen te bereiken: slechts 53 procent van de scholen geeft aan dat dit lukt, en zestien procent dat dit zeker niet lukt. Van deze scholen geeft 21 procent aan dat het komt door psychosociale redenen (zoals waardigheid, stigma), en tien procent door organisatorische redenen. Het overgrote deel van de scholen geeft aan dat het aan andere zaken ligt, zoals taal. Enkelen benoemen de manier waarop ouders benaderd worden als een mogelijke reden voor het niet bereiken van alle leerlingen. Zo worden e-mails of berichten van school niet altijd gelezen, of is het taalgebruik te moeilijk voor ouders om te begrijpen.

Van de deelnemende scholen geeft 44 procent aan dat minder leerlingen met honger in de klas zitten vanwege de boodschappenkaart, en negen procent denkt dat dit niet het geval is. Hoewel dit voor scholen uiteraard lastig is om na te gaan, schat ongeveer een derde van de scholen in dat er positieve effecten op de leefstijl en het gezond eetgedrag bij leerlingen thuis zijn door de boodschappenkaart, terwijl ook 19 procent hier helemaal geen positief effect inschat. Hetzelfde geldt voor de voedselvaardigheid van leerlingen (14 procent scholen schat positieve effecten in, 33 procent (helemaal) niet). Ook schat slechts een klein deel van de scholen positieve effecten in van de boodschappenkaart op voedselvaardigheid van ouders (14%). Een klein deel (zo'n twintig procent) van de scholen denkt dat kinderen gezondere voeding eten en gevarieerder eten door de boodschappenkaart. Volgens ouders leidt de boodschappenkaart wel tot een gezonder dieet thuis. En eten hun kind(eren) thuis meer groenten en fruit eten door de boodschappenkaart. Ook geeft een groot deel van de ouders (71%) aan dat ze door de boodschappenkaart meer eten kunnen kopen voor het gezin en bijna twee derde van de ouders (65%) geeft aan dat ze door de boodschappenkaart gezonder eten kunnen kopen voor het gezin. Scholen geven daarnaast aan dat ze het lastig vinden om in te schatten wat de ouders kopen met de boodschappenkaart. Hierdoor weten ze niet zeker of het wordt uitgegeven aan (gezonde) voeding voor de leerlingen.

Doel 2: Kinderen in het primair en voortgezet onderwijs in Nederland zitten met meer energie op school

Maaltijden op school

Van de deelnemende scholen ziet 71% dat leerlingen met meer energie in de klas zitten door de maaltijden op school, slechts 1% ziet dit (helemaal) niet. Ook geeft een meerderheid aan dat leerlingen zich beter kunnen concentreren, de motivatie en inzet stijgt en de sfeer in de klas is verbeterd door de maaltijden op school. Over de gevolgen voor prestaties op cognitief gebied reageren relatief veel scholen (49%) neutraal, hoewel ook bijna de helft van de scholen ook op dit vlak positieve effecten ziet.

Boodschappenkaart

Voor de boodschappenkaart zijn de waargenomen effecten door scholen neutraler: ongeveer de helft reageert neutraal op de vraag of er positieve effecten worden gezien op energie, concentratie, motivatie en inzet, sfeer in de klas en cognitief functioneren van leerlingen. Zo'n twintig tot dertig procent van de scholen ziet hier wel positieve resultaten, terwijl een kleine minderheid (tot tien procent) de positieve effecten zeker niet ziet.

Doel 3: Tijdelijk financiële verlichting voor gezinnen met extra ondersteuning, zodat zij minder stress ervaren rondom voedselnood.

Maaltijden op school

Een meerderheid van de scholen (79%) denkt dat het programma zorgt voor financiële verlichting voor gezinnen. Het tijdelijke karakter van het programma wordt hierin wel als obstakel gezien, ook door ouders. Van de ouders ervaart 37 procent een verlichting van de financiële zorgen door maaltijden op school. Wel geeft 45 procent van de ouders aan in de ochtend minder stress te ervaren rondom het meegeven van een lunch of tussendoortje.

Ouders geven daarnaast aan dat kinderen zich door maaltijden op school gelijker voelen aan elkaar, omdat ze allen hetzelfde eten. Het valt daardoor niet op als er een trommel 'minder goed gevuld is'. Ouders geven aan dat maaltijden op school zorgen voor gezelligheid en gelijkheid in

de klas. Aan de andere kant zijn sommige ouders ook kritisch. Wanneer een kind het eten niet lekker vindt, kan het zijn dat het kind minder eet, waardoor er geen goed eetpatroon wordt aangeleerd.

Over het effect van maaltijden op school op de ouderbetrokkenheid zijn veel scholen neutraal. Desalniettemin geeft ongeveer 30 procent van de scholen aan dat de band tussen de ouders/verzorgers en de school is versterkt en een net zo'n grote groep scholen geeft (ook) aan dat ouders/verzorgers vaker vragen om hulp bij (financiële) problemen.

Boodschappenkaart
En grote meerderheid van de scholen (85%) denkt dat de boodschappenkaart voor financiële verlichting in gezinnen zorgt, en 78 procent van de ouders geeft dit zelf ook aan. Een meerderheid van de scholen en ouders vindt het tegelijk een obstakel dat het tot nu toe om tijdelijke financiële verlichting gaat. Geldzorgen zouden structureel kunnen worden verminderd door het langdurig ontvangen van de boodschappenkaart, volgens een meerderheid (78 procent) van de ouders.

Volgens ouders is het bedrag van de boodschappenkaart niet hoog maar veel ouders benoemen dat het fijn is om een extraatje te hebben. Dat kunnen ze spenderen aan groenten en fruit voor hun kind(eren), of aan het halen van iets lekkers voor de kinderen. Ouders benoemen dat ze hierdoor niet altijd 'nee' hoeven te zeggen tegen hun kinderen. Ouders geven aan dat dit rust brengt en zorgt voor minder (financiële) stress.

Als het gaat om ouderbetrokkenheid geldt voor de boodschappenkaart dat hoewel scholen zien dat ouders positief reageren op het aanbod van de boodschappenkaart, het contact tussen school en ouders vaak niet meer of beter wordt door het aanbieden van de boodschappenkaart. Taal (beheersing Nederlands, laaggeletterdheid) wordt gezien als struikelblok in betrokkenheid van ouders.

7.2 Aanbevelingen

De resultaten wijzen erop dat de doelen van het programma Schoolmaaltijden grotendeels behaald worden. Schoolgaande kinderen in het funderend onderwijs worden geholpen bij het krijgen van een maaltijd op school, waarbij op deelnemende scholen een aanzienlijk deel van de leerlingen wordt bereikt. De meerderheid van de scholen ervaart dat leerlingen met meer energie in de klas, en het programma verlicht stress rondom voedselonzekerheid in gezinnen. Over het algemeen is het programma voor scholen goed uitvoerbaar.

Ook zien we enkele punten van aandacht. Om de effectiviteit te vergroten doen we suggesties voor mogelijke aanpassingen.

Voor OCW
De positieve resultaten en ervaringen die blijken uit de resultaten, in combinatie met de breed gedeelde zorgen over de tijdelijkheid van het programma geven aanleiding om OCW aan te raden na te gaan of het mogelijk is om het tijdelijke programma Schoolmaaltijden structureel te maken. Meer scholen uit de doelgroep zouden deelnemen als het programma een structureel programma was zonder einddatum. Het tijdelijke karakter wordt ook door scholen en ouders als obstakel

gezien in de werkzaamheid ervan op het verlichten van stress rondom geld en voedselonzekerheid.

Het is raadzaam extra aandacht te besteden aan de bekendheid van het programma voor scholen die in de doelgroep vallen: Van de scholen die wel in aanmerking komen maar niet deelnemen (zo'n 40% van de doelgroep-scholen), komt het niet-deelnemen bij een kwart van deze scholen doordat zij niet bekend zijn met het programma, zowel in het po als vo. Mogelijk kan OCW deze scholen gericht benaderen zodat zij expliciet aangesproken worden op hun mogelijkheid tot deelname.

Wat betreft het bevorderen van gezondheid met het programma zijn er verschillen tussen maaltijden op school en de boodschappenkaart. Voor maaltijden op school laten de deelnemende scholen in hun keuzes soms het gemak van een bepaalde maaltijd zwaarder wegen dan het gezondheidsaspect, is er niet altijd consensus over wat gezond is, en heeft men moeite gezond eten in te kopen omdat dit als relatief duur wordt ervaren. Er zou daarom meer aandacht kunnen komen voor de gezondheid van de maaltijden op school, door het betrekken van het Ministerie van Volksgezondheid en het Voedingscentrum. Voor de boodschappenkaart is het stimuleren van gezonde keuzes ingewikkelder. Vanwege de opzet en voorwaarden is niet bekend wat ouders precies kopen met de boodschappenkaart, en het is daarmee ook niet duidelijk of dit (meestal) gezonde producten zijn. Een mogelijke manier om te stimuleren dat ouders deze gebruiken voor het kopen van gezonde producten voor hun kinderen is door het combineren van de boodschappenkaart met educatie voor ouders. Echter, uit onderzoek is ook bekend dat het ongevraagd geven van informatie over gezonde voeding als niet passend of beledigend kan worden ervaren. Ook weten we dat maatregelen ter bevordering van gezondheid die gericht zijn op individuele verantwoordelijkheid (zoals voorlichting of educatie) meestal niet effectief zijn, terwijl structurele maatregelen zoals gratis gezonde schoolmaaltijden dat wel zijn. Al met al lijkt het erop dat via maaltijden op school meer aandacht kan komen voor het gezondheidsaspect van de maaltijden, terwijl dit voor de boodschappenkaart niet goed mogelijk is.

De boodschappenkaart en maaltijden op school dragen elk op een eigen manier bij aan het behalen van de doelen. Ouders ervaren van de boodschappenkaart een groter effect op het verlichten van financiële zorgen dan van het maaltijden op school. De maaltijden op school lijken daarentegen meer bij te dragen aan energie op school dan de boodschappenkaart. Alhoewel beide maatregelen dus als erg positief worden ervaren in het behalen van de doelen lijken ze op een iets andere manier een positieve uitwerking te hebben. In het licht hiervan is het goed te reflecteren op de vraag hoe scholen bepalen welke interventie zij kiezen en of zij zich daarbij bewust zijn van deze verschillen.

Voor JEF
Het willen behouden van waardigheid en angst voor stigma kunnen ervoor zorgen dat maaltijden op school niet terecht komen bij de leerlingen die het nodig hebben. Als ouders/leerlingen zich vooraf op moeten geven of bijvoorbeeld zichtbaar iets moeten pakken uit een voorraadkast werpt dit een drempel op die de deelname belemmert. Het is raadzaam manieren van organisatie van maaltijden op school te stimuleren die ervoor zorgen dat verschillen tussen leerlingen niet zichtbaar worden. Dit kan door te stimuleren dat maaltijden worden aangeboden aan alle leerlingen van een klas.

Sommige scholen organiseren de maaltijden op school zelf maar vinden dit eigenlijk te belastend. Er zijn ook scholen die de maaltijden door een externe partij laten verzorgen en daardoor weinig belasting ervaren. Het zou scholen kunnen helpen als JEF 'good practices' of voorbeelden van de inhuur van externen deelt met scholen (bijvoorbeeld via de website), zodat scholen hier inspiratie uit kunnen halen voor de eigen organisatie van schoolmaaltijden.

Een deel van de scholen geeft aan dat de administratieve afhandeling voor scholen (zeer) belastend is. Het is raadzaam om na te gaan waar de knelpunten precies zitten en of de administratie voor scholen mogelijk eenvoudiger gemaakt kan worden.

Hoewel een ruime meerderheid positief is over de behulpzaamheid van JEF, lijkt de bereikbaarheid van JEF voor enkele scholen een aandachtspunt. Het is raadzaam na te gaan of de communicatie met scholen, met name in termen van bereikbaarheid, inderdaad verbeterd zou kunnen worden.

Voor Rode Kruis
Vanuit de scholen wordt het signaal gegeven dan het regelmatig voorkomt dat ouders de boodschappenkaart niet aanvragen vanuit een gevoel van waardigheid en angst voor stigma. Hier lijkt de angst van ouders achter te zitten dat het bij meerdere personen binnen de school bekend zou worden als zij de boodschappenkaart aanvragen. Het is raadzaam om na te gaan of er aanpassingen mogelijk zijn die deze angst verminderen. Kan bijvoorbeeld (nog meer) benadrukt worden dat de aanvraag van de kaart door de ouders maar bij één persoon binnen de school bekend is? En kan ook bij aanvraag aan de ouders duidelijk gemaakt worden wie deze persoon is? Uit de enquête onder scholen blijkt dat het meestal om directie gaat, maar ook wel om docenten en onderwijsondersteunend personeel, en op één school zelfs om ouders/verzorgers. Ook vinden we het raadzaam om na te gaan of het mogelijk is om ervoor te zorgen dat alleen de directie deze informatie in mag zien, om zo de terughoudendheid van ouders te verminderen.

Hoewel de meerderheid van scholen positief is over de hulp van het Rode Kruis, zijn er enkele signalen dat de bereikbaarheid van het Rode Kruis en de snelheid van communiceren niet altijd als voldoende wordt ervaren. Het is raadzaam voor het Rode Kruis om na te gaan of er inderdaad zaken verbeterd zouden kunnen worden in de bereikbaarheid.

Voor scholen die deelnemen aan maaltijden op school
Organiseer maaltijden op school op een manier dat verschillen in thuissituatie tussen leerlingen niet zichtbaar worden, door alle leerlingen op dezelfde manier te betrekken.

Als het zelf organiseren van de maaltijden te belastend is voor de school, kan ook nagedacht worden over manieren die de school ontzorgen, bijvoorbeeld het inkopen van belegde broodjes of het inhuren van een externe partij die al bereidde maaltijden of broodjes levert.

Voor scholen die deelnemen aan de boodschappenkaart
Besteed speciale aandacht aan ouders die laaggeletterd zijn of het Nederlands niet goed beheersen; geschreven communicatie, of communicatie in het Nederlands komt mogelijk onvoldoende aan waardoor de informatie dat zij een boodschappenkaart aan kunnen vragen hen niet bereikt. Ook zijn er signalen dat e-mails en berichten van school niet altijd gelezen worden. Hierdoor is het raadzaam de boodschappenkaart indien mogelijk ook persoonlijk onder de aandacht te brengen, bijvoorbeeld tijdens een ouderavond of oudergesprek.

KBA Nijmegen

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH